Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

TRABZON ÖRNEĞİNDE RUMCA-TÜRKÇE DİL İLİŞKİSİ

Tuğçe GENÇ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

TRABZON ÖRNEĞİNDE RUMCA-TÜRKÇE DİL İLİŞKİSİ

Tuğçe GENÇ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

KABUL VE ONAY

Tuğçe GENÇ tarafından hazırlanan 'Trabzon Örneğinde Rumca- Türkçe Dil İlişkisi' başlıklı bu çalışma, 10.06.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Doç. Dr. İsa SARI (Başkan)

[İ m z a]

Doç. Dr. İbrahim Ahmet AYDEMİR (Danışman)

[İ m z a]

Prof. Dr. Nurettin DEMİR (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan ***"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"*** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. (1)
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ….. ay ertelenmiştir. (2)
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

28/06/2021

Tuğçe GENÇ

1"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

*(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*

*(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*

*(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

****** Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.***

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç.Dr. İbrahim Ahmet AYDEMİR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleşmesinde katkılarıyla bana yol gösteren tez danışmanım Doç.Dr. İbrahim Ahmet Aydemir'e çok teşekkür ederim. Bu konu ile karşısına ilk çıktığımda beni desekleyen Prof. Dr. Nurettin Demir hocam başa olmak üzere tüm Hacettepe ÇTLE hocalarına teşekkürü borç bilirim.

Motivasyonum her düştüğünde beni dinleyen ve destekleyen Katif Çınar'a, akademik katkıları ve dostluğu için Zeynep Tözluyurt'a, dostluklarını her daim yanımda hisettiğim Şebnem'e, Emine'ye, Besra'ya, Seyhan'a, bir abla olmaktan çok daha fazlasını yaparak beni destekleyen Hülya Genç'e çok teşekkür ederim. Onlarsız çalışma motivasyonunu bulamazdım.

Son olarak maddi desteklerinden ötürü Türk Dil Kurumu'na teşekkür ederim.

ÖZET

GENÇ, Tuğçe. *Trabzon Örneğinde Rumca-Türkçe Dil İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021.

Hint-Avrupa dil ailesine mensup olan Rumca uzun süredir Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde konuşulmaktadır. Doğu Karadeniz söz konusu bölgelerden biridir. Pontus Rumcası, Romeika veya Trabzon Rumcası olarak adlandırılan varyant bugün Trabzon'un Çaykara, Of, Sürmene ve Tonya ilçelerinde varlığını sürdürmektedir. Bölgede prestij dili olan Türkçe de uzun süredir konuşulmaktadır. Dolayısıyla iki farklı dili yan yana konuşan toplulukların uzun süreli etkileşimi dilsel boyutta da gözlemlenebilir bir hal almıştır.

Bu çalışma Trabzon Rumcası ile Trabzon ağızları arasındaki dil ilişkileri seviyesini betimlemeyi amaçlamaktadır. Betimlemeyi yapmak için Lars Johanson'un Kod Kopyalama Modeli kullanılmıştır. Johanson'un Kod Kopyalama Modelini daha iyi anlayabilmek adına çalışmanın ilk bölümünde dil ilişkileri teorilerinin temel kavramları ele alınmış ve daha sonra Johanson'un Kod Kopyalama Modeli ayrıntılı olarak tanıtılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Trabzon ağızlarını diğer Anadolu ağızlarından ayıran özellikleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölünde ise Trabzon Rumcasının temel özellikleri ve onu diğer Rumca varyantlardan ayıran özellikleri irdelenmiştir.

Çalışmada iki dil arasındaki dil ilişkilerini irdeleyebilmek için Trabzon'un Çaykara, Of, Sürmene ve Tonya ilçelerinin çeşitli köylerinde ağız derlemeleri yapılmıştır. Söz konusu derlemelerin transkript edilmiş hali çalışmanın sonunda yer almaktadır. Bunun yanında Brendemoen'un 2002 yılında yayımlanan derlemeleri de dil ilişkileri çerçevesinde irdelenmiştir. Trabzon ağızlarında ses bilgisi, biçimbilgisi, sözdizimi ve söz varlığı düzeylerinde tespit edilen genel ve seçilmiş kopyaların ayrıntılı incelemesi çalışmanın son bölümünü oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Trabzon ağızları, Trabzon Rumcası, dil ilişkileri, kod kopyalama

ABSTRACT

GENÇ, Tuğçe. *Greek-Turkish language contact using the example of Trabzon*, Master Thesis, Ankara, 2021.

Pontic Greek which belongs to the Indo-European language family, for a long time, is spoken in various regions of Turkey. One of these regions is the Eastern Black Sea Region. The variant which is called Trabzon Greek, Pontic Greek and Romeika continues to exist in Çaykara, Of, Sürmene and Tonya districts of Trabzon today. Turkish which is the prestigious language in the region has also been spoken in the region for a long time. Therefore, the long-term contact of the communities which speak two different languages side by side has become observable in the linguistic dimension.

This study aims to describe the level of language contact between Trabzon Greek and Trabzon dialects. The Code Copy Model of Lars Johanson was used to do the description. In order to better understand Johanson's Code Copying Model, in the first part of the study, the basic concepts of language contact theories are discussed and then Johanson's Code Copy model is introduced in detail. In the second part of the study, the features that distinguish Trabzon dialects from other Anatolian dialects are dwelt on. In the third chapter, the main features of Trabzon Greek and the features that distinguish it from other Greek variants are discussed.

In the study, in order to examine the language contact between the two languages, dialects are compiled in various villages of Trabzon's Çaykara, Of, Sürmene and Tonya districts. Transcripts of the compilations are take part of at the end of the study. In addition, Brendemoen's compilations published in 2002 were also examined within the framework of language contact. The detailed analysis of the global and selective copies which is determined in phonetic, morphologic , syntactic and word levels in Trabzon dialects constitutes the last part of the study.

Key Words

Trabzon dialects, Pontic Greek, language contact, code copying

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY ..... **i**

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI ..... **ii**

ETİK BEYAN ..... **iii**

TEŞEKKÜR ..... **iv**

ÖZET ..... **v**

ABSTRACT ..... **vi**

İÇİNDEKİLER ..... **vii**

KISALTMALAR DİZİNİ ..... **x**

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ ..... **xi**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM: TEZ HAKKINDA GENEL BİLGİLER **3**

1.1. AMAÇ **3**

1.2. YÖNTEM **3**

1.3. SINIRLILIKLAR **4**

2. BÖLÜM: DİL İLİŞKİLERİ **5**

2.1. KOD KOPYALAMA **10**

2.1.1. Genel Kopya **11**

2.1.2. Seçilmiş Kopya **12**

2.1.3. Karışık Kopya.....13

2.2. KARIŞMA.....14

2.3.DAYANIKLILIK SKALASI 15

3. BÖLÜM: TRABZON AĞIZLARI.....18

3.1. TRABZON AĞIZLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR 19

3.2. TRABZON AĞIZLARININ ANADOLU AĞIZLARI ARASINDAKİ YERİ....22

4. BÖLÜM: TRABZON RUMCASI.....28

4.1. TRABZON RUMCASI HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR 29

4.2. TRABZON RUMCASININ GENEL ÖZELLİKLERİ.....31

4.2.1. Sesbilgisi Özellikleri.....34

4.2.2. Biçimbilgisi Özellikleri 35

4.2.3. Sözdizimi Özellikleri.....36

5. BÖLÜM : TRABZON AĞIZLARINDA RUMCA KOPYALAR 39

5.1. GENEL KOPYALAR.....39

5.1.1 Sözlüksel Genel Kopyalar.....40

5.1.1.1 Bitki-Hayvan Adları 40

5.1.1.2. Araç-Gereç Adları 41

5.1.1.3. Yemek Adları 42

5.1.1.4. Ay Adları 43

5.1.1.5. Fiiller 44

5.1.2. Dilbilgisel Genel Kopyalar 45

5.1.2.1. Dişil -Ga eki 45

5.2. SEÇİLMİŞ KOPYALAR 46

5.2.1. Sesbilgisel Seçilmiş Kopyalar 47

5.2.1.1. Ötümsüz, diş-yuvasıl, patlamalı-sızıcı /ts/ fonemi 48

5.2.1.2. Ötümlü, dişsel, patlamalı-sızıcı /dz/ fonemi 49

5.2.1.3. Art damak /ł/ foneminin kullanım sıklığı 50

5.2.1.4. Ön damak /ö/ ve /ü/ fonemlerinin art damaksılaşması 51

5.2.1.5. Art damak /ı/ foneminin ön damaksılaşması.....52

5.2.2. Biçimbilimsel Seçilmiş Kopyalar 53

5.2.2.1. Zamir yinelemlerinin sık kullanılması.....53

5.2.3. Sözdizimsel Seçilmiş Kopyalar 56

5.2.3.1 Yönetilen-yöneten diziliminde sapmalar 56

5.2.3.2. Durum eklerinde görev değişikliği.....59

5.2.3.3. Hacan ile kurulan belirteç yan cümleleri 61

5.2.3.4. Ki/o ki ile kurulan belirteç yan cümleleri.....63

5.3. KARIŞMA 65

SONUÇ 69

KAYNAKÇA 73

DERLEME METİNLERİ 78

EK 1: ETİK KURUL İZNİ ..... Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

EK 2: ORİJİNALLİK RAPORU ..... Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

KISALTMALAR DİZİNİ

DM:	*Derleme Metinleri*
ST:	*Standart Türkçe*
TK:	*Teklik*
Trb. Ağz:	*Trabzon Ağzı*
Trab. Rum:	*Trabzon Rumcası*

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ÜNLÜLER

[a]: art, açık, düz ünlü (IPA [ɑ])

[ä]: ön, orta-açık, düz ünlü (IPA [æ])

[i]: ön, kapalı, düz ünlü (IPA [i])

[ė]: ön, orta-kapalı, düz ünlü (IPA [e])

[e]: ön, orta-açık, düz ünlü (IPA [Ɛ])

[i]: ön, kapalı, düz ünlü (IPA [i])

[ɨ]: orta, kapalı, düz ünlü (IPA [ɨ])

[ı]: art, kapalı, düz ünlü (IPA [ɯ])

[ʉ]: orta, kapalı, yuvarlak ünlü (IPA [ʉ])

[u]: art, kapalı, yuvarlak ünlü (IPA [u])

[o]: art, orta-açık, yuvarlak ünlü (IPA [ɔ])

[ȯ]: orta, orta-açık, yuvarlak ünlü(IPA [ɔ̣])

[ö]: ön, orta-açık, yuvarlak ünlü (IPA [œ])

[ü]: ön, kapalı, yuvarlak ünlü (IPA [y])

ÜNSÜZLER

Patlamalı ünsüzler:

[p]: soluklu, ötümsüz, dudaksıl, patlamalı ünsüz (IPA [pʻ])

[b]: soluksuz, ötümlü, dudaksıl, patlamalı ünsüz (IPA [b])

[t]: soluklu, ötümsüz, dişsel, patlamalı ünsüz (IPA [tʻ])

[d]: soluksuz, ötümlü, dişsel, patlamalı ünsüz (IPA [d])

[k]: soluklu, ötümsüz, damaksıl, patlamalı ünsüz (IPA [kʽ])

[g]: soluksuz, ötümlü, damaksıl, patlamalı ünsüz (IPA [g])

[ḳ]: soluklu, art-damak, patlamalı (IPA [q])

Sızıcı ünsüzler:

[f]: ötümsüz, diş-dudak sızıcı, ünsüz (IPA [f])

[v]: ötümlü, diş-dudak sızıcı, ünsüz (IPA [v])

[s]: ötümsüz, dişsel, sızıcı, ünsüz (IPA [s])

[z]: ötümlü, dişsel, sızıcı, ünsüz (IPA [z])

[ş]: ötümsüz, diş-damak, sızıcı ünsüz (IPA [ʃ])

[ʒ]: ötümlü, diş-dudak, sızıcı ünsüz (IPA [ʒ])

[ð]: ötümlü, dişsel, sızıcı ünsüz (IPA [ð])

[θ]: ötümsüz, dişsel, sızıcı ünsüz (IPA [θ])

[x]: ötümlü, damaksıl, sızıcı ünsüz (IPA [x])

[ɣ]: ötümlü, art-damaksıl, sızıcı ünsüz (IPA [ɣ])

Patlamalı-sızıcı ünsüzler:

[ç]: ötümsüz, diş-damak, patlamalı-sızıcı ünsüz (IPA [tʃ])

[ʦ]: ötümsüz, diş yuvasıl , patlamalı-sızıcı ünsüz (IPA [ʦ])

[c]: ötümlü, diş-damak, patlamalı-sızıcı ünsüz (IPA [dʒ])

[ʣ]: ötümlü, dişsel, patlamalı-sızıcı ünsüz (IPA [ʣ])

Akıcı ünsüzler:

[r]: ötümlü, dişsel, çarpmalı, akıcı ünsüz (IPA [ɾ])

[l]: ötümlü, dişsel, ön-damak, akıcı ünsüz (IPA [l])

[ɬ]: ötümlü, dişsel, art-damak, akıcı ünsüz (IPA [ɮ])

[m]: ötümlü , çift-dudak, nazal ünsüz (IPA [m])

[n]: ötümlü, dişsel, nazal, ünsüz (IPA [n])

[ŋ]: ötümlü, damaksıl, nazal (IPA [ŋ])

Diğer semboller:

: uzun ünlüyü belirtir.

/ konuşurun kısa duraksamalarını belirtir.

// konuşurun uzun duraksamalarını belirtir.

._. İki kelimenin tek kelime olarak telaffuz edildiğini belirtir.

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu Trabzon'da konuşulmakta olan Trabzon Rumcası ile Türkçe arasındaki dil ilişkilerini incelemektir. Varlığını hala sürdürmekte olan ve en eski Yunanca varyantlardan biri olarak kabul edilen Trabzon Rumcası bugün Trabzon'un Çaykara, Of, Sürmene, Tonya ilçelerinin köylerinde konuşulmaktadır. Trabzon Rumcası konuşurları çoğunlukla Rumca-Türkçe iki dillilerdir. Doğu Karadeniz bölgesinde Türkçenin de uzun süredir konuşulduğu bilinmektedir. Başka bir deyişle Türkçe ve Trabzon Rumcası konuşan topluluklar oldukça uzun bir süredir yan yana yaşamakta ve dolayısıyla söz konusu iki dil etkileşim içerisinde olmaktadır.

Dil ilişkileri kuramlarına göre farklı dilleri konuşan toplulukların uzun süreli temaslarının diller üzerinde çeşitli etkileri vardır. Söz gelimi diller birbirinden kelime alabilir, kelime verebilir veya temas arttıkça gramatikal özellikler alışverişe dahil edilebilmektedir. Temas durumlarında hangi dilin daha fazla etkilenebileceğini dillerin sosyal durumu belirlemektedir. Daha geniş bir ifade ile sosyal olarak baskın olan dil sosyal olarak zayıf dili etkilemektedir. Sosyal olarak zayıf dilin baskın dilden ne derece etkilenebileceğini iki dil arasındaki temas yoğunluğu belirlemektedir. Temas yoğunluğu artıkça zayıf dilin etkilenme oranı artmaktadır. Bununla birlikte zayıf dil de baskın dili etkileyebilmektedir. Zayıf dilin baskın dili etkilediği durumlar çoğunlukla dil değiştiren gruplarda tespit edilmektedir. Zayıf dilin konuşurları çeşitli sebeplerle kendi dillerini bırakarak baskın dili konuşmaya başladıklarında zayıf dile ait gramatikal özellikleri baskın dile taşınmaktadır. Böylece zayıf dil baskın dili etkilemiş olmaktadır. Araştırma alanı olarak dil ilişkilerinin inceleme alanları ve çeşitli araştırmacıların oluşturduğu kuramlar çalışmanın ilk bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Dil ilişkileri kuramları arasında çalışmanın teorik yapısını Lars Johanson'un Kod Kopyalama Modeli oluşturmaktadır. Türkçe dil ilişkilerinden hareketle oluşturulan bu model de çalışmanın ilk bölümünde ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

Anadolu ağızları içerisinde Kuzeydoğu Ağızları grubu içerisinde yer alan Trabzon Ağızları gerek arkaik özellikleri gerek Türkçe tipolojiden ayrılan özellikleri ile dikkat çekmektedir. Alanyazında Trabzon ağızları ile ilgili çalışmalar çoğunlukla tanımlama ve belgeleme üzerinedir. Bölgedeki dil ilişkilerinin Trabzon ağızlarındaki yansımaları çeşitli çalışmalarda işaret edilmekle birlikte ayrıntılı bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde Trabzon ağızlarının diğer Anadolu ağızlarından ayrılan özellikleri ele alınacaktır.

Hint-Avrupa dil ailesinin Helenik diller alt grubunda yer alan Rumca başta Türkiye olmak üzere Gürcistan, Ukrayna ve Rusya'da konuşulduğu bilinmektedir. Türkiye'de Trabzon'un çeşitli ilçelerinde ve Nevşehir civarlarında konuşulmaktadır. Trabzon'da konuşulan Rumca varyant diğer Rumca varyantlara göre daha arkaik özelliklere sahip olması sebebiyle çalışmada Trabzon Rumcası olarak anılacaktır. Türkçeden farklı bir dil ailesinde yer alan Trabzon Rumcasının yapısı ve onu diğer varyantlardan ayıran özellikleri üçüncü bölümde ele alınacaktır.

Çalışmanın son bölümünde Trabzon bölgesinde yapılan derlemelerimizin sonucunda elde edilen veriler Lars Johanson'un Kod Kopyalama Modeli çerçevesinden incelenerek Trabzon ağızlarına Trabzon Rumcasından yapılan kopyalar tespit edilebilecektir.

1. BÖLÜM: TEZ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. AMAÇ

Dil ilişkileri iki farklı dili veya aynı dilin farklı varyantlarını konuşan toplumların uzun süreli etkileşimlerinin sonuçlarını inceleyen dilbilimin bir alt araştırma alanıdır. Söz konusu araştırma alanı dillerin karşılıklı etkileşimi sonucunda dilbilgisel veya sözlüksel olarak nasıl etkilendiğini betimlemektedir. Kuramlara göre dillerden biri sosyal olarak baskın diğeri ise sosyal olarak zayıf bir durumdadır. Sosyal olarak baskın dil çoğu zaman zayıf dili etkilemektedir. Dolayısıyla sosyal olarak zayıf dil baskın dilden çeşitli ögeler kopyalanabilmektedir. Fakat sosyal olarak zayıf dilin baskın dili etkilediği durumlar da söz konusudur. Özellikle sosyal olarak zayıf dili konuşan grubun kendi dillerini bıraktığı veya daha sınırlı bir işlevde kullandığı durumlarda baskın dil zayıf dilden etkilenebilmektedir.

Doğu Karadeniz bölgesinde Rumca ile Türkçenin uzun süredir yan yana konuşulduğu bilinmektedir. Bilhassa Trabzon'un çeşitli ilçelerinde Trabzon Rumcası bugün hala konuşulmaktadır. Standart Türkçe ise bölgenin prestij dilidir. Başka bir deyişle bölgede sosyal olarak baskın dil Türkçe sosyal olarak zayıf dil ise Trabzon Rumcasıdır. Bölgede Trabzon Rumcasının zayıf dil olmasına rağmen Trabzon Ağızlarında Trabzon Rumcasından kopyalara rastlanmaktadır. Dolasıyla bu çalışma Trabzon ağızlarında Trabzon Rumcasından yapılan kopyaları tasnif ederek iki dil arasındaki dil ilişkileri seviyesini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Trabzon'un Çaykara, Dernekpazarı, Sürmene ve Tonya ilçelerinde sözlü derlemeler yapılmış, transkripte edilen bu derlemeler ve Brendemoen'un 2002 yılında yayımlanan derlemeleri Lars Johanson'un Kod Kopyalama Modeli çerçevesinde incelenmiştir.

1.2. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri arasında görüşme tekniği kullanılarak Trabzon'un Çaykara, Dernekpazarı, Sürmene ve Tonya ilçelerinde daha önce belirlenmiş sorular çerçevesinde sesli görüşme yapılmıştır. Görüşme tekniği ile elde edilen veriler transkripsiyon alfabesi ile metin haline getirilmiştir. Görüşmelerin transkripte edilmiş hali

çalışmanın en sonunda yer almaktadır. Görüşme tekniği ile elde ettiğimiz veriler ve Brendemoen'un 2002 yılında yayımlanan derleme metinleri Lars Johanson'un Kod Kopyalama Modeli çerçevesinde incelenmiştir.

1.3. SINIRLILIKLAR

Çalışmanın teorik arka planını oluşturan dil ilişkileri sınırlılıkları belirlemede temel oluşturmaktadır. Trabzon bölgesinde Rumca ile Türkçe arasındaki etkileşimi ortaya koymak amacıyla yapılan derlemeler dil ilişkileri teorileri göz önünde bulundurularak sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda Rumcanın konuşulduğu bilinen *Çaykara, Dernekpazarı, Sürmene, Tonya* ilçelerinde derleme yapılmış; *Vakfıkebir, Akçaabat, Ortahisar* gibi Rumcanın aktif olarak kullanılmadığı ilçelerde derleme yapılmamıştır. Derlemenin kaynak kişilerinin 50 yaş üstü çoğunlukla bulundukları bölgeden çok uzaklaşmamış başka bir deyişle standart varyanttan daha az etkilenmiş kişiler olması gözetilmiştir. Kaynak kişilere yöneltilen sorular daha çok kültürel konuları içerecek şekilde hazırlanmıştır.

Trabzon ağızları hakkında bilgilerin yer aldığı ikinci bölüm yalnızca Trabzon ağızlarını diğer Anadolu ağızlarından ayıran özellikleri ele alınacak şekilde sınırlandırılmıştır. Trabzon Rumcası ile ilgili bilgilerin yer aldığı bölüm dil ilişkileri çerçevesi gözetilerek oluşturulmuştur. Başka bir deyişle Trabzon Rumcası ile ayrıntı bilgiler değil yalnızca onu diğer Rumca varyantlardan ayıran özellikleri ve dördüncü bölümde yer alan kopyaları açıklamada kaynaklık edecek özelliklere yer verilmiştir.

2. BÖLÜM: DİL İLİŞKİLERİ

Toplumlar çeşitli sebeplerle birbiriyle temas kurmaktadır. Özellikle farklı dilleri veya aynı dilin farklı varyantlarını konuşan toplumların uzun süreli temaslarının sosyal sonuçlarından biri dillerin birbirini etkilemesidir. Dillerin aynı yerde aktif kullanımına dayanan bu temasının iki dil üzerindeki etkilerinin araştırıldığı alan *dil ilişkileri* (language contact) olarak adlandırılmaktadır.

Dil ilişkisinin ortaya çıkabilmesi için bireyler birden fazla dili aktif olarak kullanıyor olmalıdır (Thomason 2001: 1). Başka bir deyişle dillerin dilbilimsel özelliklerini alıp verebilmesi için toplumların iki dili de biliyor olması gerekmektedir. Bu durum iki dillilikle ilgili soruları beraberinde getirmektedir.

İki dilliliğin tanımlanması ve ölçütlerinin belirlenmesi ile ilgili çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Kavramla ilgili ilk çalışmalarından birini yapmış olan Bloomfield'e göre iki dillilik kişinin iki dili anadil seviyesinde kontrol edebilmesidir (1935: 56). Bloomfield'in tanımı her iki dilde de eşit kullanımı içermektedir. Bireyler her dil için okuma, yazma, dinleme ve konuşma seviyelerinde eşit bilgiye sahip olmalıdır. Mükemmel iki dilliliğe dayanan bu görüş çeşitli eleştiriler almıştır. Örneğin Haugen'a göre kişi ikinci dilde anlamlı ifadeler kullanabildiği zaman iki dillilik söz konusudur (1953: 7). Bloomfield'in aksine Haugen mükemmel iki dilliliği savunmamaktadır. Dilin belli becerilerinde yeterliliğinin iki dillilik olabileceğini belirtmektedir. Nitekim Macnamara da dört temel beceriden en az birinde yeterliliğe sahip kişileri iki dilli olarak tanımlamaktadır (1967: 59). Alanyazında mükemmel iki dillilik görüşünden uzaklaşıldığı gözlemlenmektedir. Konuşurların dilin belli bir seviyesinde iletişim sağlabiliyor olmasının iki dillilik için yeterli olduğu görüşü öne çıkmaktadır.

Dil ilişkileri ve iki dilliliği beraber ele alan ve tanımlayan ilk çalışmalardan biri olarak Weinreich'ın 1953'te yayınlanan *Language in Contact* adlı eseri kabul edilmektedir. Weinreich çalışmasında, iki dillilikten bahsedilebilmesi için konuşurların iki dili dönüşümlü olarak kullanması gerektiğini vurgulamaktadır. İki dili dönüşümlü olarak kullanan bireyi *iki dilli* (bilingual) bu durumu ise *iki dillilik* (bilingualism) olarak tanımlamakta ve iki dilli bireylerin yabancı ögeleri ses bilgisi, biçim bilgisi veya kelime düzeyinde kendi dillerine

almalarını *karışma* (interference) olarak adlandırmaktadır (1963: 1). Weinreich 'in iki dillilik tanımı dil kullanımını vurgulamaktadır. Kişi anadili ile başka bir dili aktif olarak kullanıyorsa kullandığı dile ait bilgi seviyesinden çok bu dili ne kadar kullandığı önem kazanmaktadır.

Grosjean, iki dillilik tanımlarında önemli faktörlerden birinin dilin akıcılığı olduğuna dikkat çekmektedir (2013: 7). Söz gelimi Bloomfield'in tanımı iki dilde de akıcılığa işaret etmektedir fakat iki dilli bireylerin çoğunluğu kendi ana dillerinde sahip oldukları akıcılığa ikinci dilde her zaman sahip olamamaktadır. Bloomfield'in tanımının eleştirildiği noktalardan biri de burasıdır. Her birey iki dili eşit akıcılıkta konuşmamaktadır. İki dilli bireylerin dillerinden birini aksanlı konuştuğuna dair örnekler oldukça fazladır. Birey çoğunlukla ikinci dilin fonolojik özelliklerini öğrenmeye ihtiyaç duymamaktadır. Grosjean (2013) de bireylerin dildeki akıcılığının gereksinimleriyle doğru orantılı olduğunu belirtmektedir. Başka bir ifadeyle mükemmel seviyeye ulaşmadan yalnızca ihtiyacı olan iletişimi sağlayacak kadar dili kullanan birey iki dilli kabul edilmektedir.

İki dilliliğin türleri hakkında da çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Appel & Muysken çalışmalarında iki dilliliği iki türe ayırmaktadır: *bireysel iki dillilik* (individual bilingualism) ve *toplumsal iki dillilik* (societal bilingualism)dir (2005: 1). Appel & Muysken, toplumsal iki dilliliğin en genel tanımıyla bir toplumun iki veya daha fazla dili kullandığında ortaya çıktığını ve kendi içerisinde çeşitlilik gösterebildiğine dikkat çeker. Örneğin toplumda iki farklı dili konuşan, iki dilli olmayan gruplar bulunabilmekte ve bir grup iki dilli bireyler gruplar arasındaki iletişimi sağlayabilmektedir. Başka bir toplumda tüm bireyler iki dilli olabilmektedir veya toplumda bir grup tek dilli diğer gruplar iki dilli olabilmektedir (2005: 1). Toplumsal iki dillikle ilgili ihtimaller her toplumun kendine has çeşitliliklere sahip olduğunu göstermektedir. Bu çeşitlilik toplumların tarihi, sosyal ve ekonomik yapılarıyla ilişkilidir. Daha önce değinildiği gibi dilin en az bir seviyesinde iletişim sağlanabildiğinde birey iki dilli kabul edilmektedir.

Toplumların iki dili aktif olarak kullanmasının bir sonucu da dil ilişkilerinin ortaya çıkmasıdır. Thomason, dil ilişkilerinde küreselleşen dünyanın etkisiyle bazı istisnaların olmasıyla birlikte çoğu zaman konuşmacı gruplar arasında yüz yüze bir temasın gerekliliğini vurgulamaktadır (2001: 3). Başka bir deyişle dil ilişkilerinin ortaya çıkabilmesi

için bireysel değil toplumsal iki dillilik olmalı bunun gerçekleşebilmesi için toplumların bir süre yan yana yaşaması gerekmektedir.

Her toplumda iki dilliliğin dağılımı ve türleri çeşitlilik göstermektedir. Dolayısıyla dillerin birbirilerini etkileme dereceleri de farklılık göstermektedir. Bu farklılık dil temasının sonuçlarının da değişmesine neden olmaktadır. Başka bir deyişle dil ilişkisinin yoğunluğu arttıkça dillerin birbirlerini daha derinden etkileme ihtimali de artmaktadır. Thomason, dil etkileşiminin yoğunluğu arttıkça dil karışımı (pidgin, coreole), dil değişimi ve dil ölümü gibi sonuçlar doğrulabileceğini belirtmektedir (2001: 6). Temasın daha az olması durumunda yalnızca dilin belli bir seviyesinde ögeler alınması gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Araştırma alanı olarak dil ilişkilerinin temel konusu etkileşim sürecinde ve sonucunda meydana gelenleri tanımlamaya çalışmaktır. Johanson dil ilişkileri alanının şu sorulara cevap aradığını belirtmektedir ; *İki dil karşı karşıya geldiğinde neler değişebilir? Dilin hangi yapıları direnç gösterir? İlişkinin süresi dile dahil edilen yapıları etkiler mi? Sosyal etkenler dil ilişkilerinde teşvik edici midir?* (2014: 23) Bu soruları birçok dilbilimci tartışmıştır (Hickey 2010; Johanson 2014; Matras 2009; Thomason ve Kaufman 1988).

Diller birbirini ses bilgisi, biçim bilgisi, sözdizimi ve söz varlığı seviyesinde etkileyebilmektedir. Söz konusu etkilerin araştırıldığı dil ilişkileri alanında temel çalışmalardan biri Thomason & Kaufman'ın 1988'de yayınladıkları *Language contact, creolization and genetic linguistic* adlı eseridir. Çalışmada öge alan dil ve kaynak dil arasında iki türlü dilsel girişim gerçekleştiği belirtilmektedir. Söz konusu girişimlerden ilki *ödünçleme* (borrowing) diğeri *değişim yoluyla karışma* (shift induced interference)dir. Thomason & Kaufman'a göre ödünçleme yabancı özelliklerin bir grubun anadiline bu dilin konuşmacıları tarafından dahil edilmesidir (1988: 37). Tipik olarak anadilin devam ettirildiği fakat dahil edilen yeni özellikler ile alıcı dilin değişime uğradığı belirtilmektedir. Çalışmaya göre değişim yoluyla karışma ise dil değişimi sürecinde eksik grup öğrenmesinden kaynaklanmaktadır. Belirli bir hedef dile geçen bir grup konuşmacı hedef dili mükemmel bir şekilde öğrenemez ve yeni dili öğrenirken yapılan hatalar kaynak dilin tüm konuşmacılarına yayılmasıyla altkatman karışma gerçekleşir (Thomason & Kaufman 1988: 39).

Alanyazında *altkatman karışma* (substratum interference) olarak bilinen değişim yoluyla karışma, yapısal girişimlerin kayda değer çoklukta olduğu fakat ödünçlemeye göre kelime karışmalarının daha az olduğu bir türdür (Thomason 2001: 80).

Thomason & Kaufman'a göre eksik öğrenme yoluyla gerçekleşen karışmada bir dil değişimi söz konusu olduğu için dilleri değişen grubun hedef dilde ilk öğrenecekleri şey günlük iletişimi sağlayan söz varlığı olmaktadır (1988: 39). Altkatman karışmada anadilden kelime kopyalarının daha az olmasının bir nedeni de dil değiştiren grubun ilk ve en çok öğrendiği dil seviyesinin söz varlığı olmasıdır. Dil değiştiren grup yalnızca hedef dilin ihtiyacı karşılaşamadığı noktada kendi dillerine başvurmaktadır. Thomason & Kaufman da konuşurların anadillerindeki kelimeleri; yörelerine ait yiyecekler, bitkiler ve hayvan adlarında koruma eğilimi gösterdiğini belirtmektedir (1998: 42).

Konuşurların orijinal dillerinden izler taşıyan tek seviye söz varlığı değildir. Thomason & Kaufman, değişen grup konuşurlarının hedef dili öğrenemediklerinde kendi dillerinin bürünsel (prosodic) kalıplarını koruma eğilimi gösterdiğini belirtir (1988: 42). Hedef dilde iletişim sağlayabilecek sözvarlığına sahip olan grup, iletişim aksaklığına neden olmadığı için anadillerinin sesbilgisel özelliklerini korumaktadır. Benzer durum orijinal dilin sahip olduğu sözdizimsel özellikler için de geçerli olmaktadır.

Değişim yoluyla karışmanın aksine ödünçleme kelimelerle başlamaktadır. Etkileşim süresi ve yoğunluğu arttıkça sesbilgisi, biçimbilgisi ve sözdizimi seviyelerinde ödünçlemeler gerçekleşmektedir (Thomason & Kaufman 1988: 37). İki karışma türü arasındaki en temel farklar karışmanın başladığı, başka bir deyişle kendini yoğun olarak gösterdiği dilsel seviyelerde ortaya çıkmaktadır. Ödünçleme kelimelerde, değişim yoluyla karışma yapısal özelliklerde başlamaktadır. Ödünçlemede dil devam ettirilmekte değişim yoluyla karışmada orijinal dil bırakılmaktadır.

Ödünçleme ile ilgili önemli sorulardan biri her şeyin ödünçlenip ödünçlenemeyeceği ile ilgilidir. Thomason & Kaufman'a göre ödünçlemenin iki önemli parametresi vardır: zaman ve iki dillilik (1988: 67). Dillerin temas süresi arttıkça ödünçlemelerin yoğunluğu artmakta ve ödünçlemenin gerçekleştiği dilsel seviye farklılık göstermektedir. Temas süresinin yanında toplumun geneline yayılan iki dillilik olduğunda kapsamlı ödünçlemelerin de arttığı

gözlemlenmektedir. Söz konusu iki parametreyi göz önünde bulundurarak Thomason & Kaufman *ödünçleme skalası* (borrowing scale) oluşturmuşlardır (1988: 74). Bu skala aşağıdaki gibidir;

1. Geçici etkileşim: Yalnızca sözcük ödünçlemeleri gerçekleşmektedir.

2. Daha yoğun etkileşim: Sözcükler dışında bağlaçlar ve zarf ögeleri gibi yapısal ödünçlemeler yapılmaktadır.

3. Yoğun etkileşim: Edatlar, yapım ekleri gibi yapısal ödünçlemeler bu basamakta yoğunlaşmaktadır.

4. Güçlü kültürel baskı: Küçük tipolojik değişikliklere yol açabilecek yapısal kopyalar gerçekleşmektedir. Sesbilgisel ve sözdizimsel ödünçlemeler çoğunlukla bu aşamada olmaktadır.

5. Çok güçlü kültürel baskı: Büyük tipolojik değişmeler bu aşamada başlamaktadır. Biçimbilgisi değişmeleri ve morfem kopyaları, sesbilgisel ve morfosentaktik değişmeler gerçekleşmektedir.

Ödünçleme skalasında birinci basamaktan beşinci basamağa doğru temas yoğunluğu artış göstermektedir. Fakat her dil ilişkisinde skalanın geçerli olup olmadığı tartışmaya açıktır. Matras, ödünçlemeye ilişkin kabaca bir gösterge sunsa da dilbilimsel kategorilerin ödünçlenebilirliği açısından skalanın tartışmalı olduğunu belirtmektedir (2009: 157). Dilbilimsel kategorilerin ödünçleme skalasında farklılık gösterme ihtimali dillerin sahip olduğu yapıların dayanıklılığıyla ilgili görüşe dayanmaktadır. Dillerin yapısal özellikleri temas durumunda aynı dayanıklılığı göstermemektedir. İleride bu konuya daha ayrıntılı değinilecektir.

Dil ilişkileri alanında yapılmış önemli çalışmalardan biri de Lars Johanson' un *Strukturelle Faktoren in türkischen Sprachkontakten* (1992) adlı çalışmasıdır; bu çalışma Nurettin Demir tarafından *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* (2007) adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Aynı eser 2002 yılında Vanessa Karam tarafından *Structural Factors in Turkic Language Contacts* adıyla tekrar yayınlanmıştır. Johanson çalışmasında Türk dillerinden hareketle *kod kopyalama (code copying)* modeli oluşturmuştur. Johanson çalışmasında

Türkçe-Türkçe ve Türkçe-Türkçe olmayan etkileşimleri ayrıntılı olarak ele alarak kod kopyalama modelini ortaya koymuştur. Bu model tezin Türkçe-Türkçe olmayan etkileşimi ele alması nedeniyle teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Dolasıyla Trabzon Rumcası ile Türkçe arasındaki etkileşimi ele almadan önce Johanson'un kod kopyalama modelini yakından incelemek yerinde olacaktır.

2.1. KOD KOPYALAMA

Johanson'un Kod Kopyalama Modelini (code copying model) diğer çalışmalardan ayıran en önemli özelliklerinden biri ödünçleme terimini eleştirmesi ve bu terimin yerine *kopyalama* (copying) terimini önermesidir. Johanson, çalışmasında ödünçleme terimini 'dil ilişkilerinde hiçbir şey gerçekten ödünç alınmış olmaz: verici dilin hiçbir şeyi elinden alınmaz ve alıcı dil verici dildekiyle aynı olabilecek hiçbir şeyi almaz (2014: 28)' şeklinde eleştirmiştir. Johanson transfer ve interferenz terimlerini de kötü çağrışımları nedeniyle eleştirir ve bunların yerine yabancı bir ögenin alıcı dile kopyalanması benzetmesini kullanır (2014: 29). Özetle bir dilden diğerine alınan öge kopyalamayı yapan dilin çerçevesine uyum sağlamakta ve bu uyum sağlandığında alındığı dildeki formundan farklılık göstermektedir. Ögenin süreç içerisinde farklılaşması 'ödünçleme' benzetmesinde yeterince hissedilmemekte bu sebeple kopyalama terimi kullanılmaktadır.

Johanson' un kod kopyalama teorisine göre belirli bir seviye iki dillilik ön koşuldur. Teoriye göre etkileşim içerisinde olan iki dil sosyal olarak baskınlıklarına göre ikiye ayrılmaktadır. Sosyal olarak zayıf dil için A, baskın dil için ise B isimlendirilmesi kullanılmaktadır. Trabzon Rumcası ve Türkçe arasındaki dil ilişkisi üzerinden örneklendirilecek olursa Trabzon Rumcası zayıf dil (A) Türkçe ise baskın dil (B) olarak değerlendirilir. Johanson'a göre zayıf dil A ile baskın dil B arasında A konuşurlarının etkilendiği iki türlü etki tipi söz konusudur (2014: 24);

1. B, A'sını etkileyebilir
2. A, B'sini etkileyebilir

Johanson sosyal olarak baskın dilin zayıf dili etkilediği birinci temas tipinin sonucunun ödünçleme, zayıf dilin baskın dili etkilediği temasın sonucunun karışma olduğunu belirtmektedir (2014: 24).

Johanson'a göre B dilinden kopyalanan kodun benzerlik derecesi B yetisini yansıtmamaktadır (2014: 29). Diğer bir ifadeyle B diline ait bilgiler daha fazla olduğunda kopya B dilindeki haline daha fazla benzememektedir. Dolayısıyla kopyadaki değişiklikler B dili bilgisi eksikliğinden değil kopyanın A diline uyum sürecinden kaynaklanmaktadır.

Teoriye göre kopyalar üç türde gerçekleşmektedir; *genel kopya (global copy), seçilmiş (selective copy) kopya, karışık kopya (mixed copy)*.

2.1.1. Genel Kopya

Genel kopyalama B diline ait bir ögenin sahip olduğu sesbilgisi, biçimbilgisi, sözdizimi ve anlamsal özellikleriyle birlikle A yapısına kopyalanmasıdır. Kopyalanan B ögesi biçimbilgisel açıdan basit veya karmaşık, bağımsız veya bağımlı olabilmekte; bir veya daha fazla kelimeden oluşabilmektedir (Johanson 2014: 31).

Teoriye göre B dilinden genel kopyalanan karmaşık bir öge A dilinde basit birlikler olarak işlem görmektedir. Tipik olarak kopyalanan ögeler A dilinde kök olarak kabul edilmekte ve buna uygun ekler almaktadır (Johanson 2014: 31). Başka bir deyişle kopyalanan öge B dilinde çeşitli ekler halinde bulunuyor olabilmekte; fakat A diline geçerken aynı öge bütün olarak algılanabilmektedir. Johanson bu noktada Türkiye Türkçesinde Arapçadan kopyalanan fukara kelimesini örnek vermektedir. Fukara kelimesi Arapçada çoğul bir anlam taşırken Türkçede kök halinde algılanmış, içerisinde bulunan çoğul haliyle kopyalanmıştır. Daha sonra isim kategorisine ait eklerle kullanılagelmiştir.

A diline genel kopyalanan ögelerin B dilindeki formlarıyla aralarında çeşitli farklılıklar bulunduğu belirtilmişti. Kopyalanan ögenin orijinalinden farklılaştığı dilbilgisel seviyelerden biri sesbilgisidir. Johanson'a göre kopyalanan öge A dilinin sesbilgisi kurallarına uyum sağlayabilmesi için değişime uğramaktadır (2014: 31). Örneğin Altay Türkçesindeki *ostolmo* 'direk' kelimesi Rusça *stolb* kelimesinden genel kopyadır. Kelime Altay Türkçesinin sesbilgisi yapısına uygun değişimler geçirmiştir (Johanson 2014: 32).

Genel kopyalanan ögenin değişime uğradığı diğer seviye biçimbilgisi seviyesidir. A diline kopyalanan öge biçimbilgisine uyum sağlayabilmesi için yeniden biçimlendirilmektedir. Ayrıca A dili ne kadar biçimbilgisel sınıflara sahipse kopyanın işlenmesi de o kadar genişlemektedir (Johanson 2014: 32). Kopyalar A dilinin sahip olduğu morfosentaktik pozisyonlara uyum sağlayabilmesi için çeşitli ekler getirilerek değişime uğramaktadır. Örneğin B dili eril ve dişil ayrımına sahip olmayan, A dili ise bu ayrıma sahip bir dil olduğunda B den alınan kopyaların A ya uyum sağlayabilmesi için eril veya dişil ekler alması gerekecektir. Gereken ekleri aldığında kopya A dilinin sahip olduğu morfosentaktik konumlarda işlem görebilecek hale gelmiş olacaktır. Dolayısıyla A dilinin sahip olduğu biçimbilgisi özellikleri B dilinden farklılaştıkça kopya daha fazla değişime uğrayacaktır.

2.1.2. Seçilmiş Kopya

Seçilmiş kopyaları genel kopyalardan ayıran en temel özellik B dilinden kopyalanan ögenin yalnızca belli özelliklerinin A birliklerine kopyalanmasıdır. B ögesinin sesbilgisi, biçimbilgisi, sözdizimi veya anlamsal özelliklerinden birinin kopyalanmasıyla kopyalamanın gerçekleştiği seviyede A dili üzerinde etkiler ortaya çıkmaktadır (Johanson 2014: 33).

Teoriye göre genel kopyaların sıklığı sesbilgisel seviyede seçilmiş kopyaların oluşmasında etkili olmaktadır (Johanson 2014: 33). Başka bir ifadeyle A dili konuşurları B diline ait sesbilgisel bilgileri genel kopyalama yoluyla daha fazla tanır hale gelmektedir. Tanınırlık artıkça B diline ait sesbilgisel bir özelliği kopyalama ihtimali de artmaktadır. Fakat bu durum her temasta gerçekleşmemektedir. A konuşurlarının B diline ait sesbilgisel özellikleri tanıyabilmeleri için B dilini işitiyor olması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle A ve B dili konuşurları yan yana konuşuluyor olmalıdır. Dolasıyla sesbilgisi seviyesinde seçilmiş kopyalar B dili yalnızca yazılı olarak bilindiğinde gerçekleşmemektedir. Johanson sesbilgisi seviyesinde seçilmiş kopyalar ile ilgili olarak Osmanlı Türkçesi döneminde genel kopyaların etkisiyle Bulgarca /c/ sesinin fonemleşmesini örnek göstermektedir (2014: 33).

Seçilmiş kopyalar anlamsal seviyede de gerçekleşebilmektedir. Johanson B ögesinin yalnızca anlam özelliklerinin A eşdeğerine kopyalanabileceğini belirtmekte ve bu tür

kopyaları anlam ödünçlemesi olarak değerlendirmektedir (2014: 33). Anlam ödünçlemesinde B formunun sahip olduğu x veya y anlamından biri seçilerek A dilindeki benzer formuna kopyalanmaktadır. B dilinin sahip olduğu form sabit kalmakta, anlamı A formuna taşınmaktadır. Johanson anlam ödünçlemelerine; Türkiye Türkçesi yıldız kelimesinin İngilizce star kelimesinin etkisiyle 'eğlence yıldızı' anlamını kazanmasını örnek vermektedir (2014: 34). Örnekte de görülebileceği gibi star kelimesi Türkçeye kopyalanmamış, bünyesinde bulunan 'eğlence yıldızı' anlamı Türkçede star kelimesinin karşılığı olan yıldız kelimesine kopyalanmıştır.

Seçilmiş kopyaların başka bir türü A birliklerine B'nin birleşme özelliklerinin kopyalanmasıdır. Birleşme kopyaları B'ye ait olan ögenin sahip olduğu cümle hiyerarşisi, istem, söz dizimi kalıpları, eklerin düzeni gibi yapısal düzen kopyalamaları içermektedir (Johanson 2014: 34). Johanson'un 'sentaksı ödünçlenmiş kopyalar' olarak değerlendirdiği bu tür kopyalarda B birliğinin formu ve anlamı B dilinde kalmakta yalnızca formun sözdizimsel bir düzen içerisindeyken sergilediği özellikler A dilindeki forma kopyalanmaktadır.

B ögesinden A birliğine seçilerek kopyalanan başka bir özellik de sıklıktır. Johanson sıklık kopyalarını ilişki dillerinde 'ortak' olanın tercih edilmesi olarak değerlendirmektedir (2014: 36). A konuşurları B dilinde sıklıkla karşılaştıkları veya duydukları özellikleri, ögeleri kendi dillerine kopyalama eğilimi göstermektedir. Örneğin B dilinde sık kullanılan bir bağlacın A dilindeki karşılığının kullanımı, B dilinin etkisiyle artış göstermektedir. Sıklık etkisi bir bağlaçta olabileceği gibi dilin sahip olduğu diğer ögelerde de gerçekleşebilmektedir. B dilinin etkisi ögenin daha az kullanılmasına da neden olabilmektedir.

2.1.3. Karışık Kopya

Karışık kopyalar, içlerinde seçilmiş kopyalar barındıran genel kopyalardan oluşmaktadır (Johanson 2014: 36). Karışık kopyalar da seçilmiş ve genel kopyalar gibi çeşitli seviyelerde gerçekleşebilmektedir. Söz gelimi, sözcük seviyesinde olabileceği gibi biçimbilgisel seviyede de olabilmektedir. Johanson biçimsel karışık kopyalara örnek olarak Türkiye Türkçesi *Anladım ki gelmez* cümlesini örnek göstermektedir (2014: 37). Cümlede Türkçe olmayan bir yan cümle tipi kopyalanmıştır. Bu kopya aynı zamanda

kopyalanmış bir bağlacı da içermektedir. Diğer kopya türlerinde olduğu gibi karışık kopya da orijinalinden çeşitli açılardan farklılaşabilmektedir. Artzamanlı bakış açısıyla karışık kopyalar, genel kopyalar ile basit bir birleşme kopyasının arasında değerlendirilmektedir.

2.2. KARIŞMA

Sosyal açıdan zayıf dil A'nın baskın dil B'yi etkilediği süreci Johanson *karışma* olarak adlandırır (2014: 24). Karışma durumu için alanyazında çoğunlukla *altkatman etki* (substratum interference) terimi kullanılmaktadır. Thomason & Kaufman'ın altkatman etki terimi yerine değişim kaynaklı karışma terimini kullandıkları belirtilmişti. Thomason, başka bir çalışmasında altkatman etki terimini yalnızca tarihsel olarak konuşurları ölen veya başka bir grubun diline geçen topluluğa işaret etmekle kalmayıp aynı zamanda sosyoekonomik olarak bağımlı bir topluluğa da işaret ettiği için eleştirmektedir (2009: 319). Başka bir deyişle terim ifade etmesi beklenen 'çeşitli sebeplerle dil değiştiren grup' anlamının ötesinde olumsuz çağrışımlara neden olmaktadır. Dil değiştiren grubun bunu nasıl veya neden yaptığını tespit etmek mümkünken topluluğun sosyopolitik veya ekonomik durumunu tespit etmek her zaman mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla bu olumsuz çağrışımı en aza indirmek amacıyla Thomason değişim kaynaklı karışma terimini kullanmaktadır.

A dili konuşurlarının güçlü B baskınlığı karşısında A dilini bırakıp B diline geçtikleri süreçte iki dil arasındaki etkileşim ödünçleme sürecinden farklı gelişmektedir. Johanson B diline geçen A dili konuşurlarının dil değiştirme süreçleri tamamlandıktan sonra, başka bir ifadeyle A dili tamamen bırakıldıktan sonra, A dilinin B varyantını altkatmanda etkiyebileceği fikrini desteklemektedir (2014: 71). Özetle A dili bırakılsa da A diline ait bilgiler devam ettirilmektedir.

Karışma durumunun sorularından biri karışmanın nasıl oluştuğuyla ilgilidir. Sözgelimi ödünçleme ile dili devam ettirme sonucunda mı yoksa karışmayla birlikte dil değiştirme ile mi ortaya çıkmaktadır? Johanson her iki durumda da yapı farklılıklarının aynı olduğunu her iki durumda da sonucun A grubunun B dili bilgisine ve ilişki süresine bağlı olduğunu belirtmektedir. AB karışması, B'ye geçen A grubunun uzun süredir iki dilli olmasından ortaya çıkabileceği gibi B dili bilgisinin eksikliğinden de kaynaklanabilmektedir (2014: 71).

Karışma, kopyalama sürecinden farklı işlediği için sonuçları da farklılık göstermektedir. Johanson, karışmanın sonuçlarının ödünçlemenin aksine ses ve sözdiziminde aranması gerektiğine dikkat çekmektedir (2014: 71). Ona göre altkatman etkide A'dan kapsamlı genel kopyalar gerçekleşmemektedir. Daha önce de değinildiği gibi A dili konuşurlarının B dilinde öğrendikleri ilk dilsel aşama söz varlığı olduğu için karışmada A diline ait izlere söz varlığında çok az rastlanılmaktadır. İletişimde aksaklığa neden olabilecek özellikler dışında ise A dili bilgileri ses ve sözdizimi seviyesinde korunmaktadır.

Karışmanın sonuçlarından biri B diline geçtikten sonra gelişen varyantla ilgilidir. Johanson dil değiştiren grubun B dilini öğrendiği şeklinin B'nin diğer varyantlarına kıyasla daha uzun süre koruduğunu belirtir (2014: 72). Özellikle dil değiştiren grup B dili konuşurlarından izole yaşadıklarında ilk öğrendikleri varyantı koruma eğilimi göstermektedir. Dil değiştiren grubun konuştuğu varyant diğer B varyantlarının gelişimini gösterememekte dolayısıyla zamanla daha arkaik bir görüntü sergilemektedir. Bu durumun Trabzon Rumcası ile karışma ihtimali taşıyan Trabzon ağızlarında gözlemlenmektedir.

2.3.DAYANIKLILIK SKALASI

Dillerin sahip oldukları yapısal seviyeler dil ilişkisinde aynı derecede değişim göstermemektedir. Temas yoğunluğuna bağlı olarak ses bilgisi, biçimbilgisi, sözdizimi seviyelerinde farklı etkilenmeler gerçekleşmektedir. Dillerin kolay ve zor ödünçlediği ögeler hakkında ilk çalışmalardan biri olan Thomason & Kaufman'ın ödünçleme skalasına daha önce değinilmişti.

Dilsel bir ögenin dayanıklı olmasına neden olan özellikler alanyazında tartışılmıştır. Bu bağlamda bir ögenin dayanıklılık seviyesini belirleyen özelliklerinden birinin kullanım sıklığı olduğu öne sürülmüştür. Fakat Johanson az kullanılan A ögesinin aktif olarak kullanılan B eşdeğeri ile değiştirildiği görüşünü desteklemekle birlikte sık kullanılmamanın mutlaka değişime neden olamayacağını da belirtmektedir (2014: 50). Ögenin kullanım sıklığı bazı işaretlerde bulunsa da her zaman güvenilir olmamaktadır.

Kopyalama söz konusu olduğunda dayanıklılık skalasının en üstünde kolay kopyalanan ögeler yer almaktadır. Genel olarak söz varlığının ilk öğrenilen bölüm olduğundan

bahsedilmişti. Dolayısıyla söz varlığının dayanıklılık skalasının yukarılarında yer aldığı kabul edilmektedir. Johanson söz varlığıyla birlikte bağımsız birlikler olarak isimler ve diğer anlamsal türlerin kolay kopyalandığı belirtmektedir. Bunlara ek olarak ünlem ve deyimleşmiş ifadeler de kolay kopyalanan ögeler arasında yer almaktadır (2014: 51). Skalada aşağılara doğru inildikçe kopyalanması zor ögelerle karşılaşılmaktadır.

Gramatikal olarak da skalanın üstlerinde yer alan ögeler bulunmaktadır. Bağımsız, gramatik işlevlere sahip bağlaçlar, zarflar, öntakılar, edatlar vb. erken kopyalanan ögeler olduğu belirtilmektedir. Skalanın daha aşağılarında bulunan yapılar ise aspekt zaman, tasarlama kipleri gibi dilbilgisel yapılardır. Ses ve sözdizimine dair özellikler morfosentaktik kopyalar skalanın aşağılarında yer almaktadır (Johanson 2014: 51). Kelime kopyalarını takiben gerçekleşen gramatikal kopyaların daha çok bağımsız başka bir deyişle fark edilmesi kolay olan ögeler olduğu dikkat çekmektedir. Gramatikal ögeler incelendiğinde bağımsız birliklere göre aspekt-zaman ve tasarlama kipleri gibi ögelerin fark edilmesi daha zor ve dolayısıyla kopyalanması daha zor ögeler olarak değerlendirilmektedir. Sesbilgisi ve sözdizimi özellikleri için de benzer bir durum söz konusudur. Sözgelimi morfosentaktik bir ögenin kopyalanması için bu özelliğin öğrenilmesi gerekmektedir. Kelimelerin kopyalanmasıyla karşılaştırıldığında fark edilmesinin zor olduğu açık olan bu ögelerin kopyalanması için daha yoğun bir etkileşime ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla bahsi geçen özellikler dayanıklılık skalasının aşağılarında yer almaktadır.

Kopyalamalar için geçerli olan skalalar karışma söz konusu olduğunda tam tersi şekilde gelişmektedir. Johanson A dili konuşurlarının A'daki dayanıklı ögeleri koruma ve bunları B diline karıştırma eğilimleri gösterdiklerini belirtir (2014: 50). Başka bir deyişle kolay karışan unsurlar çoğu zaman geç kopyalanan ögeler arasında yer almaktadır. Örneğin sesbilgisi özellikleri karışma söz konusu olduğunda B diline karışan ilk özelliklerdendir. Kopyalama söz konusu olduğunda dayanıklı olan ses bilgisel özellikler karışmada da dayanıklılığını koruyan ve dolayısıyla karışma durumunda B diline aktarılan ilk özellikler arasında yer almaktadır. Sözdizimsel özellikler de sesbilgisel özellikler gibi karışma durumunda skalanın üstlerinde yer almaktadır. Kelime bilgisi ise B diline en az karışan özellikler olarak skalanın aşağılarında yer almaktadır.

Dil ilişkilerinin bir yönü, kopyalamada dillerin sahip olduğu çeşitli unsurların çekici olup olmadığıyla ilgilidir. Söz gelimi bir öge diğerine göre daha çekici olabilir ve böylece kopyalama kolaylaşabilir mi? Johanson çekici özelliklerin göreceli olduğunu belirtmekle birlikte bazı özelliklerin çekici olduğunu kabul etmektedir (2014: 54).

Daha önce de değinildiği gibi bir ögenin kolay anlaşılabilir olmasının kopyalamayı kolaylaştırdığı gözlemlenmiştir. Johanson'a göre analitik birlikler genel kopyalamada çekici kabul edilmektedir (2014: 54). Analitik birliklerin bitişken yapılara göre daha kolay fark ediliyor olmasının çekiciliğini etkilediği açıktır. Benzer bir durum biçimbilgisi yapıları için de gözlemlenmiştir. Morfolojik olarak birbirinden net olarak ayrılmış yapıların algılanması daha kolay olduğu için çekici kabul edilmektedir. Johanson bu konuda Türkçe hal eklerini örnek göstermektedir. Birbirinden şeffaf olarak ayrılmış olan Türkçe hal ekleri ilişki içerisinde olduğu dillerde sık kopyalanan yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dilin ses özelliklerinden bazıları da daha çekici olabilmektedir. Johanson' a göre /a/, /i/, /u/ ünlüleri /ö/, /ü/, /ı/ ünlülerine göre daha fazla tercih edilmektedir (2014: 57). Bunun dışında kısa ünlüler uzun ünlülere; ağız ünlüler, geniz ünlülerine; tek ünlüler, ikiz ünlülere; kelime başında patlamalılar, sızıcılara göre daha çekici kabul edilmektedir (Johanson 2014: 58). Örneğin /ts/ sesi /t/ sesine göre daha az çekici olmaktadır.

Dilin ögelerinin dayanıklı olup olmamasıyla ilgili son önemli nokta tipolojik mesafe ile ilgidir. Thomason & Kaufman özellikle hafif ve orta derecede gerçekleşen kopyalamalarda öge alan dilin tipolojik özelliklerine uyan kaynak dil özelliklerini daha önce kopyalama eğiliminde olduğunu belirtmektedir (1988: 72). Tipolojik uyuma dayanan bu görüşe göre dilbilgisel olarak az yapılandırılmış bir sistemin hedef dilde bu yapıların karşılığını bulma ve bulduğu parçayı kopyalama ihtimali artmaktadır. Alıcı dil karmaşık alt sistemlere sahip olduğunda hedef dilde tipolojik eşleştirme gerçekleştiremeyecek ve böylece kopyalama zorlaşacaktır. Johanson ise tipolojik yakınlığın kopyalamada belirleyici olmadığını belirtmektedir. Ona göre tipolojik yakınlık belirleyici olsaydı Türkçenin dil ilişkilerinde kendinden tipolojik olarak farklı olan komşu dillerden hiçbir şey kopyalanmaması gerekirdi. Dolayısıyla Johanson yalnızca yapısal örtüşmenin göreceli olarak kopyalamayı kolaylaştırabileceğini belirtmektedir (2014: 63-64).

3. BÖLÜM: TRABZON AĞIZLARI

Trabzon ağızlarının tanımlanmasına geçmeden önce ağız ve bu terimle ilişkili olarak standart ağız terimlerini açıklamak yerinde olacaktır. Türkçe yayınlarda çeşitli ağız ve standart ağız tanımları yapılmıştır. Örneğin Dilbilim Terimler Sözlüğünde ağız, bir dil alanı içinde görülen konuşma biçimlerini, söyleyiş türlerini, kimi durumda da toplumsal özellikleri yansıtan kullanımların her biri olarak tanımlanmaktadır (Vardar 2002: 14). Demir, Vardar'ın tanımı ve alanyazında halihazırda kullanılan ağız terimlerini eleştirerek ayrıntılı bir ağız tanımı yapmaktadır (2002: 154);

> *"Ağız, aynı kökten geldiği üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okur yazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türleriyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmi ortamlarda kullanılmasından kaçılan, yazılı bir gelenek oluşturmamış iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az yerel konuşma biçimleridir."*

Demir'in tanımını Trabzon ağızları ile örneklendirmek mümkündür. Trabzon ağızları yalnızca Doğu Karadeniz bölgesinde konuşulmakta; sesbilimsel, biçimbilimsel ve söz varlığı seviyelerinde diğer ağızlardan ayrılan çeşitli özellikler sergilemektedir. Herhangi bir yazılı formu bulunmamaktadır. Bölgesel sınırlılığı ve diğer tüm özellikleri ile Trabzon'da konuşulmakta olan Türkçe varyant ağız kategorisinde değerlendirilmektedir.

Ağızlar genel çerçevesinin ardından standart ağzın tanımını incelemek yerinde olacaktır. Demir çalışmasında standart ağzı şu şekilde tanımlamaktadır; unsurları yerel ve sosyal tabakalara has izler taşımayan ağızlar üstü, norm oluşturucu; yani varyasyonu azaltıcı bir prestij varyantı, dilin kullanıldığı sahada iletişim alanı en geniş varyanttır (2002: 150). Standart ağız diğer ağızların aksine toplumun her kesiminin kullandığı, kuralları belirlenmiş bir varyanttır. Eğitim, idari yazışmalar, televizyon kanalları gibi pek çok sosyal kademede kullanılmaktadır. Türkiye Türkçe özelinde düşünüldüğünde standart ağız olan

İstanbul ağzı Trabzon ağzı gibi yerel bir ağzın aksine kullanım alanı oldukça geniş ve belli normlara sahip bir varyanttır.

Trabzon ağızları, içerisine Trabzon'un tüm ilçelerini ve Rize'nin Merkez, İkizdere, Gündoğdu, Büyükköy ilçelerini barındıran ağız grubunu oluşturmaktadır. Anadolu ağızları içerisinde ise Rize, Hopa, Arhavi, Borçka ağızlarıyla birlikte Kuzeydoğu Grubu Ağızları içerisinde yer almaktadır (Karahan 2017: 97). Trabzon Ağızlarının konuşulduğu Doğu Karadeniz bölgesi yüksek dağlarla çevrili sık ormanların bulunduğu bir bölge olması nedeniyle coğrafi bakımdan Anadolu'nun diğer bölgelerine oranla daha izole bir görüntü sergilemektedir. Dışarı kapalı olan bu bölgede tarihsel süreç içerisinde Rumca, Lazca, Gürcüce gibi çeşitli diller konuşulmuştur. Trabzon ağızları da böylesine izole bir bölgede Türkçe ile aynı dil ailesinde olmayan dillerle temas içerisinde gelişimini sürdürmüştür.

3.1. TRABZON AĞIZLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Anadolu Ağızları ile ilgili öncü çalışmalar 19. yüzyılın başlarına denk düşmektedir. Anadolu Ağızları üzerine ilk çalışma Kúnos'un 1896 yılında Macarca kaleme aldığı *Kisázsia török dialektusairól* adlı eseridir. Kúnos, bu eserde Anadolu ağızlarının sınıflandırmasını yapmıştır. Kunos'un çalışması ağız araştırmalarının öncü çalışmalarından biri olarak kabul edilmekle birlikte yalnızca tarihi değer taşımaktadır. Ağızlar hakkında müstakil çalışmalar ise 20. yüzyılın başında hız kazanmıştır. Dolayısıyla Trabzon Ağızları üzerine yapılan çalışmalar da bu tarihlere rastlamaktadır.

Trabzon Ağızları hakkında yapılmış ilk çalışmalardan biri Caferoğlu'nun 1946 yılında yayınlanan *Kuzey-Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar: Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve yöresi ağızları* adlı eseridir. Caferoğlu bu eserde Kuzeydoğu Ağızlarını üçe ayırmaktadır; Rize ve Trabzon yöresi, Akçaabat ve Vakfıkebir yöresi, Giresun ve Ordu yöresi. Fakat Caferoğlu bu gruplar arasındaki farklara değinmemektedir. Söz gelimi Trabzon' a bağlı bir ilçe olan Vakfıkebir ve Akçaabat'ın niçin ayrı bir grup oluşturduğu hakkında ayrıntılı bilgi bu eserde yer almamaktadır. Caferoğlu'nun derlediği veriler ise daha çok türkü ve maniler gibi folklorik ögelerden oluşan metinlerdir. Dolayısıyla günlük dile dair metin sayısı oldukça azdır.

Karadeniz ağızlarının sınıflandırılması hakkında yapılmış önemli çalışmalardan biri Hayashi'nin 1984 yılında yayınladığı *Dialects on the Eastren Turkish Coast of Black Sea* adlı makalesidir. Hayashi makalesinde patates, yengeç, tepsi, şeftali, köprü kelimelerinin sesbilgisel değişimini inceleyerek Karadeniz ağızlarını sınıflandırmıştır. Ölçütler neticesinde Doğu Karadeniz ağızlarını; a) Samsun, Ordu, Giresun'un bir kısmı, b) Giresun, Erzurum, Gümüşhane, c) Trabzon, Rize olarak üçe ayırmaktadır. Hayashi'nin sınıflandırma denemesi kullandığı ölçütlerle diğer sınıflandırmalardan ayrılmaktadır.

Trabzon Ağzıyla ilgili ilk sözlük çalışmalarından biri Emiroğlu'nun 1989 yılında yayınlanan *Trabzon-Maçka Etimolojik Sözlüğü* adlı çalışmasıdır. Yalnızca Maçka ilçesinde kullanılan kelimeleri içerdiği için küçük bir çalışma olmakla birlikte bölgenin söz varlığını gösteren erken çalışmalar arasında yer almaktadır. Eserde Trabzon Rumcasından kopyalanan pek çok kelime de yer almaktadır.

Anadolu Ağızlarının sınıflandırılmasıyla ilgili geniş çaplı çalışmalardan biri Karahan'ın ilk baskısı 1996 yılında yapılan *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı eseridir. Karahan çalışmasında daha önce yapılmış sınıflandırma çalışmalarını da göz önünde bulundurarak ve bunlara yeni özellikler ekleyerek Anadolu ağızlarını sınıflandırmıştır. Trabzon Ağızlarını Caferoğlu'nun sınıflandırmasını takip ederek Kuzeydoğu Ağızları içerisinde ele almıştır. Kuzeydoğu ağızlarını da çeşitli fonolojik değişimleri göz önünde bulundurarak üç alt grubu ayırmıştır. Böylece Kuzeydoğu bölgesi ağızlarının kendi içerisinde sergilediği farklılıkları da ortaya koymuştur. Eserde bölgede konuşulan diğer diller ile Trabzon ağızları arasındaki dil ilişkilerine değinilmemiştir.

Trabzon Ağızları üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Brendemoen' un ilk çalışmalarından biri 1992 yılında yayınlanan *Trabzon Ağızlarında Şimdiki Zaman Bağlantı Ünlüsü* adlı makalesidir. Brendemoen bu makalesinde Trabzon Ağızlarını şimdiki zaman bağlantı ünlüsünün değişimine göre üç grubu ayırmakta ve farklılaşan ünlüleri değerlendirmektedir. Brendemoen, Trabzon ağızları hakkında pek çok makale yayınlamış olmakla birlikte konu hakkında en geniş çalışması 2002 yılında yayınlanan ve daha önce bölgede yaptığı derlemelere dayanan *The Turkish Dialect of Trabzon I - II'* adlı iki ciltlik eseridir. Çalışmanın ilk cildi Trabzon Ağızlarının gramatikal analizini içermektedir. Özellikle sesbilgisi incelemesi eserde geniş yer tutmaktadır. Çalışmanın ikinci cildi

Brendemoen'un farklı zamanlarda Trabzon'un çeşitli bölgelerinde yaptığı derlemeleri içeren 134 metinden oluşmaktadır. Brendemoen'un çalışmasının önemli bir boyutu da bölgedeki iki dilliliğe ve dil ilişkilerine de değinmiş olmasıdır. Çalışmanın birinci cildinde Türkçe ve Trabzon Rumcası arasındaki dil ilişkilerini değerlendiren Brendemoen Trabzon Rumcasının altkatman etkide bulunduğunu ve Trabzon Ağızlarının sergilediği bazı özelliklerin bu etkileşimle açıklanabileceğini ileri sürmektedir. Çalışmanın ikinci cildinde çeşitli dipnotlarda da Trabzon Rumcasından kopyalanan kelimeleri değerlendirmiştir. Brendemoen'un bu yaklaşımı çeşitli eleştiriler almıştır. Örneğin Korkmaz 2002 yılında yayınlanan *Trabzon Ağızları Üzerine Yapılmış Değerli Bir Araştırma ve Düşündürdükleri* adlı makalesinde Brendemoen' un Trabzon ağızlarını şekillendiren ilk tabakanın Trabzon Rumcası olduğuna dair görüşünü eleştirmekte, bölge ağzını şekillendiren ilk tabakanının Kuman-Kıpçak unsurlar olduğunu belirtmektedir. Korkmaz, Brendemoen'un Trabzon ağızlarında bulunan önce sesteki k-, t- seslerinin Trabzon Rumcası etkisinden kaynaklandığı tezini eleştirerek bu özelliğin Kıpçak etkisiyle ilişkilendirilebileceğini belirtmektedir. Brendemoen, bölgede Türkçe unsurların onüçüncü yüzyılda görünür olduğunu savunurken Korkmaz daha eskiye gidilebileceğini belirtmektedir. Türkiye'de yapılan pek çok çalışmada yaygın görüş Trabzon ağızlarındaki Anadolu ağızlarından farklılaşan özelliklerinin Kıpçak etkisiyle ortaya çıkmış olduğu yönündedir. Örneğin Trabzon Ağızları üzerine çeşitli makaleler yayınlamış isimlerden biri olan Coşar, 2008 yılında yayınlanan *Trabzon Ağızlarında Ek Fiilin Kullanımı* adlı makalesinde Trabzon Ağızlarında eklenmeden ve devrik kullanılan ek fiili arkaik olarak değerlendirmektedir. 2015 yılında yayınlanan makalesinde Trabzon Ağızlarında bulunan arkaik özellikleri Kıpçakca etkisiyle ilişkilendirmektedir. Dil ilişkileri çerçevesinden bakıldığında ikinci bir dili öğrenen grup, öğrendikleri dilin ilk halini uzun süre koruyabilmekte ve bu durum öğrendikleri dilin diğer ağızlarına göre daha arkaik bir görüntü sergilemesine neden olabilmektedir. Trabzon ağızlarındaki Anadolu ağızlarından farklılaşan arkaik durumu dil değiştirmeyle de ilişkilendirmek mümkündür. Bununla birlikte Trabzon Ağızlarındaki dil ilişkilerini ele alan ayrıntılı bir çalışma bulunmamaktadır.

3.2. TRABZON AĞIZLARININ ANADOLU AĞIZLARI ARASINDAKİ YERİ

Trabzon ağızları alanyazında Doğu Karadeniz Ağızları, Kuzeydoğu Ağızları yahut yalnızca Trabzon ağızları gibi çeşitli isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Doğu Karadeniz Ağızları (Eastern Black Sea Dialects) adlandırması daha çok İngilizce alanyazında kullanılmaktadır. Türkiye'de yapılan araştırmalarda Kuzeydoğu Ağızları adlandırması daha sık tercih edilmektedir. Caferoğlu'nun çalışmalarında yaygınlık kazanan bu kullanım halihazırda devam etmektedir. Kuzeydoğu ağızlarını ayrıntılı olarak açıklamadan önce Anadolu ağızları arasındaki yerini görmek faydalı olacaktır.

Karahan, çeşitli sesbilgisel değişimleri göz önünde bulundurarak Anadolu ağızlarını üç ana gruba ayırmaktadır (2017: 1):

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Artvin merkez, Ardanuç ve Yusufeli, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa ve Van ağızları
2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Hopa, Borçka, Arhavi, Rize ve Trabzon Ağızları
3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çorum Denizli, Eskişehir, Sakarya, Samsun, Kastamonu, Kayseri, Konya, Ordu, Niğde, Sivas, Yozgat, Zonguldak, Hatay, Muğla, Giresun, Isparta, İzmir ağızları.

Trabzon ağızlarının da içinde bulunduğu Kuzeydoğu Grubu ağızlarını diğer iki ana gruptan ayıran başlıca ses özelliklerinden ilki kök ve ek ünlülerinde meydana gelen kalınlaşmalardır. Kuzeydoğu ağızlarının tamamında gözlemlenen kalınlaşma bu ağızları diğer gruplardan ayırmaktadır (Karahan 2017: 8). Özellikle ilk hecesinde /ö/ ve /ü/ bulunduran kelimelerde daha sık rastlanmaktadır. Örneğin standart ağızda *böyle* kelimesi Kuzeydoğu ağızlarında *boyle* şeklinde telaffuz edilmektedir.

Kuzeydoğu ağızlarının karakteristik özelliklerinden biri de belli seslerde meydana gelen incelmelerdir. Karahan, Kuzeydoğu ağızlarında /ı/ sesinin çoğunlukla /i/ sesine dönüştüğünü ve bu incelmenin Kuzeydoğu ağızlarını Doğu ve Batı grubu ağızlarından

ayırdığını belirtmektedir (2017: 11). Örneğin Kuzeydoğu ağızlarında çoğunlukla *qiz* şeklinde telaffuza rastlamak mümkündür. Kuzeydoğu ağızlarında /i/, /u/, /ü/ ünlüleri de çoğunlukla /i/ ünlüsü ile karşılanmaktadır. Karahan, Kuzeydoğu ağızlarında 3. şahıs iyelik eki /-i, -si/, yükleme hali eki /-i/, soru eki /-mi/, görülen geçmiş zaman kipinin teklik 3. şahıs eki /-di/ eklerinin daima düz, dar, ince ünlülü şekillerinin kullanıldığını belirtmektedir (2017: 12). Trabzon ağızlarında *kaldu mi?* örneğine rastlamak mümkündür. Sözü geçen ekler Eski Anadolu Türkçesinde de tek biçimli olarak gözlemlenmektedir. Dolayısıyla Trabzon ağızları özelinde tek biçimli ekler arkaik özellikler arasında değerlendirilmektedir.

Kuzeydoğu ağızlarının tek arkaik özellikleri eklerde rastlanan incelmeler değildir. Karahan, bölgenin tamamına hakim düzenli ve kurallı bir yuvarlaklaşma olduğunu ve buna bağlı olarak düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğu olduğunu belirtmektedir (2017: 17). Söz konusu yuvarlaklaşmanın Eski Anadolu Türkçesinin de oldukça karakteristik özelliklerinden biri olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla diğer ağızlarda bulunmayan bu yuvarlaklaşma Kuzeydoğu ağızlarının arkaik özelliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Söz konusu özelliği Trabzon ağızları üzerinden örneklendirmek mümkündür. Örneğin; *yeduk*, *evumuz*, *gelduk* şekillerine Trabzon ağızlarında sıklıkla rastlanmaktadır.

Bahsi geçen pek çok özellik Kuzeydoğu ağızlarında ünlü ve ünsüz uyumsuzluğu olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Korkmaz da özellikle /k/, /g/, /l/, /t/, /d/, /n/ ünsüzlerinin bulunduğu kelimelerde uyumun bozulduğunu ve bu özelliğin Kuzeydoğu ağızlarını Batı ve Doğu ağızlarından ayırdığını belirtmektedir (2017: 18). Trabzon ağızlarında sıklıkla rastlanabilecek *qizil, qiz, baluk, kitluk* örneklerinde de ünlü ve ünsüz uyumsuzluğu açıkça görülmektedir.

Kuzeydoğu ağızlarını Batı grubu ağızlarından ayıran önemli özelliklerinden biri Türkçenin en eski dönemlerinden beri mevcut olan /ñ/ ünsüzünün korunmuyor oluşudur (Karahan 2017: 19). Bu özellik aynı zamanda Kuzeydoğu ağızları ile Doğu Ağızlarının ortak özelliğidir. Karahan Trabzon bölgesinde /ñ/ sesinin /ɣ/ sesine dönüştüğünü veya bu sesin tamamen düştüğünü belirtmektedir (2017: 28). Örneğin Batı Grubu ağızlarında *yalıñız* olan kelime Trabzon ağızlarında *yalaɣuz* şeklinde telaffuz edilmektedir.

Anadolu ağızlarının ayırt edilmesinde kullanılan bir başka ölçüt şimdiki zaman ekinde meydana gelen ses değişmeleridir. Standart ağızda /-yor/ olan şimdiki zaman eki Doğu ve Kuzeydoğu ağızlarında çeşitli değişimlere uğrayarak bu ağızları Batı ağızlarından ayırmaktadır. Karahan, Kuzeydoğu ağızlarında söz konusu ekin */ -y, -i, -yi, -yur, -yür, -yır, -yir, -yer/* gibi çeşitli bir yapı sergilediklerini özellikle yuvarlak ünlü ile biten şekillerin Kuzeydoğu ağızlarını Doğu ağızlarından ayırdığını belirtmektedir (2017: 45). Örneğin Trabzon ağızlarından *kaçay*, *görmeyi*, *keliyur* şekillerine rastlanmaktadır. Şimdiki zaman ünlüsündeki bu farklılaşma Trabzon ağızları özelinde çeşitlilik göstermektedir. Öyle ki Brendemoen de Trabzon ağızlarını şimdiki zaman ekinde meydana gelen değişimleri ölçüt olarak kullanarak sınıflandırmıştır. Söz konusu sınıflandırmaya ileride değinilecektir.

Kuzeydoğu ağızlarının da dikkat çeken biçimsel özelliklerden biri evidensiyel ekinin tek biçimli olmasıdır. Nitekim Karahan da yalnızca /miş/ şeklini düzenli bir şekilde korumasıyla Kuzeydoğu ağızlarının diğer ağız gruplarından ayrıldığını belirtmektedir (2017: 47). Söz konusu ek standart ağızda çok biçimlidir. Trabzon ağızlarında rastlanan *almişum, olmiş, okumiş, kelmiş* örneklerinde olduğu gibi evidensiyel eki yalnızca tek biçimli kullanılmaktadır.

Kuzeydoğu ağızlarını diğer Anadolu ağızlarından ayıran önemli bir özellik de hal eklerinde rastlanan görev değişikliğidir. Karahan hal eklerindeki bu değişimin diğer Anadolu ağızlarına göre daha belirgin olduğunu belirtmektedir (2017: 99). Söz konusu değişim çoğunlukla belirtme durum eki ile yönelme durum eki arasında gerçekleşmektedir. Örneğin *ben oni şaşayirum* cümlesine Trabzon ağızlarında rastlanmaktadır.

Karahan büyük grupları belirli ölçütler kullanarak alt gruplara ayırmaktadır. Trabzon Ağızlarının da içerisinde bulunduğu Kuzeydoğu Grubu alt grupları şöyledir (2017: 113):

I. Grup: Trabzon, Rize merkez, Kalkandere, İkizdere, Gündoğdu, Büyükköy Ağızları
   1. Vakfıkebir, Akçaabat, Tonya, Maçka, Of, Çaykara ağızları.
   2. Trabzon Merkez, Yomra, Sürmene, Araklı merkez, Kalkandere, İkizdere, Gündoğdu, Büyükköy ağızları
II. Çayeli, Çamlıhemşin, Pazar, Ardeşen, Fındıklı Ağızları

III. Arhavi, Hopa, Borçka, Kemalpaşa, Muratlı, Ortacalar, Göktaş, Camili, Meydancık, Ortaköy ağızları.

Tüm alt grupları ele almak tezin sınırlarını aşacağı için yalnızca Trabzon ağızlarının yer aldığı ilk alt grup ve onun ikinci dereceden alt gruplarının özellikleri incelenecektir.

Birincil dereceden ilk alt grup Trabzon ağızları ve Rize'nin Merkez, Kalkandere, İkizdere ilçeleri ağızlarıyla aynı grupta olduğu başka bir deyişle aynı özellikleri sergilediği dikkat çeker. Trabzon'un Of ilçesi ile Rize Merkez, Kalkandere ve İkizdere ilçeleri coğrafi olarak oldukça yakın ilçelerdir. Bu ağızlar arasındaki benzerliğin coğrafi yakınlıktan kaynaklanması muhtemel görünmektedir.

Karahan'a göre Trabzon ve Rize ağızlarının bulunduğu birincil dereceden ilk alt grup ağızlarını diğer gruptan ayıran özelliklerden ilki /y/ ünsüzü önündeki geniş ünlülerin uzamasıdır (2017: 99). Örneğin Trabzon ve Rize ağızlarında *yolla:yler, ara:ysın, ede:yrım* telaffuzlarına rastlamak mümkündür. Bu tür uzunluklar Artvin ağızlarında bulunmamaktadır.

Standart ağızda bulunan /c/, /ç/, /g/, /k/ patlayıcı ünsüzleri Trabzon ve Rize ağızlarında sızıcılaşmaktadır (Karahan 2017: 100). Trabzon ve Rize ağızlarında *çecuk, ciderum* örneklerine rastlanmaktadır.

Trabzon ve Rize ağızlarının karakteristik özelliklerinden biri de /r/ ünsüzünün orta damağa doğru kayıp titrekliğini kaybederek telaffuz edilmesidir (Karahan 2017: 101). Özellikle Rize ağızlarında bu sese daha sık rastlanmaktadır. Örneğin; *vaɽduɽ, aɽayɽem, vuɽuyur.*

Kuzeydoğu ağızlarının karakteristik özelliklerinden birinin yuvarlaklaşma olduğu belirtilmişti. Karahan, birinci dereceden alt gruplar arasındaki ayırt edici özelliklerden biri olarak zamir kökenli teklik ve çokluk 1. ve 2. şahıs bildirme eklerinin genellikle dar, yuvarlak ve kalın olmasını göstermektedir. Kuzeydoğu ağızlarının birincil dereceden alt grupları olan Trabzon ve Rize ağızlarında *kireceğum*, *bakarsun*, *gezersun* örneklerine sıklıkla rastlamak mümkündür.

Karahan, Kuzeydoğu ağızlarının birincil dereceden ilk alt grubu olan Trabzon ve Rize ağızlarının ikincil dereceden iki alt gruba ayırmaktadır. İkincil dereceden ilk alt grup

Trabzon'un Vakfıkebir, Tonya, Maçka, Of, Çaykara ağızlarıdır. İkincil dereceden ikinci alt grup ise Trabzon Merkez, Yomra, Sürmene, Araklı merkez, Kalkandere, İkizdere, Gündoğdu, Büyükköy ağızları oluşturmaktadır (2017: 104).

İkinci dereceden alt gruplardan ilki olan Vakfıkebir, Tonya, Yomra, Of, Çaykara ağızları ön seste ve iç seste bulunan /t/, /k/ ünsüzleri tonlulaşmayıp korunmaktadır (Karahan 2017: 104). Tonlulaşma terimini biraz açmak gerekirse sözü geçen ilçelerde ön seste soluklu-patlamalı diş ünsüzü /t/ ve soluklu-patlamalı damaksıl ünsüzü /k/ bulunmaktadır. Aynı sesler standart ağızda soluksuz-patlamalı diş ünsüzü /d/, ikincisi ise soluksuz-patlamalı damaksıl ünsüz /g/ olarak karşımıza çıkmaktadır. Karahan'ın bu sesleri korunan sesler olarak değerlendirmesinin sebebi Eski Anadolu Türkçesinde de bu seslerin ön seste soluklu olarak bulunmasıdır. Örneğin Eski Anadolu Türkçesi *ta:ɣ* kelimesi standart ağızda *dağ* iken Trabzon'un çeşitli ağızlarında *tağ* şeklindedir. Bu sesler diğer ağızlarda bu denli korunmamaktadır. Soluklu iki sesin korunmasıyla ilgili olarak şu örnekler verilebilir; Standart ağızda *gireceğim*, *gibi, dedi* kelimeleri ikincil dereceden ilk alt grup ağızlarında *kireceğum*, *kibi*, *tedi* şeklindedir.

Şimdiki zaman bağlantı ünlüsünün Anadolu ağızlarının sınıflandırılmasında kullanıldığına daha önce değinilmişti. Karahan, şimdiki zaman bağlantı ünlüsündeki değişimleri ikincil dereceden alt grupların sınıflandırılmasında da kullanmıştır. Trabzon ağızlarını şimdiki zaman bağlantı ünlüsüyle sınıflandıran ilk isimlerden biri olan Brendemoen'un çalışmasını yakından incelemek yerinde olacaktır. Brendemoen Trabzon Ağızlarını şimdiki zaman bağlantı ünlüsünün durumuna göre üç gruba ayırmaktadır (1992: 33);

1. -A- / -U- yöresi: Çaykara, Of, Tonya
2. -a-/ -i- yöresi: Sürmene, Araklı, Arsin, Yomra
3. -X-/ -i- yöresi: Akçaabat köyleri ve Vakfıkebir

Yazar bu kullanımların yalnızca bir eğilim olduğunu dolayısıyla net bir yöre ayrımının yapılamayacağını eklemektedir. Brendemoen, ilk grubu oluşturan Çaykara, Of, Tonya ağızlarında kullanılan -A-, -U- bağlantı ünlüsünün Eski Anadolu Türkçesi ile benzerlik gösterdiğini dolayısıyla bu özelliğin arkaik bir özellik olduğunu belirtmektedir (1992: 22). Standart ağızdan farklılaşan bu özelliği örneklendirmek gerekirse; ilk yöre ağızlarında

şimdiki zaman eki; *tutayrum, kalduruy, vuruy* örneklerinde olduğu gibidir. İkinci grup olan -A-, -i- yöresi ağızlarında şimdiki zaman eki; *kaçay*, *uyuyir* şeklindedir. Üçüncü grubu oluşturan -X-, -i- yöresi ilk iki grup arasında bir tür geçiş oluşturmaktadır. Brendemoen, ilk iki yöre arasında kalan çeşitli yerlerde ek seçiminin karışık olduğunu belirtmektedir (1992: 31). Üçüncü grup yöre ağızlarında şimdiki zaman eki; *sarmiyur*, *içiyu*, *yolliyu* örneklerinde olduğu şekildedir.

Özetle Trabzon ağızları Kuzeydoğu grubu içerisinde yer almakta, bu ağız grubu gerek Eski Anadolu Türkçesi ile ilişkilendirilebilecek özellikleri gerekse Standart Türkçeden farklılaşan fonetik özellikleri ile diğer Anadolu ağızlarından ayrılmaktadır.

4. BÖLÜM: TRABZON RUMCASI

Hint-Avrupa dil ailesinin Helenik diller alt grubu içerisinde yer alan Rumca başta Türkiye'nin çeşitli bölgeleri olmak üzere Gürcistan, Ukrayna ve Rusya'da konuşulmaktadır (Mackridge 1991: 335). Türkiye'de konuşulan Rumca bölgesel farklılıklar sergilemekte ve bu farklılıklar varyantların isimlendirilmesine yansımaktadır. Örneğin Dawkins Sille, Kayseri civarlarında konuşulan varyantı Kapadokya Yunancası olarak adlandırmaktadır (1910: 109). Trabzon bölgesinde konuşulan varyant ise arkaik özellikleri ile Kapadokya Yunancasından ayrılmakta ve alanyazında Trabzon Rumcası, Pontus Rumcası, Romeika gibi çeşitli isimlerle yer almaktadır.

Bugün Trabzon bölgesinde konuşulan Rumca varyantı ile ilgili önemli sorulardan biri nasıl isimlendirileceği ile ilgidir. Dawkins (1937) *Pontus/ca* (Pontic) olarak adlandırırken Mackridge (1987) Trabzon'da konuşulan varyantı *Müslüman Pontus Rumcası/Yunancası* (Muslim Pontic Greek) olarak adlandırmaktadır. Mackridge'in Müslüman adlandırmasını kullanmasının temel sebebi Lozan Antlaşması neticesinde Yunanistan'a göç eden Hristiyan grubun konuştuğu varyant ile Trabzon'da Müslümanların konuştuğu varyantın tarihsel gelişim içerisinde birbirinden farklılaşmış olmasıdır. Müslümanların konuştuğu varyant daha arkaik özellikler taşırken Hristiyanların konuştuğu varyant bu özellikleri koruyamamıştır. Alanyazında karşılaşılan diğer bir terim ise *Romeyka* / *Romeika*'dır. Bu terim dilin konuşurlarının çoğu zaman kendi dillerini tanımlamak için kullandıkları terimdir. Sitaridou (2013) çalışmasında Romeyka terimini kullanmakta, bölgesel farklılıkları ifade etmek için ise terimin başına bölgenin ismini eklemektedir. Sözgelimi Tonya bölgesinde konuşulan Romeyka'yı belirtmek için Tonya Romeykası terimini kullanmaktadır. Romeyka terimi dışında kalan terimler tarihsel bir 'Pontus' vurgusu yapmasıyla da dikkat çekmektedir. Türkiye'de ise daha çok *Rumca* terimi kullanılmaktadır. Rumca teriminde bölgesel farklılıkları belirtmek için ise terimin başına bölge ismi eklenmektedir. Bu çalışmada Trabzon Rumcası terimi kullanılacaktır.

Trabzon Rumcası bugün Trabzon'un Tonya, Sürmene, Çaykara, Dernekpazarı ve Of ilçelerinin köylerinde konuşulmaktadır. Farklı ilçelerde konuşulan varyantlar arasında küçük farklılıklar bulunmaktadır. Bu sebeple Mackridge Of, Çaykara, Dernekpazarı ve

Uzungöl'de konuşulan Rumca varyantı diğer varyantlardan ayırarak *Of diyalekti* [Ophitic] olarak adlandırmakta ve Uzungöl [Saracho] varyantını bu grubun bir alt diyalekti olarak değerlendirmektedir (1987: 115). Mackridge'e göre Of diyalekti iki sebepten ötürü ilginçtir. İlki Of vadisi Yunancanın iki bin yıldan fazladır konuşulduğu en doğudaki bölgede yer almasıdır. Yunanca bir varyantın bu denli uzun süredir konuşulduğu başka bir yer bulunmamaktadır. İkincisi Of diyalektinin orta çağa kadar götürülebilecek arkaik özelliklere sahip olmasıdır (1987: 117). Of diyalektinin sahip olduğu bu arkaik özellikler onu diğer Rumca varyantlardan ayırmaktadır.

4.1. TRABZON RUMCASI HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Trabzon Rumcası hakkında yapılan öncü çalışmalardan ilki Parcharidis'in 1880 yılında Yunanca olarak hazırlanan *Γραμματικὴ τῆς διαλέκτου Τραπεζοῦντος: Περὶ ἐπιθέτων, ἀντωνυμιῶν και βαρυτόνων ρημάτων* (Grammetiki tis dialektou Trapezountos: Peri Epitheton, antoymion kai varytonon rimaton/ *Trabzon Diyalektinin Grameri: Sıfatlar Zamirler ve Fiiller Hakkında*) adlı çalışmasıdır. Bu çalışma alanda yapılan derlemeler sonucunda Trabzon Rumcasının gramerini ele alan ilk eserdir. İkinci öncü çalışma ise Deffner'in 1937'de yayınlanan *Die Infinitive in den pontischen Dialekten und die zusammengesetzten Zeiten im Neugriechischen* (Pontus Ağızlarında Mastarlar ve Modern Yunancada Bileşik Zamanlar) adlı çalışmasıdır.

Türkiye'de konuşulmakta olan Rumca varyantlar hakkında yapılmış çalışmalardan biri de Dawkins' in 1937'de yayınlanan *The Pontic Dialect of Modern Greek in Asia Minor and Russia* adlı makalesidir. Daha çok Kapadokya'da konuşulan varyant üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Dawkins bu çalışmasında Trabzon Rumcasının arkaik özelliklerini ele almaktadır. Dolayısıyla adı geçen makale dilin bütününü ele alan bir çalışma değildir.

Trabzon Rumcası hakkında temel araştırmalardan biri Mackridge'e aittir. Mackridge'in 1987 yılında yayınlanan *Greek-Speaking Moslems of North-East Turkey: Prolegomena to a Study of the Ophitic Sub-Dialect of Pontic* adlı makalesi Rumcanın yerel bir varyantını ele alan ilk çalışmalardan biridir. Mackridge çalışmasında Trabzon Rumcasının sınıflandırmasını yapmış ve Of ilçesinde konuşulmakta olan Rumcanın diğer varyantlardan ayrılan özelliklerini incelemiştir. Mackridge Trabzon varyantı için "Müslüman

Pontusca" tabirini bu eserinde kullanmaktadır. Sözü geçen terim daha sonra yapılacak çalışmalarda da takip edilmiştir. Mackridge'in Trabzon Rumcası hakkında tartışmaları ele aldığı çeşitli makaleleri de bulunmaktadır.

2000'li yılların başı itibariyle eski Yunanca ve dolayısıyla Trabzon Rumcası hakkında yapılan çalışmalar artış göstermiştir. Bu bağlamda Bortone'nin 2009 yılında yayınlanan *Greek with no models, History or standart: Muslim Pontic Greek* adlı makalesi dikkat çekmektedir. Bortone, Trabzon Rumcasının adlandırılması konusunda Mackridge'i takip etmektedir. Çalışmasında Trabzon Rumcasının diğer varyantlara göre nasıl daha arkaik kaldığı sorusunu irdelemekte ve daha sonra sesbilgisi, biçimbilgisi ve sözdizimi seviyelerinde diğer varyantlardan ayrılan özelliklerini ele almaktadır.

Son yıllarda yapılan önemli çalışmalardan biri Sitaridou'un Cambridge Üniversitesi ile gerçekleştirdiği alan araştırması sonucunda yazdığı çeşitli makalelerdir. Araştırmacının 2013 yılında *Greek Speaking enclaves in Pontus today: The documentation and revilization of Romeyka* adıyla yayımlanan makalesi bölgenin dilsel durumunu incelemektedir. Başka bir deyişle bugün Trabzon'da Trabzon Rumcasına karşı toplumsal tutum, bölgenin iki dilliliği makalede ele alınmaktadır. Sitaridou'nun diğer çalışmaları daha çok Trabzon Rumcasının sentaktik özellikleri ve bu özelliklerin Türkçe ile dil ilişkilerinde sergiledikleri değişimler üzerinedir. Bu bağlamda 2014 yılında *The Romeyka infinitive continuity, contact and change in Hellenic varieties of Pontus* adlı makalesi Türkçenin Trabzon Rumcası üzerindeki etkisini ele aldığı için önemlidir. Sitaridou'nu çalışmalarında alanyazının aksine Trabzon Rumcası konuşurlarının kullandığı isim olan Romeyka adlandırması kullanılmaktadır.

Trabzon Rumcasının Of varyantı dışında kalan varyantlarını ele almış olması nedeniyle Özkan'ın 2013 yılında yayınlanan *The Pontic Greek spoken by Muslims in the villages of Beşköy in the province of present-day Trabzon* adlı çalışması önemlidir. Özkan bu çalışmasında Sürmene'nin Beşköy ilçesinde konuşulmakta olan Rumca varyantı tanımlamakta ve Of varyantı ile karşılaştırmaktadır.

Türkiye'de Trabzon Rumcası üzerine yapılan önemli çalışmalardan biri Tursun'un 2019 yılında Heyamola yayınlarından çıkan Romeika-Türkçe Sözlük çalışmasıdır. Tursun'un

çalışması alanda yapılan derlemeler sonucunda hazırlanmıştır. Eser Türkiye'de yayınlanan ilk Romeika-Türkçe sözlüktür.

4.2. TRABZON RUMCASININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Trabzon Rumcasını diğer varyantlardan ayıran özelliklere geçmeden önce bölgedeki iki dilliliği ve dil etkileşimini anlayabilmek adına bölgeye Türklerin ve Rumların ne zaman yerleştiğini ve bu toplumların temaslarını irdelemek yerinde olacaktır.

Doğu Karadeniz bölgesinde ikamet etmiş halklar hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Sözgelimi Türk boylarının bölgeye ne zaman geldikleriyle ilgili iki farklı görüş söz konusudur. Bunlardan ilki Türkmen boylarının on birinci yüzyıl başlarında Artvin ve Trabzon'un belli bölgelerine gelmeleridir (Bryer 1975: 180). Bu görüşü destekleyenler genellikle Doğu Karadeniz bölgesinde hakim gücün Rumlar olduğunu kabul etmektedir. Diğer bir görüş ise Kimmerler ve İskitlerin Rumlardan önce bölgeye gelen Türkler olduğunu fakat daha sonra Rumların bölgeye göç ettiklerini ve hakimiyeti ele geçirdiklerini ileri sürmektedir (Tellioğlu 2005: 2). İkinci görüşü destekleyenler ise bölgede Rumların hakimiyetinin çok güçlü olmadığını kabul etmektedir. Her iki görüş de Türkmenlerin bölgeye on birinci yüzyılda geldiğini desteklemektedir. Bu bilgi Rumlar ve Türkmenlerin ne kadar süredir yan yana yaşadığını tespit etmek açısından önemlidir. Bölgede 1204 yılında Pontus Rum İmparatorluğu kurulduğu bilinmektedir. İmparatorluğun çeşitli göçebe Türkmen boyları ile çevrili olduğu kabul edilmektedir. Nitekim Bryer, Pontus İmparatorluğunun çeşitli Türk boyları – sözgelimi Samsun'a kadar gelen Çepniler ve Gümüşhane'ye gelen Türkmenler- ile karşı karşıya geldiğini fakat bölgenin en önemli özelliklerinden biri olarak Anadolu'da gerçekleşen uzun mücadelelerin dışında kalmayı başardığını gösterir (1975: 192). Bryer bölgenin bu denli izole kalmasını ise coğrafi özelliklerine bağlamaktadır. Öyle ki bölgenin sahip olduğu ormanlar ve vadiler tehlike anlarında sığınılan yerler olmuştur (1975: 185). Burada cevaplanamayan soru ise Rumlar ile Türkmenler arasında ne kadar etkileşimin olduğudur. Daha kesin olan ise Rumların Trabzon hâkimiyetinin son yıllarında Osmanlılarla karşı karşıya gelmeleridir. 1461 yılında Osmanlı Devleti Trabzon'u fethetmiş ve devletin politikası gereğince bölgeye Müslüman Türkler yerleştirilmiştir. Böylece Türkçe konuşan Müslüman gruplar ile Rumca konuşan

Hristiyan gruplar arasında ciddi temaslar da başlamıştır. Özetle takribi on birinci yüzyılda başlayan temaslar on beşinci yüzyılda yoğunluk kazanmıştır.

Osmanlı'nın bölgeyi fethinden sonra bölgenin Müslümanlaşmasıyla ilgili olarak tahrir defterleri 16.yüzyıl itibariyle bölgede ciddi değişimlerin olduğuna işaret etmektedir (Lowry 1981: 111). Trabzon 1461'de fethedilmesine rağmen Lowry ancak 1523-1553 yıllarına gelindiğinde Hristiyanların kayıtlı olduğu bölgelerde Hristiyan nüfusunun azaldığını 1583 yılındaki son tahrir defterinde ise Trabzon nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olan bir şehre dönüştüğünü belirtmektedir. Fakat bölgenin Türkleşmiş olduğunun ileri sürülemeyeceğini de eklemektedir (1981: 174). Lowry bu görüşünü bölgede 16. yüzyılda kullanılmaya devam edilen Rumca yer isimleriyle desteklemektedir. Başka bir ifadeyle Trabzon'un fethinden uzun bir zaman sonra bile Rumca yer adları kullanılmaya devam edilmiştir. Lozan Antlaşmasıyla birlikte 1923'te bölgedeki Hristiyan nüfus Yunanistan'a göç etmiş fakat Müslüman nüfus arasında Rumca konuşulmaya devam edilmiştir. Bugün tehlike altında olmakla birlikte Rumca belli bölgelerde hala konuşulmaktadır. Fakat Rumca bir etnik kimlik işareti olmaktan da tamamen çıkmıştır. Başka bir deyişle Trabzon'da Rumca konuşanlar kendilerini Rum olarak tanımlamamaktadır.

Dil ilişkileri bağlamında ele alırsak Osmanlı'nın fethinden önce bölgede sosyal olarak baskın dil Rumca olmalıdır. Nitekim Lowry de bölgenin ortak dilinin uzun bir süre Rumca olduğunu belirtmektedir (1981: 174). Bölgedeki Türkçe konuşan gruplar ve Türkçenin Rumca üzerindeki etkisi konusunda erken dönemlerde Rumcada bazı Türkçe isimlere ve yer adlarına rastlanmaktadır. Shukurov, Büyük Komenosların hakimiyetlerinin başında Türkçe *kalkan, turunci, ocak* gibi kelimeleri kullandığını ve bu kelimelere dayanarak dil bakımından etkili Türkçe konuşan bir grubun bulunduğu belirtmektedir (1999: 117). Erken dönemler için hangi dilin baskın olduğuna dair ayrıntılı bir çalışma bulunmamaktadır. Osmanlının fethinden sonra ise zamanla Türkçe sosyal olarak baskın dil haline gelmiş Rumca sosyal olarak zayıf dil olarak yaşamaya devem etmiştir.

Bölgede sosyal olarak baskın dilin Türkçe olmasının bir sonucu olarak Trabzon Rumcasının konuşurları çoğunlukla Türkçe – Rumca iki dilli olmuşlardır. Fakat Trabzon Rumcası konuşurlarının iki dillilik seviyesi oldukça karışık bir durum sergilemektedir. Bu durumun temel nedeni ilçeden ilçeye hatta köyden köye Rumcanın kullanımının

farklılaşmasıyla ilgidir. Nitekim Sitaridou da Rumcanın bazen birinci dil (first language) bazen ikinci dil (second language) olarak edinildiğini, var olan durumda yaş ve cinsiyetin önemli bir sosyo-dilsel değişken olduğunu vurgulamaktadır (2013: 104).

Sitaridou, bölgenin iki dilliliğiyle ilgili olarak iki farklı durumdan bahsetmektedir. Bunlardan ilki geç birinci dil edinimi olarak Rumcanın öğrenilmesidir. İlk durumda, öğrenilen ikinci dilin özellikleri birinci dilin kusurlu bir şekilde edinilmesine yol açmaktadır. İkinci durum ise Rumcanın ikinci dil olarak erken edinimidir. Bu bağlamda yazar Rumca konuşurları dilsel olarak aşağıdaki gruplara ayırmaktadır (2013: 104);

a. 60 yaş üzerindeki kadınlar ve aynı yaş grubunda daha az ölçüde erkekler Rumcayı birinci dil olarak edinmiş olarak nitelendirilir.
b. 40 yaş grubu erkekler geç birinci dil edineni olarak nitelendirilirken aynı yaş grubundaki kadınlar birinci dili tamamen edinmiş olarak görülür.
c. 20 yaş grubundan birden fazla eğilim bulunmaktadır. Bunlardan ilki genç kadınlarla ilgilidir. Çoğu genç kadın Romeyka'yı konuşmaktadır fakat gramerleri yaşlı kadınlara göre önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Bazı genç kadınlar ise Romeyka'yı hiç konuşamamakta fakat anlayabilmektedir.
d. Çocuklar arasındaki durum daha az kesinliğe sahiptir. Kızlar geç birinci dil edinenleri olarak kabul edilirken erkekler erken ikinci dil edineni olarak kabul edilmektedir.
e. Rumca konuşurları çoğunlukla pasif bir yetkinliğe sahiptir ve son derece sınırlı üretim becerilerini sergilemektedirler.

Rumca konuşurlarıyla ilgili olarak Sitaridou *iki değişkeliliğin* (diglossia) tüm Rumca-Türkçe iki dilli ortamlarda söz konusu olduğunu belirtmektedir (2013: 105). Diğer bir ifadeyle iki dil de kullanılmakta fakat dillerin kullanım alanları değişiklik göstermektedir. Bunun temel nedeni kamusal alanda iletişimi sağlamak için yalnızca Türkçenin kullanılmasıdır. Trabzon Rumcası konuşurları sadece evlerinde veya yakın çevrelerinde Rumca ile iletişim kurmaktadır.

Alanyazında Trabzon Rumcasının en dikkat çeken özelliği diğer Rumca varyantlara kıyasla bünyesinde daha fazla arkaik özellik barındırmasıdır. Öyle ki bu özellikler başka

hiçbir Yunanca varyantta bulunmamaktadır. Rumca bugün Yunanistan'da da konuşulmaktadır. 1923 Lozan Antlaşmasıyla Yunanistan'a giden Hristiyan Rumca konuşurları arkaik özellikleri koruyamamışlardır. Bortone, bu durumu açıklamak için dil ilişkilerini kullanmaktadır. Ona göre Hristiyan Rumca konuşurlarının Yunanistan'la güçlü bağları vardı. Öyle ki eğitimlerinde Yunanistan'dan gelen ders kitapları ve gazeteleri kullanmışlardı. Bu sebeple Hristiyanların konuştuğu Rumca varyant Yunancanın etkisi altında gelişimini sürdürmüştür. Müslüman Rumca konuşurlar ise kendilerini hiçbir zaman Yunan olarak görmemiş Yunanistanla hiçbir temas kurmamışlardı. Dolayısıyla Müslüman Rumca konuşurları üzerinde çağdaş Yunancanın etkisi söz konusu olmamıştır (2009: 68). Başka bir ifadeyle Bortone Trabzon Rumcasının arkaik olmasının nedenini çağdaş Yunanca başta olmak üzere tüm Yunanca varyantlardan uzakta kalmış olmasıyla ilişkilendirmektedir. Trabzon Rumcası Türkçenin etkisi altında gelişimini sürdürmüştür. Sitaridou, Trabzon Rumcasının diğer Modern Yunan lehçelerinden farklı olarak Türkçe ile etkileşim içerisinde olmasının dilin gelişimi açısından önemli olduğunu belirtmektedir (2013: 99).

Trabzon Rumcasının tüm özelliklerini ele almak çalışmanın sınırlarını aşacağı için bu bölümde yalnızca dilin en karakteristik, onu diğer varyantlardan ayıran özelliklerine dil ilişkileri bağlamında değinilecektir.

4.2.1. Sesbilgisi Özellikleri

Rumca yirmi beş foneme sahiptir. Bunlardan on dokuzu sessiz altısı seslidir. Bu fonemler arasında Türkçede olmayan sesler de bulunmaktadır. Örneğin dudaksıl sızıcı /f/ sesi Rumcada dişsel sızıcı /θ/ olarak telaffuz edilmektedir. Örneğin *fia* 'hala' *θia* şeklinde telaffuz edilmektedir. Dudaksıl sızıcı seslerden diğeri /v/ ise ünlüler arasında olduğunda art damaksıl olarak telaffuz edilmektedir. Örneğin *fo'vume* 'korkuyorum' *fo'ɣume* olarak telaffuz edilmektedir (Özkan 2013: 11).

Rumcada ötümsüz sızıcı yarı kapalı /ts/, ötümsüz diş-damak yarı kapalı /tʃ/ sesleri bulunmaktadır. Örneğin Türkçede c ile temsil edilen /ʤ/ sesinin /tʃ/ şeklinde telaffuz edilmektedir. Özkan, çalışmasında Türkçeden kopyalanmış *cami* kelimesinin *tʃa'mɛ*

şeklinde telaffuz edildiğini belirtmektedir (2013: 12). /tʃ/ sesi Türkçeden kopyalanan pek çok kelimede bulunmaktadır.

Türkçe kopya kelimelerde dikkat çeken özelliklerden biri de /ü/ sesinin /u/ sesine dönüşmesidir. Örneğin Türkçe *hükümet* kelimesi Rumcaya *hʊkumet* şeklinde kopyalanmıştır (Özkan 2013: 13). Benzer bir duruma Trabzon ağızlarında da rastlanmaktadır. Johanson Türkçenin ikiz ünlülerden kaçındığını ve /f/, /v/, /ʒ/, /θ/, /ts/, /ʤ/ seslerinin Türkçe için tipik olmadığını belirtmektedir (2014: 46). Ayrıca ünsüz çiftlerinin dil ilişkileri bağlamında çekici sesler olmadığı da bilinmektedir. Buna rağmen Trabzon Ağızlarında Rumca için tipik olan seslere rastlanmaktadır.

Rumcasının arkaik olarak kabul edilen ses özelliklerinden biri açık bir /Ɛ/ sesine sahip olmasıdır (Bortone 2009: 83). Aynı ses Standart Yunanca'da /i/ sesine dönüşmüştür. Bortone bu özellik ile ilgili olarak şu örneği vermektedir; Rumca *psɛnò* 'pişirmek' Yunanca *psinò* şeklindedir (2009: 84).

Trabzon Rumcası Standart Yunancanın aksine vurgusuz ilk heceyi korumaktadır. Rumca *ɛksero* 'biliyorum' kelimesi Standart Yunancada *sero* şeklindedir (Bortone 2009 :83). Rumcanın kayda değer arkaik özelliklerinden biri üçüncü kişi zamirinin telaffuzuyla ilgilidir. Bortone standart Yunancada *aftos* olarak telaffuz edilen zamirin Rumcada *autos* olarak telaffuz edildiğini belirmektedir. (2009:84).

4.2.2. Biçimbilgisi Özellikleri

Rumca eril, dişil ve nötr olmak üzere üç tür gramatikal cinsiyete sahip dillerden biridir. Özkan çalışmasında Rumcada yalnızca isimlerin çoğul formları kurulurken eril ve dişil ayrımının kullanılmadığını belirtmektedir. Eril formda kullanılan *o gomˈʃis* 'komşu' kelimesinin çoğulu *gomˈʃiðæs* dişil formda kullanılan *mana* 'anne' kelimesinin çoğulu *ma'naðæs* şeklindedir (Özkan 2013: 14). Dil ilişkileri bağlamında gramatikal cinsiyet çekici görülmemekte, çoğu zaman kolay vazgeçilebilen özellikler arasında değerlendirilmektedir. Gramatikal cinsiyeti olmayan Türkçe ile etkileşim içerisinde bulunmasına rağmen Trabzon Rumcası cinsiyet ayrımlarını korumuştur.

Janse, Rumcanın biçimbilgisinin iki nedenle karmaşık olduğunu belirtir. Birincisi belirli bir kelimenin çekim paradigmasını tahmin etmenin çok zor olmasıdır. Örneğin *i-ɣa'ri* 'kadın' kelimesinin çoğulu *ta-ɣaˈriðas* şeklinde iken *mana* 'anne' kelimesinin çoğulu ise *ma'naðæs* şeklindedir. İkinci sebep ise eril ve dişil kelimelerin insana ait olmayan bir özelliğe atıfta bulunduklarında nötr çoğullara sahip olmalarıdır (2002: 216). Yazar, kişi ekleri paradigmasının incelendiğinde kelime ve ek arasında kaynaşma yaşandığını ve bu durumun Rumcanın morfolojisini karmaşıklaştırdığını belirtmektedir. Janse'nin örneği şöyledir; *o-poˈpas* 'rahip' eril formda bulunan kelimenin birinci tekil çekimi *o poˈpasim* 'rahibim' şeklindedir (2002: 217). Dil ilişkilerinde eklerin art arda sıralandığı durumlar çekici, ayrışmada sorun yaratan kaynaşma ise pek çekici değildir (Johanson 2014: 55). Dolayısıyla Trabzon Rumcasının iç içe geçen ve kaynaşma özellikleri gösteren morfolojisi dil ilişkileri bağlamında çekici bir özellik değildir.

Bortone, Rumcanın biçimbilgisi seviyesinde çeşitli arkaik özellikler barındırdığını belirmektedir. Bunlardan ilki antik olarak kabul edilen *–(s)on* emir ekinin korunmasıdır. Örneğin *akuson* 'dinle!' kelimenin Çağdaş Yunanca çekimi ise *akouse* şeklindedir. Diğer bir özellik antik bir fiil formu olan *ɛton* 'olmak' fiilinin geçmiş zaman formunu' korumasıdır. Eski bir sahiplik eki olan *ɛmon* formumun kullanılması da Rumcanın arkaik özelliklerinden biridir. Aynı form modern Yunancada *mas* şeklindedir (Bortone 2009: 84).

4.2.3. Sözdizimi Özellikleri

Rumcada çoğunlukla Hint-Avrupa tipi Özne-Yüklem-Nesne sıralaması kullanılmaktadır. Bununla birlikte Janse Rumcanın öge sıralamasında katı bir kural olmadığını belirtmektedir (2002: 221).

Trabzon Rumcasının sözdizimi özellikleri arasında Türkçeye benzeyen özellikler bulunmaktadır. Bunlardan biri Türkçede olduğu gibi Rumcada da sıfatlar genellikle niteledikleri ögeden önce gelmektedir (Janse 2002: 221). Örneğin *omorfo patsi* 'güzel kız çocuğu' *omorfo* sıfatı *patsi* ismini takip etmektedir. İsim artikel bulundurmadığı için sıfat da artikel bulundurmamaktadır.

Rumcada ad öbekleri kuruluşu da zaman zaman Türkçe ile benzerlik göstermektedir. Özellikle ismin yalın halde kullanıldığı yapılarda bu durum dikkat çekmektedir. Rumcada

ad öbeğinin içerdiği her öge baş adı takip etmektedir. Örneğin baş ad artikele sahipse diğer ögeler de aynı artikelle işaretlenmektedir. Ad öbeğinde kişi ekleri kullanılacaksa ya öbeğin içerdiği sıfata ya da öbeğin baş adına bağlanabilmektedir. Örneğin *to-kaˈlon to-peˈðim* 'iyi çocuğum' (Janse 2002: 222). Cümlede baş isim *peði* 'çocuk' anlamında ve to artikeline sahiptir. Baş ismi takip eden sıfat da baş isim gibi *to* artikeli ile işaretlenmiştir. Eğer baş adın cinsiyeti ile sıfatın cinsiyeti arasında fark olsaydı yine öge baş adın cinsiyetine uygun çekimlenecekti. Cümlede kişi eki baş ada getirilmiştir fakat bu noktada katı bir sınırlandırma bulunmamaktadır. Kişi eki sıfata eklenerek *to-kaˈlom to-peðin* şeklinde de kullanılabilmektedir. Baş adılın artikeli ve cinsiyeti değiştikçe sıfatınki de değişime uğramaktadır. Türkçe ad öbeklerinde ise Rumcaya benzer bir uyum bulunmamaktadır.

Rumcada sıfat yan cümlesi oluşturmak için bağımsız birimler kullanılmaktadır. Bunların ikisi işaret zamiri kökenli *τα/το* diğeri ise soru zamiri kökenli *ποίος (poios)* birimleridir (Liosis & Kriki 2012: 246). Bunlardan ποίος (poios) yalnızca özne zamirini açıklamak için kullanılan birimdir (Liosis & Kriki 2012: 255). *Τα/ το* ise hem özneyi hem nesneyi nitelemek için ve cinsiyet ayrımı olmadan kullanılabilmektedir. Liosis & Kiriki Oikonomidis'den şu örneği aktarmaktadır (2012: 249);

(1)	*Πε*	μας	τα	μεσέλä	[το	εξέρτς]
	(Pe	mas	ta	medzėlo	to	eksėrtz)
	anlatmak.2.TK	biz	artikel	masallar	bağlayıcı	bilmek.2TK

'Bize bildiğin masalları anlat'

Örneği Türkçeye düzenlenmeden aktardığımızda yaklaşık olarak 'söyle bize masal ki sen biliyorsun' şeklindedir. Başka bir deyişle Trabzon Rumcasında Türkçeden farklı bir yan cümle kuruluş tipi dikkat çekmektedir. Trabzon Rumcasında ana fiil başta yer almaktadır. Örnekte sıfat işlevli yan cümle kuran fiili ise hem nitelediği ögeden hem de ana fiilden sonra gelmektedir. (1) numaralı örnekte köşeli parantez içinde yer alan yan cümle masal kelimesini niteleyen sıfat işlevli yan cümledir. *To* sıfat işlevli yan cümle oluşturan işaret zamiridir. Masallar adını niteleyen bilmek fiili ise to biriminden sonra gelmektedir.

Türkçede ise sıfat işlevli yan cümle oluşturan birimin ana fiilden ve nitelediği ögeden önce geldiği bilinmektedir.

Mackridge, Trabzon Rumcasının karakteristik sözdizimsel özelliklerinden biri olarak iki fiilin herhangi bir bağlaç olmadan yan yana gelebilme özelliğini göstermektedir (Mackridge 1987: 129). Örneğin;

(2) Aða keka omorfa katse, mi xase, istaro pe n'evrisko se!

'Burada güzelce otur, kaybolma, sonra seni nerede bulacağım!'

(Tursun 2019: 255).

(2) numaralı örnekte oturmak, kaybolmak ve bulmak fiilleri herhangi bir bağlaç olmadan art arda gelmektedir. Trabzon Rumcasında bu duruma sıklıkla rastlanmaktadır.

Özetle Trabzon Rumcası yan yana konuşulduğu Türkçeden farklılaşan çeşitli gramatikal özelliklere sahiptir. Bu özelliklerin birkaçına Trabzon ağızlarında da rastlamak mümkündür. Bu bağlamda sonraki bölümde Trabzon ağızlarında Trabzon Rumcasının izleri irdelenecektir.

5. BÖLÜM : TRABZON AĞIZLARINDA RUMCA KOPYALAR

Bu bölümde Trabzon bölgesinde yapmış olduğumuz derlemeler ile Bernt Brendemoen'un 2002 yılında yayımlanan derlemeleri Lars Johanson'un Kod Kopyalama Modeli çerçevesinde irdelenerek Trabzon ağızlarındaki Rumca kopyalar tespit edilecektir. Böylece Türkçe ve Trabzon Rumcası arasındaki dil ilişkisinin yoğunluğu ve boyutu incelenmiş olacaktır.

5.1. GENEL KOPYALAR

Genel kopyaların B diline ait bir ögenin tüm özellikleri ile A diline kopyalanması olduğu daha önce belirtilmişti. Temas durumlarında genel kopyalanan ögelerin çoğunlukla sözlüksel ögeler olduğu kabul edilmektedir. Gramatikal ögelerin genel kopyalanması için temas yoğunluğunun artması gerekmektedir. Sözlüksel kopyalar ise hem hafif hem yoğun temas durumlarında genel kopyalanabilmektedir. Söz konusu kopyalar arasında en kolay kopyalanan ögelerin başında isimler yer almaktadır. Genel kopyalanan isimlerin basit kelime hazinesine ait olup olmamaları veya kopyaların miktarı ise etkileşimin türüne ve yoğunluğuna göre farklılık göstermektedir. Söz gelimi karışma durumunda bölgeye özel kelimeler dışında sözlüksel kopyalara çok az ratlanmaktadır.

Trabzon ağızlarında sözvarlığına ait genel kopyalar geniş yer tutmakla birlikte bu kopyaların büyük bir çoğunluğu bölgeye ait ögeleri ifade eden sözcüklerdir. Derleme metinlerinde tespit edilen genel kopyalar genellikle bölgenin kültürüne ait ögelerin isimlerinden oluşmaktadır. Genel kopyalar arasında fiiller de yer almaktadır. Fakat yoğunlukları isimlere göre çok daha seyrek bir görünüm sergilemektedir. Genel kopyalanan ögeler sözlüksel genel kopyalar ve dilbilgisel genel kopyalar olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

5.1.1 Sözlüksel Genel Kopyalar

5.1.1.1 Bitki-Hayvan Adları

Trabzon ağızlarında Trabzon Rumcasından kopyalara en fazla yöresel bitki ve hayvan adlarında rastlanmaktadır. Bölgenin doğal yapısı gereği yöre halkı gönlük yaşamlarında sıklıkla bitkilerle iç içedir. Dolasıyla bitki ve hayvan adları bölgede önemli bir sözvarlığı grubunu oluşturmaktadır. Dil ilişkileri çerçevesinde ise bitki adlarının en sık kopyalanan sözcükler arasında yer alması karışma durumunun bir işareti olarak değerlendirilmektedir. Bunun sebebi dil değiştiren grubun hedef dilde öğrenecekleri ilk dilsel seviyenin sözvarlığı olmasıdır. Dil değiştiren gruplar çoğunlukla hedef dilin yetmediği bitki, hayvan, yemek adları gibi yöreye özgü ögelerde kendi dillerine başvurmaktadır. Derleme metinlerinde tespit edilen Trabzon Rumcasından genel kopyalanmış bitki-hayvan adları aşağıdakilerdir;

alalofoşko ‘yabani bir bitki’ (DM 2/174) < Trab. Rum. *alalovoşko* [αλαλοβοσκο/nötr] ‘yabani çiçek, ot’ (Tursun 2019: 94).

fuska ‘böğürtlen’ (DM 2/168) < Trab. Rum. *koska/ fuska* [κοçκα/dişil] ‘böğürtlen’ (Tursun 2019: 316).

futsa ‘mısır koçanı’ (DM 11/ 824) < Trab. Rum*. futsa* [φουτσα/dişil] ‘mısır koçanı, yaprağı’ (Tursun 2019: 526).

kaful ‘alçak boylu bitki kümesi’ (DM 5/289) < Trab. Rum. *kafuli* [καφουλι/nötr] ‘fındık ocağı; komar dalları kümesi; çalı kümesi’ (Tursun 2019: 299).

komar ‘beyaz veya mor taç yapraklı bitkiler’ (DM 2/176) < Trab. Rum. *komari* [κομαρι/dişil] ‘komar türlerine verilen genel isim’ (Tursun 2019: 310).

ko:lis ‘salyangoz’ (Brendemoen 2002b: 77/2) < Trab. Rum. *koxlos* [κοχλος/eril] ‘salyangoz’ (Tursun 2019: 326).

gorgod/ korkot ‘yarma mısır’ (DM 7/588, 12/864) < Trab. Rum. *korkoti* [κορκοτι/dişil] ‘yarma, yarılmış mısır’ (Tursun 2019: 314).

lapaza ‘kuzukulağı’ (DM 2/ 174) < Trab. Rum. *lapazo* [λαραço/nötr] ‘lapada, kuzukulağı’ (Tursun 2019: 336).

lahana ‘turpgillerden geniş yapraklı bir tür bitki’ (DM 1/31, 2/117, 10/759) < Trab. Rum. *laxano* [λαχανο/nötr] ‘karalahana’ (Tursun 2009: 337).

likarba/lirkaba ‘yaban mersini’ (DM 6/397) < Trab. Rum. *dirkaro/likarpa* [διρκαπο/nötr] ‘yaban mersini’ (Tursun 2019: 234).

mirmika ‘karınca’ (Brendemoen 2002b: 27/7) < Trab. Rum. *mirmika* [μιρμηγκα/ dişil] ‘karınca’ (Tursun 2019: 369).

muşmul ‘muşmula’ (DM 7/525, 12/1110) < Trab. Rum. *muşmuli* [μουσμουλι/ nötr] ‘muşmula, beşbıyık’ (Tursun 2019: 367).

raxna ‘örümcek’ (Brendemoen 2002b: 28/37) < Trab. Rum. *araxna* [αραχνα/ dişil] ‘örümcek’ (Tursun 2019: 159).

stipika ‘ekşi lapada’ (DM 2/175) < Trab. Rum. *stipika* [στνπικα/dişil] ‘ekşi lapada, kuzukulağı’ (Tursun 2019: 459).

ʦsifin ‘sarı çiçekli orman gülü’ (DM 9/712) < Trab. Rum. *ʦsifíni [τσιφινι/nötr]* ‘sarı çiçekli orman gülü’ (Tursun 2019: 499).

hamucera ‘küçük dağ çileği’ (DM 10/775) < Trab. Rum *xomofta/xamokeraso* [χομοφτα/ dişil] ‘çilek’ (Tursun 2019: 541).

naxir ‘hayvan sürüsü’ (DM 5/312, 7/510) < Trab. Rum. *naxiri* [ναχιρι/nötr] ‘hayvan sürüsü’ (Tursun 2019: 372).

5.1.1.2. Araç-Gereç Adları

Trabzon ağızlarında bitki adlarından sonra Trabzon Rumcasından genel kopyalanmış sözcüklere sıklıkla araç-gereç isimlerinde rastlanmaktadır. Gündelik hayatlarında tarımla meşgul olan bölge halkının sözcük dünyasında araç-gereçler önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla bu alanda Trabzon Rumcasından genel kopyalanmış isimlere rastlamak dikkat

çekicidir. Derleme metinlerinde Trabzon Rumcasından kopyalandığı tespit edilen araç-gereç adları aşağıdadır;

kavran ‘ahşaptan yapılan bi tür kap veya silindir şeklinde arı kovanı’ (DM 7/515) < Trab. Rum. *kavrani* [καβρανι/nötr] ‘ahşap küp’ (Tursun 2019: 281).

kerendi ‘tırpan’ (DM 10/765) < Trab. Rum. *kerenti* [κερεντη/dişil] ‘tırpan’ (Tursun 2019: 301).

kofin ‘bir tür yük sepeti’ (DM 2/119, 5/287) < Trab. Rum. *kofini* [κοφινι/nötr] ‘yük sepeti’ (Tursun 2019: 325).

kugar ‘meyve toplamak için kullanılan ucu eğri sopa’ (DM 5/307) < Trab. Rum. *kukari* [κουκκαρι/nötr] ‘meyve toplamaya yarayan ucu eğri uzun sırık, kargamsı uzun sırık’ (Tursun 2019: 318).

pilėgi ‘mısır ekmeği pişirilen toprak kap’ (DM 7/585) < Trab. Rum. *plaki* [πλακι/nötr] ‘taş pilaki’ (Tursun 2019: 416).

çaliga ‘kısa, ince çubuk’ (DM 9/713) < Trab. Rum. *tsalika* [τσαλικα/dişil] ‘kısa dal, kısa çubuk’ (Tursun 2019: 486).

xardoma ‘çatıyı kaplamak için kullanılan ince tahta’ (DM 9/711) < Trab. Rum. *xartoma* [χαρτωμα/nötr] ‘ladin ağacından yapılan ince çatı tahtası, çatı kaplama tahtası’ (Tursun 2019: 545).

maneya ‘soba kurumu’ (DM 5/302) < Trab. Rum. *manea* [μανεα/dişil] ‘is, kurum’ (Tursun 2019: 352).

mezere ‘mesire’ (DM 10/771) < Trab. Rum. *mezere* [μεζερε/eril] ‘mesire’ (Tursun 2019: 357).

5.1.1.3. Yemek Adları

Yemek adları toplum hafızasında yer edinen önemli kültürel ögeler arasındadır. Trabzon ağızlarında Türkçe yemek adlarının yanında yöreye özel olan çeşitli yemek adları veya

mutfak kültürüne ait çeşitli kelimeler Trabzon Rumcasından genel kopyalanmıştır. Derleme metinlerinde tespit edilen genel kopyalanmış yemek adları şunlardır;

koliva ‘suda haşlanmış mısır’ (DM 1/70, 9/740) < Trab. Rum. *koliva* [κολιβα/dişil] ‘suda haşlanmış mısır’ (Tursun 2019: 309).

maladza ‘patetesin ezilmesiyle yapılan bir tür yemek’ (DM 11/814) < Trab. Rum. *malaxta* [μαλαχτα/nötr] ‘patates ezmesi’ (Tursun 2019: 351).

malez ‘kabak veya mısır lapası’ (DM 3/217) < Trab. Rum. *malezi* [μαλεζι/nötr] ‘sulu mısır lapası’ (Tursun 2019: 351).

tsimira ‘fasulye ile yapılan bir yemek’ (DM 11/816) < Trab. Rum. *tsimíða* [τσιμιδα/dişil] ‘ezme, bir yemek türü’ (Tursun 2019: 497).

tsumur ‘mısır ekmeği, tereyağ ve peynirden yapılan bir yemek’ (DM 1/34, 12/867, 16/1030) < Trab. Rum. *tsumúri* [τσουμουρι/nötr] ‘bayat ekmeklerle yapılan bir yemek’ (Tursun 2019: 504).

tsirixta ‘yağda kızartılarak yapılan hamurişi, pişi’ (DM 12/864) < Trab. Rum. *tsirixtra* [τσυριχτρα/dişil] ‘yağda kızartılmış lokma, pişi’ (Tursun 2019: 510).

feli ‘kabak, mısır dilimi’ (DM 9/740) < Trab. Rum. *feli* [φελι/nötr] ‘armut, elma, kabak dilimi’ (Tursun 2019: 519).

5.1.1.4. Ay Adları

Trabzon Ağızlarında Trabzon Rumcasından kopyalanmış isimler arasında az miktarda ay adları da bulunmaktadır. Derleme metinlerinde tespit edilen genel kopyalanmış ay adları şunlardır;

çurug ayı ‘temmuz ayı’ (DM 15/986) < Trab. Rum. *çurukis* [τσουρουκης/eril] ‘temmuz ayı’ (Tursun 2019: 506).

kalandar ‘ocak ayı’ (DM 1/64, 2/143, 5/262) < Trab. Rum. *kalantaris* [καλανταρης/eril] ‘ocak ayı’ (Tursun 2019: 284).

minalağma ‘ay değişimi’ (DM 2/154) < Trab. Rum. *minalağma* [μηναλλαγμα/nötr] ‘ay değişimi’ (Tursun 2019: 362).

5.1.1.5. Fiiller

Fiiller de tıpkı isimler gibi dil ilişkilerinde sıkça genel kopyalanan unsurlar arasındadır. Fakat fiiller isimlerle karşılaştırıldığında daha geç kopyalanmaktadır. Nitekim Matras fiillerin kopyalanabilirliğinde herhangi bir kısıtlama olmadığını fakat çok sayıda dilin fiillerin entegrasyonunda isimlerin entegrasyonundan daha fazla çaba harcadığını belirtmektedir (2007: 48). Başka bir deyişle fiiller kopyalanırken alıcı dil içerisinde dolaşıma girebilmesi için sesbilgisi, biçimbilgisi veya sözdizimi seviyelerinde çeşitli süreçlerden geçmektedir. Dolayısıyla isimlerin kopyalanmasıyla karşılaştırıldığında daha uzun bir süreçten geçen fiillerin kopyalanması daha geç olmaktadır.

Kopyalanan fiiller alıcı dile entegre edilmek için farklı süreçlerden geçmektedir. Bu nedenle dillerde kopya fiillerin entegrasyonu için farklı stratejiler ile karşılaşılmaktadır. Wichmann & Wohlgemuth çalışmalarında fiil kopyalarının dile entegrasyonunda dört farklı stratejinin bulunduğunu belirtmektedir. Söz konusu dört strateji şunlardır; *basit fiil stratejisi (the light verb strategy), dolaylı ekleme (indirect insertion), doğrudan ekleme (direct insertion), paradigmalı transfer (paradigm transfer)* (2008: 92). Trabzon ağızlarındaki fiil kopyalarını irdeleyebilmek için söz konusu stratejilere kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Basit fiil stratejisi kopyalanan fiilin entegrasyonu için yanına ‘yapmak’ anlamına gelen bir fiilin eklenmesiyle meydana gelmektedir (Wichmann & Wohlgemuth 2008: 93). Türkçe’de basit fiil stratejilerinde kopyalanan kelimeye çoğunlukla yapmak, etmek, olmak fiileri eklenmektedir. Örneğin Türkiye Türkçesi *park yapmak* fiili İngilizce *to park* fiilinden basit fiil stratejisiyle gerçekleşmiş bir fiil kopyasıdır (Aydemir 2018: 651). İngilizce park kelimesi genel kopyalanmış ve yanına Türkçe yapmak fiili eklenerek dile entegre edilmiştir.

Dolaylı ekleme stratejisinde kopyalanan fiile alıcı dile ait ekler getirilmektedir. Ek geldikten sonra fiile alıcı dile ait diğer çekim modelleri uygulanmaktadır (Wichmann & Wohlgemuth 2008: 97). Örneğin Türkçede *hatırla-* fiili dolaylı ekleme stratejisiyle kopyalanmıştır (Aydemir 2018: 653). Arapça *hatır* fiili Türkçe *-la* eki getirilerek dile entegre edilmiştir.

Fiil kopyalama stratejilerinden biri de doğrudan eklentidir. Doğrudan eklenti ile kopyalanan fiilin hiçbir morfolojik veya sözdizimsel süreçten geçmeden doğrudan hedef dile eklendiği süreç kastedilmektedir (Wichmann & Wohlgemuth 2008: 99).

Fiil kopyalarında son strateji ise paradigmalı transferdir. Fiilin verici dilde işlevini koruyan morfolojisiyle birlikte kopyalanmasına paradigmalı transfer adı verilmektedir (Wichmann & Wohlgemuth 2008: 102). Örneğin *Allahu alem, belki de hiç haber vermedi.* Arapça Allah en iyisi bilir anlamına *Allahu alem* paradigmalı olarak kopyalanmıştır (Aydemir 2018: 653).

Trabzon ağızlarında ise Brendemoen'un derlemelerinden ve bireysel derlemelerimizden tespit edilen fiiller basit fiil stratejisi ile entegre edildiği gözlemlenmektedir. Başka bir deyişle Trabzon Rumcasından kopyalanan fiiller çoğunlukla et-, ol-, yap- fiilleriyle birlikte kullanılmaktadır. Tespit edilen örnekler şunlardır;

kaɣa:n etmek 'çapalamak, biçmek' (DM 2/116) < Trab. Rum. *kağanevo* [καγανευω] 'çayır biçmek' (Tursun 2019: 281).

şahlis etme 'salyası akmak' (Brendemoen 2002b: 4/16) < Trab. Rum. *şaflizo* [σαφλιζω] 'salya akıtmak' (Tursun 2019: 439).

5.1.2. Dilbilgisel Genel Kopyalar

5.1.2.1. Dişil -Ga eki

Dil ilişkileri kuramlarına göre bağımlı birlikler çoğunlukla etkileşimin yoğun olduğu zamanlarda kopyalanan ögeler arasında yer almaktadır. Johanson, bağımlı birliklerin genellikle karmaşık blokların bir parçası olarak kopyalandığını belirtmektedir (2014: 51). Başka bir deyişle bağımlı birlikler tek başlarına kopyalanmamaktadır. Bağımlı birliklerin tek başlarına kullanılıp yaygınlık kazanmaları daha yoğun etkileşim şartlarında meydana gelmektedir. Dilbilgisi kopyalarında verici dilde gramatikal cinsiyet ayrımının bulunması da çekici olmayan özelliklerden biri olarak kabul edilmektedir. Trabzon Rumcası da sahip olduğu eril, dişil, ve nötr gramatikal cinsiyetleri ile biçimbilimsel olarak çekici görünmemektedir.

Trabzon ağızlarında Trabzon Rumcasından dilbilgisel genel kopyalanan ögeler arasında değerlendirilebilecek tek kopya bir tür küçültme, sevgi ve şefkat anlamı katan -Ga ekidir. Ekin Trabzon Rumcasındaki versiyonu ise *-ika* şeklinde olup küçüklük, azlık, sevgi, şefkat gibi anlamlar yükleyerek dişil isimler türeten bir yapım ekidir. Örneğin; *kastano* 'bal kabağı' > *kastanika* 'küçük bal kapağı' (Tursun 2019: 276). Trabzon ağızlarında da az miktarda olmakla birlikte ekin -Ga versiyonuna rastlanmaktadır. Derlemelerde tespit edilen örnekler şunlardır ;

mamiga 'çoğunlukla yaşlı kadınlar için kullanılan şefkat kelimesi' (DM 2/120).

nenega 'tatlı nene/ nenecik' (Brendemoen 2002b: 2/27).

anega 'annecik' (Brendemoen 2002b: 26/41).

dedega 'dedecik' (Brendemoen 2002b: 20/12).

Tespit edilen örnekler arasında dedega kullanımı haricinde ekin dişil anlamlara gelecek şekilde kullanılması dikkat çekicidir. Brendemoen -Ga ekiyle ilgili olarak Yunanca türetme eki olan *-ikos* ile ilgili olabileceğini fakat bu durumda *dedega* kullanımının ekin dişil isimlere gelmesi nedeniyle yanlış olduğunu belirtmektedir (2002b: 45). Ekin Trabzon ağızlarına kopyalanırken Türkçenin etkisi ile gramatikal cinsiyetini kaybetmesi de mümkün görünmektedir. Bununla birlikte dil ilişkileri çerçevesinden bakıldığında ekin dişil anlamını koruyan kullanımlarının bulunması Trabzon Rumcanın Trabzon Ağızları üzerinde etkili olduğuna işaret etmektedir.

5.2. SEÇİLMİŞ KOPYALAR

Seçilmiş kopyalar B diline ait bir ögenin yalnızca belirli özelliklerinin kopyalandığı türdür. Örneğin B dili ögesinin ses bilgisel özellikleri seçilerek kopyalanabileceği gibi yalnızca anlamsal özelliği de A diline kopyalanabilmektedir. Seçilmiş kopyalar dilin sesbilgisi, biçimbilgisi veya sözdizimi gibi çeşitli dilbilgisel alanlarında gerçekleşebilmektedir. Bu sebeple Trabzon ağızlarında tespit edilen seçilmiş kopyalar alt başlıklar altında irdelenecektir.

5.2.1. Sesbilgisel Seçilmiş Kopyalar

Seçilmiş kopyalar arasında sesbilgisel kopyalara sıklıkla rastlanmaktadır. Söz gelimi sık gerçekleşen genel kopyaların ardından kopyalanan ögenin sahip olduğu ve A dilinde bulunmayan bir ses seçilerek A birliklerine kopyalanabilmektedir.

Sesbilgisi düzeyinde gerçekleşen kopyalar söz konusu olduğunda diller arasında iki farklı strateji ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan ilki kopyalanan herhangi bir kelimenin ses özelliklerinin alıcı dilin ses sistemine uyarlarak alıcı dilin bütünlüğünün korunmasıdır. İkinci alternatif ise verici dilin ses özelliklerini karşılayabilmek için alıcı dilin ses özellikleri düzenlenerek kopyanın orjinalliğinin korunmasıdır (Matras 2007: 39). İlk stratejide kopyalanan ögeler alıcı dilin sesbilgisini etkilemekte başarısız olmakta başka bir deyişle alıcı dilin ses özelliklerine uyum sağlamaktadır. İkinci stratejide ise alıcı dilin sesbilgisinden farklı fonemler içeren ögeler kopyalanmakta ve bu kopyalar verici dildeki ses yapısıyla alıcı dilde yer almaktadır. Böyle alıcı dilin sesbilgisinde değişimler meydana gelmektedir.

Sesbilgisel ögelerin kopyalanabilirliği hakkında da çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin Matras dillerde ünsüz envanterinin daha fazla olması nedeniyle temas durumunda ünsüz örtüşmelerinin daha fazla olacağını dolasıyla ünsüzlerdeki düzenlemelerle daha sık karşılaşılacağını ifade etmektedir. Buna ek olarak etkileşim nedeniyle sesbilgisel değişimlerin çoğunlukla ünsüzlerde başladığını da belirtmektedir (2007: 37). Kopyalanan dile yabancı olan seslerin değiştirilip değiştirilmeyeceği etkileşimin yoğunluğu ile de doğrudan ilişkilidir. Etkileşim artıkça alıcı dil kendisine yabancı olan seslere daha fazla maruz kalmakta ve bu yabancı sesleri tanıma oranı artmaktadır. Böylece alıcı dilin kendisine yabancı olan sesi kopyalama ihtimali de artmaktadır.

Trabzon ağızlarında Standart Türkçede bulunmayan bazı sesler dikkat çekmektedir. Söz konusu sesler çoğunlukla Trabzon Rumcasının tipolojinde bulunan seslerdir. Derleme metinlerinde tespit edilen seçilmiş sesbilgisel kopyalar aşağıdaki gibidir.

5.2.1.1. Ötümsüz, diş-yuvasıl, patlamalı-sızıcı /ts/ fonemi

Trabzon Rumcası için tipik seslerden biri olan ötümsüz, diş yuvasıl, patlamalı-sızmalı /ʦ/ fonemi Standart Türkçede karşımıza çıkmayan bir sestir. Nitekim Johanson da /ʦ/ sesinin Türkçe için tipik olmadığını belirtmektedir (2014: 46). Bununla birlikte dil ilişkileri çerçevesinden patlamalı-sızıcı seslerin daha az çekici olduğu da bilinmektedir. Dolasıyla etkileşim söz konusu olduğunda bünyesinde /ʦ/ fonemini bulundurmayan bir dilin söz konusu fonemi kopyalamaması veya kendi fonolojisine uygun seslerle karşılaması da mümkündür. Fakat Trabzon ağızlarında özellikle Trabzon Rumcasından kopyalanan kelimelerde /ʦ/ foneminin değiştirilmeden kullanılmasına sıklıkla rastlanmaktadır.

kondariʦa ‘küçük Kondu anlamına gelen yer ismi’ (DM 7/554)

ʦikoşo ‘kökeni tespit edilemeyen yer ismi’ (DM 9/ 600)

ʦifin ‘sarı çiçekli orman gülü’ (DM 9/ 712)

ʦimira ‘fasulye ile yapılan bir yemek’ (DM 11/816)

ʦumur ‘mısır ekmeği, tereyağı ve peynirden yapılan bir yemek’ (DM 1/34, 12/867, 16/1030)

ʦirixta ‘yağda kızartılarak yapılan hamurişi, pişi’ (DM 12/864)

/ʦ/ foneminin rastlandığı yukarıdaki örneklerin daha çok yöresel yemek, bitki veya yer isimlerinden oluşan genel kopyalar olduğu dikkat çekmektedir. Daha geniş bir ifadeyle /ʦ/ fonemi genel kopyalar aracılığıyla Trabzon ağızlarında tanınmış ve yaygınlık kazanmış görünmektedir. Trabzon Rumcasından yapılan genel kopyaların yanında Türkçe kelimelerde de /ʦ/ fonemine rastlanmaktadır. Türkçe kelimelerde bu sese rastlama oranı Trabzon Rumcasının bugün hala konuşulmakta olduğu Çaykara, Of ve Sürmene ilçelerinde yoğunluk göstermektedir. Brendemoen’un derlediği metinlerde rastlanan bazı örnekler şöyledir ;

ʦay ‘çay’ (DM 6/ 327)

ʦorbasi ‘çorbası’ (Brendemoen 2002b: 2/45)

tsikardi ‘çıkardı’(Brendemoen 2002b: 3/1)

tsaldi ‘çaldı’ (Brendemoen 2002b: 13/ 2)

uts ‘üç’ (Brendemoen 2002b: 9/2)

tsedzui ‘çocuğu’ (Brendemoen 2002b: 33/72)

Yukarıdaki örneklerin ilk üçü Of ilçesinde diğer ikisi Sürmene ilçelerinde yapılmış derlemelerde tespit edilmiştir. Diğer ilçe ağızlarında ise *tsay* kelime dışında /ts/ fonemine yalnızca Rumca kelimelerde rastlanmaktadır. Başka bir deyişle /ts/ foneminin Türkçe kelimelerdeki kullanımı belli bölgelerle sınırlıdır. Of ve Sürmene ilçelerinde Trabzon Rumcasının bugün hala konuşulduğu göz önünde bulundurulduğunda Türkçe kelimelerde de /ts/ fonemine rastlanması etkileşim seviyesinin yoğunluğuyla ilgili görünmektedir.

5.2.1.2. Ötümlü, dişsel, patlamalı-sızıcı /dz/ fonemi

Trabzon Rumcası için tipik seslerden diğeri /dz/ fonemidir. /ts/ foneminde olduğu gibi /dz/ fonemi de Türkçe için tipik olmayan sesler arasındadır. Patlamalı-sızıcı bir fonem olması nedeniyle dil ilişkileri bağlamında da çekici olmayan bu sese Trabzon ağızlarında Trabzon Rumcasından kopyalanan kelimelerde rastlanmaktadır. Derlemelerimizde tespit edilen örnekler şunlardır;

maladza ‘patatesin ezilmesiyle yapılan bir tür yemek’ (DM 11/814)

katdzal ‘kökeni tespit edilemeyen yer ismi’ (DM 7/ 522)

kipidz ‘kökeni tespit edilemeyen lakap’ (DM 7/ 531)

/dz/ fonemini de tıpkı /ts/ fonemi gibi yalnızca yöreye özgü yemek, bitki ve hayvan isimlerine ait genel kopyalarda bulunmaktadır. Türkçe kelimelerde /dz/ fonemine rastlama oranı /ts/ fonemine göre daha düşük olmakla birlikte az da olsa rastlamak mümkündür. Derlemelerde tespit edilen örnekler Of ve Sürmene ilçelerinde yoğunluk göstermektedir. Brendemoen’un derlemelerinde tespit edilen örnekler şunlardır;

hodza ‘hoca’ (Brendemoen 2002b: 33/45)

ʉdzʉz ‘ucuz’ (Brendemoen 2002b: 38-40/22)

dzanum ‘canım’ (Brendemoen 2002b: 42/11)

ortandzasina ‘ortancasına’ *(*Brendemoen 2002b: 45/13)

gidedzeğine ‘ gideceğine’ (Brendemoen 2002b: 38-39/ 40)

5.2.1.3. Art damak /ɬ/ foneminin kullanım sıklığı

Standart Türkçede /l/ foneminin söyleyişte art ve ön olarak iki farklı biçimi bulunmaktadır. Fakat bu seslerin ön ve art damak biçimleri Türkçe kökenli kelimelerde anlam ayırt edici değildir. Yalnızca sol ‘taraf’, sol ‘nota’ örneğinde olduğu gibi alıntı kelimelerde anlam ayırt edici olmaktadır (Demir & Yılmaz 2014: 130). Trabzon ağızlarında çok sık rastlanmamakla birlikte Türkçe kelimelerde de art damak /ɬ/ fonemine Brendemoen’un derlemelerinde rastlanmaktadır. Brendemoen, bu durumun temas kaynaklı bir özellik olarak açıklanmasının imkansız olmadığını fakat bu açıklamayı yaparken Doğu Karadenizde konuşulan Ermenice’nin ağızlarında da ön ünlülerden sonra /l/ foneminin damaksıl bir söyleme sahip olduğunun akılda tutulması gerektiğini belirtmektedir (2002a: 108). Başka bir deyişle bu özelliğin Ermenice etkileşiminden kaynaklanma ihtimalinin altını çizmektedir. Trabzon bölgesinde Ermenice ilgili kaynakların yetersiz olması nedeniyle böyle bir tespit yapmak oldukça güçtür. Kendi derlemelerimiz ve Brendemoen’un derlemelerinden tespit edilen örnekler şöyledir;

kełdum ‘geldim’ *(* DM 15/ 873)

kʻesiłdi, ‘kesildi’ (Brendemoen 2002b : 37/4)

gäłʉrdiler ‘gelirdiler*ʼ* (Brendemoen 2002b: 37/4)

*mendił ʻ*mendil’ (Brendemoen 2002b: 45/22)

bäł çekmiş ‘bel çekmiş’ (Brendemoen 2002b: 43/ 16)

abrıł ayı ‘nisan ayı’ (Brendemoen 2002b: 54/38)

seł var ‘sel var’ *(*Brendemoen 2002b: 98/23)

Tespit edilen örneklerin birçoğu Sürmene ilçesinde derlenen metinlere aittir. Dolasıyla diğer seçilmiş ses kopyalarına oranla yoğunluğu çok daha azdır.

5.2.1.4. Ön damak /ö/ ve /ü/ fonemlerinin art damaksılaşması

Standart Türkçe bünyesinde ön damak, orta-açık, yuvarlak /ö/ ve ön damak, kapalı, yuvarlak /ü/ fonemlerini barındırmaktadır. Trabzon Ağızlarında ise söz konusu iki ön damak sesin art damaksılaştığı gözlemlenmektedir. Tespit edilen bazı örnekler şunlardır;

uzum 'üzüm' (DM 2/160, 18/1015)

uç 'üç' (DM 7/464, 8/573, 8/574, 9/684)

kuçug 'küçük' (DM 9/606, 15/870, 18/990)

onçe 'önce' (DM 1/20 , 2/95, 7/514, 8/579, 9/603)

kuzel 'güzel' (DM 1/31, 2/104, 10/698, 12/793, 13/821)

oɣren- 'öğrenmek' (DM 1/71, 2/103, 6/384, 8/569, 14/839)

Derlenen metinlerden tespit edilen örneklerde de görüldüğü gibi özellikle ilk hecedeki ön damaksıl /ö/ ve /ü/ sesi sistematik bir şekilde art damaksılaşmaktadır. Brendemoen, bir tür tersine işleyen süreç olarak değerlendirdiği art damaksılaşmanın iki nedeni olabileceğini belirtmektedir; ilki bölgede konuşulan ve 'tipik Türkçe' fonemlerden yoksun dillerden yapılan kopyalamalar, ikincisi ise Trabzon Rumcasının bölge ağzı üzerinde altkatmandan etkisidir (2002a: 171). Bölge ağızlarındaki art damaksılaşmanın dil ilişkilerinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını açıklamak için Trabzon Rumcasının ünlü sistemine yakından bakmak yerinde olacaktır. Rumcanın ünlü sistemiyle ilgili olarak Mackridge, Modern Yunanca'nın /a, e, i, o, u/ seslerine ilaveten yalnızca Türkçeden alıntı kelimelerde /ı/ ve /ü/ foneminin bulunduğunu belirtmektedir (1987: 121). Başka bir deyişle Trabzon Rumcasının tipik sesleri arasında /ö/ ve /ü/ bulunmamaktadır. Dolayısıyla Trabzon ağızlarındaki /ö/ ve /ü/ sesinin art damaksılaşarak /o/ ve /u/ fonemine dönüşmesi Trabzon Rumcası ile ilişkili görünmektedir. Bilhassa Trabzon Rumcasının konuşulduğu bölgelerde yalnızca Trabzon Rumcasından alıntılanan kelimelerde değil Türkçe

kelimelerde de gerçekleşen sistematik şekilde art damaksılaşma Trabzon Rumcasının bölge ağızlarına alt katmandan etkide bulunduğuna işaret etmektedir.

5.2.1.5. Art damak /ı/ foneminin ön damaksılaşması

Standart Türkçe bünyesinde art damak, kapalı ve düz ünlü olan /ı/ fonemini barındırmaktadır. Trabzon ağızlarında ise /ı/ fonemi sistematik olarak ön damaksılaşarak /i/ fonemine dönüşmektedir. Tespit edilen örnek şöyledir;

işiq 'ışık' (DM 9/601, 9/617)

issiz 'ıssız' (DM 1/39, 9/684)

qirmizi 'kırmızı' (DM 2/131, 2/157)

iratluk 'ırgatlık' (DM 9/676, 9/677, 10/710)

kiş 'kış' (DM 2/154, 3/197, 10/707, 11/733)

siɣur 'sığır' (DM 2/106, 5/269, 6/390, 7/465)

misir 'mısır' (DM 1/30, 2/107, 3/183, 4/211, 5/235)

sicaq 'sıcak' (DM 1/31, 12/793, 13/825, 15/872, 15/876)

çik- 'çık-' (DM 1/25, 5/224, 7/475, 8/578, 12/778, 13/830)

Tıpkı /ö/ ve /ü/ sesinin art damaksılaşmasında olduğu gibi /ı/ sesinin ön damaksılaşmasının da çoğunlukla ilk hecede meydana gelmesi dikkat çekmektedir. Trabzon Rumcası'nın temel ünlülerinin /a, e, i, o, u/ olduğu daha önce belirtilmişti. Dolayısıyla art damaksılaşmada olduğu gibi /ı/ foneminin ön damaksılaşması da Trabzon Rumcası etkisiyle doğrudan ilişkili görünmektedir. Trabzon Rumcasında yaygın sesin ön damaksıl olması Trabzon Ağızlarında bu sesin tercih edilmesini kolaylaştırmış olmalıdır. Başka bir deyişle Türkçe kelimelerde rastlanan ön damaksılaşma Trabzon Rumcasının Trabzon ağızlarını etkilediğini işaret etmektedir.

5.2.2. Biçimbilimsel Seçilmiş Kopyalar

Seçilmiş kopyalar dilbilgisinin alt alanlarından biri olan biçimbilgisi seviyesinde de gerçekleşebilmektedir. Sözgelimi B dilinden A diline çeşitli ekler veya biçimbilimsel görevler kopyalanabilmektedir. Fakat sesbilgisel seçilmiş kopyalar ile karşılaştırıldığında dillerde biçimbilimsel seçilmiş kopyalara daha az rastlanmaktadır. Nitekim Matras biçimbilgisi tipolojinin etkileşim içerisinde sergilediği durumları incelediği örneklemlerinde dillerin genel biçimbilgisi tipolojisinden geniş kapsamlı değişimler göstermediğini fakat yine de biçimbilgisi tipolojinin temas durumlarına karşı da özel bir bağışıklığının olmadığının altını çizmektedir (2007: 41).

Thomason & Kaufman' ın ödünçleme skalasına göre biçimbilgisel kopyalar daha yoğun temas durumlarında ortaya çıkmaktadır. Örneğin yapım eklerinin kopyalanması, çekim eklerinin kopyalanan kelimeler aracılığıyla dile girmesi daha yoğun temas durumlarında gözlemlenmektedir (1988: 74). Başka bir deyişle biçimbilgisel kopyaların başlaması yoğun temas durumlarını gerektirmektedir.

Trabzon ağızlarında da Trabzon Rumcasından yapılan biçimbilimsel seçilmiş kopyalar sesbilgisel seçilmiş kopyalara oranla daha azdır. Brendemoen'un derlemelerinden ve kendi derlemelerimizden tespit edilen morfolojik seçilmiş kopyalar aşağıdaki gibidir.

5.2.2.1. Zamir yinelemlerinin sık kullanılması

Yinelem, cümle içerisinde daha önce kullanılmış bir biçime (öncül) daha sonra gelen bir öğe (özellikle de bir adıl) aracılığıyla gönderme yapılması sonucu gerçekleşen sözdizimsel süreçtir (Vardar 2002: 224). Örneğin *Selin içeriye girdi, herkes onu bekliyordu* cümlesinde ikinci cümlede yer alan *onu* ögesi ilk cümlede yer alan Selin ögesine gönderme yapmaktadır. Başka bir deyişle *onu* ögesi bir zamir yinelemidir.

Standart Türkçe zamir yinelemlerinin kullanımını en aza indirmesiyle dikkat çekmektedir. Nitekim Johanson da ilişki içerisinde bulunduğu dillerle karşılaştırıldığında Türkçe konuşurların zamir gönderimlerini vazgeçilebilir ögeler olarak değerlendirerek daha az kullandıklarını belirtmektedir (2014: 45). Standart Türkçenin zamir yinelemi kullanımını

azaltma eğilimine rağmen Trabzon ağızlarında artırma eğilimi gözlenmektedir. Başka bir deyişle Trabzon ağızlarında yinelem görevinde zamirler sıklıkla kullanılmaktadır.

Brendemoen, Standart Türkçede çoğu zaman bırakılan zamir yinelemelerinin Trabzon ve Rize ağızlarının önemli karakteristik özelliklerinden biri olduğunu belirtmektedir (1998: 240). Dil ilişkileri bağlamında ise zamir yinelemlerinin kullanımının azalması veya artması sıkça karşılaşılan bir etkileşim sonucu olarak kabul edilmektedir. Nitekim Johanson da sıklık kopyalarının yinelem kullanımının artmasına veya azalmasına yol açabileceğini belirterek Anadolu ağızlarında yüksek ihtimalle Yunancanın etkisiyle yinelem kullanımında aşırı belirginleştirme meydana geldiğini belirtmektedir. Benzer şekilde Kuzeybatı Avrupa'da yetişen çocukların da yinelem kullanımına artan bir şekilde meyil ettiğini eklemektedir (2014: 102). Başka bir deyişle Trabzon ağızlarında zamir yinelemlerinin artışı Trabzon Rumcası ile etkileşimiyle doğrudan ilgili görünmektedir. Zamir yinelemindeki artışı derleme metinlerinde tespit edilen örnekler üzerinden yakından incelemek yerinde olacaktır.

(1) *harbiyenun sanduɣu da elde bi sandug varidi/ oni tamir etdiler kittiler rendelediler oni vernigledilerr oni harbiyeye de o sanduɣu verdiler* (DM 7/ 546)

'harbiyenin sandığı da elde bir sandık vardı/ onu tamir ettiler, rendelediler, vernikledilerr, harbiyeye de o sandığı verdiler.'

(1) numaralı örnekte derleme konuşurunun ikinci cümlede sandığa gönderme yapmak için kullandığı *oni* zamiri Standart Türkçede çoğu zaman düşürülecektir. Bir diğer örnek ;

(2) *çaliga habugada bi odun bi tarafdan çapraz keserdiler oni bi bu tarafdan/ ole sopala bilen kordin oni bi sopanun üsdine vurdun mi kakar kiderdi o yana* (DM 9/713).

'çaliga küçük bir odun, bir taraftan çapraz keserlerdi onu bir de diğer taraftan/ öyle sopa ile koyarsın onu bir sopanun üstüne vurduğun zaman kalkar giderdi o yana.'

(2) numaralı örnekte de oduna göndermede bulunan *oni* zamiri Standart Türkçede genellikle bırakılma eğilimi gösterecektir.

(3) *mor fuska toplarduk/ ben onlari taɣdan toplar yerum olari/* (DM 2/173)

‘mor fuska toplardık/ ben onları dağdan toplar, yerdim.’

(3) numaralı örnekte derleme konuşuru ikinci cümlede fuska meyvesine gönderme yapmak için iki kez onları zamirini kullanmaktadır. Standart Türkçede söz konusu aşırı belirginleştirmeden kaçınılacaktır. Derleme metinlerinde tespit edilen diğer örnekler şunlardır;

(4) *hėkayeydi/ ama pen kene/ ta:kıp ediyurum oni/* (DM 2/154)

‘hikayeydi ama ben yine de takip ediyorum.’

(5) *elinde pi te:gnek varidi çektum aldum oni* (DM 5/ 343)

‘elinde bir değnek vardı/ çektim aldım.’

(6) *bi kɨz kördü bi uşak/ verdu oɣa bi pardak su işti/ temedi oni pize/* (DM 5/ 278)

‘bir kız gördü bir uşak/ bir bardak su verdi ona, içti/ bize anlatmadı.’

(7) *güya o ilaş oraye kelecek faremi ne kese:yür çayi/ oni kazduk tarlaya kene olmadi/ sökduk oni/ şimdi babamun hiç çayi yok hep findug yerleri/* (DM 6/ 428)

‘güya o ilaç oraya (tarlaya) gelecek, fare mi ne çayı kesiyor (öldürüyor)/ tarlaya kazdık yine olmadı, söktük/ şimdi babamın hiç çayı yok, her yer fındık/

Tüm örneklerde Trabzon ağızlarda zamir yinelemlerinin Standart Türkçeye kıyasla daha fazla kullanıldığı dikkat çekmektedir. Dil ilişkilerinde sık karşılaşılan sonuçlardan biri olarak kabul edilen belirginleştirme Trabzon Rumcası ile olan etkileşimle ilişkili görünmektedir. Başka bir deyişle Trabzon ağızlarda tespit edilen zamir yinelemlerini Trabzon Rumcasından yapılan seçilmiş bir kopya olarak değerlendirmek mümkündür.

Zamir yinemleri ile ilgili olarak dikkat çeken bir başka husus sözdizimsel konumlarıdır. Tekrarlanan *oni* zamirinin çoğunlukla fiilden sonra geldiği dikkat çekmektedir. Örneğin (4) numaralı örnekte takip etmek fiilinin yönetiminde olan *oni* zamiri fiilden sonra gelmektedir. Diğer örneklerde de benzer bir durum dikkat çekmektedir. Söz konusu

öge Standart Türkçede fiilden önce yer alacaktır. Dolasıyla *oni* zamirinin sözdizimsel konumundaki değişim yöneten-yönetilen dizilimine sahip Trabzon Rumcası ile etkileşimle ilişkili görünmektedir. Başka deyişle oni zamirinin çoğunlukla fiilden sonra gelmesi Trabzon Rumcasından yapılmış sözdizimsel seçilmiş kopya gibi görünmektedir.

5.2.3. Sözdizimsel Seçilmiş Kopyalar

Seçilmiş kopyalar dilbilgisinin sözdizimi alanında da gerçekleşebilmektedir. Sözgelimi bir dilden diğerine yan cümle yapıları, öge sıralaması kuralları gibi özellikler kopyalanabilmektedir. Thomason & Kaufman sözdizimsel kopyaların yoğun temas durumlarında başladığını öge sıralaması, sözdizimsel kategorilerdeki değişikliğin ise güçlü kültürel baskı durumlarında gözlemlendiğini belirtmektedir (1988: 74-75). Nitekim Matras da örneklemlerinde öge sıralamasında temas kaynaklı değişimlerin yaygın olmadığını öge sıralamasında en yaygın değişikliğin iyelik yapılarında gözlemlendiğini belirtmektedir (2007: 60). Başka bir deyişle sözdizimsel kopyalar yoğun etkileşimde gerçekleşmektedir.

Trabzon ağızlarında Trabzon Rumcasından sözdizimsel seviyede gerçekleşen seçilmiş kopyalar aşağıdaki gibidir.

5.2.3.1 Yönetilen-yöneten diziliminde sapmalar

Johanson, Altay dilleri sözdiziminin temel kuralı olduğu söylenen sentaktik açıdan yönetilen ögenin yöneten ögeden önce gelmesi normunun Türkçede de geçerli olduğunu belirtmektedir (2014: 42). Bu norm çerçevesinde cümlenin yönetici olan yüklemi çoğunlukla yönettiği ögelerden sonra gelerek cümlenin sonunda yer almaktadır. Nitekim Demir & Yılmaz da vurgulama amacıyla herhangi bir ögenin yükleme yaklaştırılmadığı durumda, tüm ögeleri içeren bir cümlede dizilişin ÖNY biçiminde gerçekleştiğini belirtmektedir (2014: 239). Başka bir deyişle Türkçe katı bir kelime dizilimi özelliği sergilememekle birlikte yüklemin çoğunlukla sonda bulunduğu bilinmektedir. Cümlenin çeşitli ögelerine vurgu yapılmak istendiğinde başta yöneten öge olan yüklem olmak üzere diğer ögeler de yer değiştirebilmektedir.

Dil ilişkileri çerçevesinde Türkçe ve etkileşim içerisinde bulunduğu diller çoğunlukla birbirinden farklı sözdizimi kalıplarına sahiptir. Dolasıyla özellikle dil ilişkilerinin de etkisiyle Türkçede ÖNY diziliminde sapmalar gözlemlenebilmektedir. Johanson, Türkçede yüklem çekirdeğinin her zaman sonda bulunmadığını ancak dilin kendi içerisinde bu tür varyantların bulunmasının muhtemelen bir yabancı etki ihtimalini dışarda bırakmayacağını aksine ilgili benzer ögelerin etkiyi kolaylaştırabileceğini belirtmektedir (2014: 103). Başka bir deyişle yönetilen-yöneten diziliminde gözlemlenen sapmalar dil ilişkileri ihtimalini barındırabilmektedir. Türk dillerinde de çeşitli dillerin etkisiyle yönetilen-yöneten normundan sapmalar gözlemlenmektedir. Örneğin Slavca ile etkileşim içerisinde olan Karayca'da yüklem çekirdeği Slav dillerindeki alışılmış yerlerde kullanılmasıyla dikkat çekmektedir (Johanson 2014: 104).

Trabzon ağızlarında da ÖNY diziliminden sapmalar gözlemlenmektedir. Trabzon Rumcası Türkçenin aksine ÖYN diziliminin yaygın olduğu, yöneten ögenin yönetilen ögelerden önce yer alabildiği bir dildir. Trabzon ağızlarında ÖNY dizilimden sapmalara rastlanmasının Trabzon Rumcasının etkisiyle ilgili görünmektedir. Derleme metinlerinde tespit edilen bazı örnekleri incelemek yerinde olacaktır.

(1) *korgmayisan alursun feneruni eline kidersun teɣe:rmene* (DM 7/569)

'korkmuyorsan fenerini eline alır değirmene gidersin.'

Türkçede sıklıkla kullanılan yönetilen-yöneten normuna rağmen (1) numaralı örnekte yöneten öge yönetilenlerden önce gelmektedir. Johanson, Türkçede yönetilen-yöneten söz diziminin oldukça sağlam olduğunu ve bu özelliğin çevresindeki dillerde de açık bir çekiciliğe sahip olduğunu belirtmektedir (2014: 104). Bunun aksine Trabzon Ağızlarında çok sayıda yöneten-yönetilen dizilimine rastlamak mümkündür. Derleme metinlerinde tespit edilen bir diğer örnek;

(2) *ama şintiki kenşlerimuz başladi Turkʒe konuşmaya/ eskiten hiʒ konişamazdiler/*
(DM 11/ 805)
'şimdiki gençler Türkçe konuşmaya başladı/ eskiden hiç konuzmazlardı.'

(2) numaralı örnekte yöneten öge olan başlamak fiili yönettiği konuşmak ögesinden önce gelmektedir. Standart Türkçede aynı öge yönettiği ögelerden sonra gelerek cümlenin sonunda yer alacaktır. Derleme metinlerinde tespit edilen diğer örnekler şunlardır;

(3) *bi kɨz kördü bi uşak* (DM 5/269)

'bir kız bir erkek gördü.'

(4) *konşular alurdiler çecuɣu ketururdiler evlerune* (DM1/ 26)

'komşuları çocukları alır evlerine götürürlerdi.'

(5) *eskiden köyden kėlurduk elli kilo yug arkamuza* (DM 5/247)

'eskiden elli kilo yük sırtımızda köyden gelirdik.'

(6) *remezanda biraz boɣda uni alurdi dedem/ ederduk makarina* (DM 9/721)

'ramazanda dedem biraz buğday unu alırdı/ makarna yapardık.'

(7) *toɣumdan sora mesela biri ederdi toɣum kelurdu köy ebesi* (DM 9/691)

'doğumdan sonra mesela, biri doğum yapardı, köy ebesi gelirdi.'

(8) *haburdan bi aɣaş yuklenurdiler kiderdiler bayburda satardiler bira boɣday bi şey alurdiler* (DM 4/243)

'buradan bir ağaç alırlardı, bayburta giderder satarlardı, biraz buğday bir şeyler alırdılar.'

Örneklerde de dikkat çektiği üzere Trabzon ağızlarında Türkçede yaygın olan ÖNY sıralamasında sapmalar görülmektedir. Yöneten-yönetilen dizilimiyle sıklıkla karşılaşılmaktadır. Fakat bunun yanında yönetilen-yöneten dizilimiyle de karşılaşmak mümkündür. Başka bir deyişle ÖNY ve ÖYN dizilimi yan yana kullanılmaktadır. Yöneten ögenin önce yer aldığı örnekler çoğunlukla Çaykara, Dernekpazarı ve Tonya ilçelerinde tespit edilmiştir. Söz konusu ilçelerde Trabzon Rumcasının da aktif olarak konuşulduğu bilinmektedir. Dil ilişkileri çerçevesinden Trabzon ağızlarında yöneten-yönetilen diziliminin

yaygınlaşması ortak olanın tercih edilmesi ilkesiyle ilişkili görünmektedir. Trabzon Rumcasında yaygın olanın ÖYN dizilimi olduğu bilinmektedir. Türkçede ÖNY dizilimi çoğunlukla yaygın olsa da ÖYN dizilimine izin vermektedir. Trabzon Rumcasının etkisiyle Trabzon ağızlarında yöneten-yönetilen dizilimi yaygınlaşmış görünmektedir.

5.2.3.2. Durum eklerinde görev değişikliği

Türkçede durum ekleri, öbek veya cümle içindeki isimleri diğer kelimelere farklı anlam ilişkilerini ifade edecek biçimde bağlamaya yaramaktadır. İlgi hali dışında ismin hangi durum eki alacağı doğrudan bağlı bulunduğu fiille ilgilidir (Demir & Yılmaz 2014: 203). Durum ekleri içerisinde belirtme durum eki cümlenin nesnesini işaretlerken bulunma ve ayrılma durum ekleri fiilin anlamsal boyutuyla ilgili görev üstlenmektedir. Başka bir deyişle durum ekleri sentaktik görev üstlenebileceği gibi anlamsal bir görev de üstlenebilmektedir.

Trabzon ağızlarında durum eklerinin kullanımında farklılıklara rastlanmaktadır. Nitekim Karahan, Kuzeydoğu ağızlarında durum ekleri arasındaki değişikliğin diğer Anadolu ağızlarına göre daha belirgin olduğunu belirtmektedir (2017: 99). Trabzon ağızlarında en sık tespit edilen görev değişikliği yönelme hali ile bulunma hali arasında olmaktadır. Çoğunlukla yönelme hali eki bulunma hali görevinde kullanılmaktadır. Trabzon ağızlarında rastlanan bu görev değişikliği arkaik bir özellik olarak yorumlanmaktadır. Bunun sebebi Eski Türkçede de zaman zaman yönelme halinin bulunma hali yerine kullanılmasıdır. Hal ekleri arasındaki söz konusu değişiklik çeşitli Türk dillerinde de gözlemlenebilmektedir. Nitekim Johanson Türkçenin hal kategorisi arasında ismi isme bağladığı başka bir deyişle doğrudan fiil tarafından yönetilmediği için ilgi durum ekinin kolay vazgeçilebilir olduğunu belirtmektedir (2014: 96). Demirci, hal ekleri nöbetleşmesi olarak adlandırılan bu durumun en çok Gagauz Türkçesinde rastlandığını belirtmektedir. Örneğin yönelme durum eki yerine belirtme, ayrılma durum ekinin yerine bulunma durum ekinin kullanıldığı örnekler tespit etmiştir. Gagauzca dışında Yakutça, Kazakça, Çuvaşça ve Halaççada da benzer şekilde hal ekleri nöbetleşmesine rastlanmaktadır (Demirci 2007: 131-133).

Trabzon ağızlarında rastlanan görev değişikliği ile ilgili derleme metinlerinde tespit edilen çeşitli örnekler şunlardır;

(1) ilaç aldi rahmetli bobam/ bi kazanun *içine* su:yle kaynatɯrdi oni/ misir yarmasi ilan (DM 6/414)

‘ilaç aldı rahmetli babam/ onu bir kazanın içinde suyla kaynatırdı / mısır yarması ile.’

(2) alifinozludu olar/ adamun naxiri o darafa/ *oɣuneydi* kuzi haneye kitti (DM 5/ 314)

‘onlar Alifinozludur/ adamın hayvanları o tarafta/ önündeydi kuzu nereye gitti.’

(3) baserler ona tuzli yari bişmiş yari bişmemiş/ yerler ondan kimi alaca:ɣseler *ruyalaruna* körerler oni (DM 5/267)

‘ona tuzu basarlar yarı pişmiş yarı pişmemiş/ ondan yerler kimi alacaklarsa rüyalarında onu görürler.’

(4) trabzonda oɣlan ev aldi/ *oriya* turuyuruk (DM 3/ 206)

‘oğlum Trabzondan ev aldı/ orada duruyoruz.’

(5) bundan yirmi sene once/ *samsona* bulunuyrum (Brendemoen 2002b: 8/2)

‘bundan yirmi sene önce/ samsundaydım.’

Tespit edilen örneklerde yönelme hal eki bulunma hal ekinin görevini üstlenmektedir. Dil ilişkileri kuramlarına göre dil değiştiren grubun öğrendikleri dilin ilk halini koruma eğiliminde olduğu bilinmektedir. Nitekim Johanson da dil değiştirmede B’nin alındığı şeklin çoğunlukla öteki B varyantlarından daha uzun süre korunduğunu belirtmektedir (2014: 72). Dil değiştiren grubun ilk halini koruma eğilimi zamanla bu varyantı dilin diğer varyantlarına göre daha arkaik bir görüntü sergilemesine neden olmaktadır. Trabzon ağızlarında durum eklerinde rastlanan görev değişikliği dil değiştirmeden kaynaklı bir arkaik özellik koruması ihtimali taşımaktadır. Fakat bununla birlikte Trabzon Rumcası ve Türkçe arasında uzun zamandır sürmekte olan etkileşimin neticesinde ‘diller arasında aynı olanın seçilmesi’ prensibinden hareketle Trabzon ağızlarında durum eklerinde görev değişikliği meydana gelmiş olma ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Başka bir ifadeye Trabzon Rumcasının etkisiyle yönelme halinin bulunma hali görevi üstlenmiş olma ihtimali bulunmaktadır. Arkaik bir özellik olarak değerlendirilen bu durumun dil değiştirme

sonucunda oluşan karışmadan mı yoksa uzun süren dil etkileşiminden mi meydana geldiğini tespit etmek oldukça güç görünmektedir.

5.2.3.3. Hacan ile kurulan belirteç yan cümleleri

Belirteç yan cümleleri Türkçe tipi bağımlı cümle kurma araçlarından zarf-fiil eki almış bir fiil ile ona bağlı yardımcı ögelerden oluşmaktadır (Demir & Yılmaz 2014; 235). Başka bir deyişle zarf-fiiller cümle içerisinde belirteç işleviyle yan cümleler oluşturmaktadır.

Belirteç işlevli yan cümleler belirli eklerle kurulmaktadır. Trabzon ağızlarında belirli eklerle kurulan belirteç işlevli yan cümlelerin yanında *hacan* ve *ki/ o gi* ile kurulan belirteç yan cümelerine rastlanmaktadır.

Zarf-fiil eklerinin Türkçe tipi yan cümle kurma araçlarından biri olduğuna daha önce değinilmişti. Söz konusu ekler bitimli bir fiili bitimsizleştirerek başka bir fiile bağlamaktadır. Nitekim Aydemir bu bitimsizleştiriciler yardımıyla kurulan yan cümlelerin temel işlevinin üst/temel cümle içeriğine zamansal bir arka plan oluşturduğunu belirtmektedir (2020: 49). Başka bir deyişle zarf-fiil ekleri zaman ilişkisi kurmaktadır. Derleme metinlerimizde yalnızca birer örnek ile tespit edilen zarf-fiil ekleri ; -Ip, -ArAk, -IncA ekleridir. Derleme metinleri içerisinde en sık rastlanan zarf-fiil eki ise *-ken*'dir. Derleme yapılan tüm ilçelerde kadın ve erkek konuşurlarda tespit edilmiştir.

Trabzon ağızlarında belirteç işlevli yan cümle kurma stratejilerinden ikincisi ise *hacan* ile kurulan yan cümlelerdir. Brendemoen, Trabzon ağızlarında rastlanan *hacan* ile ilgili olarak söz konusu parçacığın Eski Anadolu Türkçesinde de sıkça rastlanıldığını fakat Trabzon ağızlarında dolaylı soru cümlelerinde değil doğrudan doğruya zaman belirten yan cümlelerde kullanıldığını belirtmektedir (2008: 171). Başka bir deyişle Eski Anadolu Türkçesinde de bulunan *hacan* yeni bir görev üstlenmektedir. Benzer bir kullanıma çeşitli Türk dillerinde de rastlamak mümkündür. Nitekim Aydemir yabancı dillerden belli Türk dillerine geçen kopya bağlayıcılar da belirteç işlevli altasıralayıcı kodlama yapabildiğini bu ögelerle kodlu belirteç cümlecikleri, soncul olmaları nedeniyle Türk dilinin yönetilen-yöneten normuna göre şekillenen sentaktik tipolojisine uygun olmadığını belirtmektedir (2020: 67).

Derleme metinlerinde tespit edilen örneklerle hacan ile kurulan belirteç işlevli yan cümlelere yakından bakmak yerinde olacaktır.

(1) *beyukler sabah nemazına hacan kalkacak o zaman gidersun eve yatarsun aşaɣa* (DM 6/393).

‘büyükler sabah namazına kalkacağı zaman/ kalktığında eve gidersin, yatarsın.’

Derlediğimiz metinlerden tespit edilen (9) numaralı örnekte *hacan* tıpkı İngilizce belirteç yan cümlesi kurmaya yarayan when bağlacı gibi işlev görmektedir. Örnekte hacan soru parçacığı bir bitimli fiili başka bir bitimli fiile altasıralı olarak bağlamaktadır. Başka bir deyişle Hint-Avrupa dillerinde rastlanan belirteç işlevli yan cümle kurma stratejisi ile oluşturulmuş olduğu dikkat çekmektedir. Hacan soru parçacığı çeşitli Türk dillerinde de belirteç işlevli yan cümle kurmak için kullanılmaktadır. Nitekim Aydemir, Çağdaş Türk dillerinin bazılarında belli durumlarda qačan/qažan ögesi, bir bitimli yapıyı altasıralı olarak üst/temel cümleye bağlamak suretiyle de benzer bir zamansal ilişki kurabileceğini belirtmektedir (Aydemir 2020: 75). Türkçe tipi yan cümle kurma strateji olan zarf-fiil ekli örneklerle karşılaştırıldığında *hacan* ile kurulan yan cümleler iki bitimli fiili birbirine bağlaması nedeniyle zarf-fiil ekli yapılardan ayrılmaktadır.

Standart Türkçeden farklılaşan bu yan cümle kurulumu dil ilişkilerinin etkisi ihtimalini artırmaktadır. Hint-Avrupa dillerinden biri olan Trabzon Rumcasında da belirteç işlevli yan cümleler kurmak için soru parçacıklarının kullanıldığı bilinmektedir. Trabzon Rumcasının etkisiyle hacan soru parçacığına yan cümle kurma sentaktiği kopyalanmış gibi görünmektedir. Başka bir deyişle Trabzon Rumcasının yan cümle kurmaya yarayan bağlaç kopyalanmamış fakat sahip olduğu sözdizimsel işlev Türkçede de bulunan *hacan*a yüklenerek yaygınlık kazanmıştır. Anadolu ağızlarında da *hacan*a rastlanmakta fakat Trabzon ağızlarında Anadolu ağızlarından farklı olarak sözdizimsel bir görev üstlenmektedir. Derleme metinlerinde tespit edilen diğer örnekler şunlardır ;

(10) hacan geldiler kɨldiler sofra kurduk yeduk (DM 6/376)

‘gelip namaz kıldıklarında sofra kurduk, yemek yedik.’

(11) aklumuz hacan biraz kesdi/ oyle yaru buçuk o:ɣrenduk okul da okumaduk túrkcemuz da túzgún degil (DM 6/351).

‘aklımız biraz kesdiğinde öyle yarım öğrendik (Türkçeyi) okul da okumadık Türkçemiz düzgün değil.’

(12) likarba toplarduk eve kėturmezduk/ ormana otun yapmaya hacan kidėrduk ordan onumuze düsse açeleden de fazla toplayamasun (DM 6/396).

‘likarba toplardık ama eve getirmezdik, ormana odun yapmaya gittiğimizde önümüze düşerse (alırdık) de aceleden fazla topyamazdık.’

(13) kiderduk kelmeyenlerun darlasina hacan bakarduk keluyi ordan kaçarduk keçerduk obur bahçeye (DM 9/661).

‘(yaylaya) gelmeyenlerin tarlasına giderdik geldiklerini gördüğümüzde kaçardık, diğer bahçeye geçerdik.’

Derleme metinlerinde tespit edilen örneklerin tamamında hacan bir bitimli fiili başka bir bitimli fiile bağlayarak zaman ilişkisi kurmaktadır. Hacan soru parçacığı yan cümleye ait bitimli fiilinin yanında yer almakta yan cümlenin başında, ortasında veya sonunda bulunabilmektedir. Derleme metinlerinde hacan soru parçacığı ile kurulan belirteç işlevli yan cümle örneklerin tamamı Çaykara ve Dernekpazarı ilçelerinde yalnızca kadın konuşmacılarda tespit edilmiştir.

5.2.3.4. Ki/o ki ile kurulan belirteç yan cümleleri

Trabzon ağızlarında hacan ile kurulan belirteç işlevli yan cümlelerin yanında *ki* veya *o ki* ile kurulan belirteç işlevli yancümeleler de bulunmaktadır. *Ki* veya *o ki* ile kurulan belirteç işlevli yan cümlelerde de tıpkı *hacan* ile kurulan örneklerde olduğu gibi bitimli fiilleri birbirine zaman ilişkisi ile bağlamaktadır. *Hacan* soru parçacığında olduğu gibi *ki* veya *o ki* bağlacı yan cümlenin başında, ortasında veya sonunda yer alabilmektedir. Fakat *hacan* ile kurulan belirteç yan cümlelerinden farklı olarak *ki* veya *o ki* ile tespit edilen örnekler Çaykara ilçesinde yapılan derlemelere aittir. Yalnızca tek bir örnek Dernekpazarı ilçesine aittir. Bununla birlikte hacan ile kurulan belirteç yan cümleleri

yalnızca kadın konuşurlarda tespit edilmişken *ki* veya *o ki* ile kurulan belirteç yan cümleleri erkek konuşurlarda da tespit edilmiştir. Ki veya o ki ile kurulan belirteç yan cümelerini örneklerle yakından incelemek yerinde olacaktır.

(1) annem evlendi yapti iki kɨz/ bursada duruyiler kiderum oriya o gi çecuklerum oriyadur (DM 3/211)

'annem evlendi iki kızı oldu, bursada yaşıyorlar, çocuklarım (da) orada olduğu için oraya giderim.'

Derlemelerimizde tespit edilen (1) numaralı örnekte hacan ile kurulan yan cümlelerde olduğu gibi *o ki* de iki bitimli fiili birbirine alta sıralı olarak bağlamaktadır. Başka bir deyişle Hint-Avrupa tipi yan cümle kurma stratejisi kopyalanmıştır. Söz konusu yan cümleler çoğunlukla nedensellik ilişkisi kurmaktadır. Fakat *hacan* parçacığından farklı olarak yan cümle bağlayıcısı olarak *ki* parçacığının Farsçadan kopyalandığı bilinmektedir. Nitekim çeşitli Türk dillerinde ve Türkçenin tarihi dönemlerinde Farsçadan kopyalanmış *ki* ile kurulan belirteç işlevli yan cümlelere rastlanmaktadır. Trabzon ağızlarında yaptığımız derlemelerde *ki/o ki* ile kurulan belirteç yan cümlelerine yalnızca Çaykara ve Dernekpazarı ilçelerinde rastlanması ilginçtir. Brendemoen söz konusu durum ile ilgili Trabzon ve Erzurum ağızlarında rastlanan bu özelliğin Farsçanın dolaylı veya dolaysız etkisinin söz konusu olabileceğini belirtmektedir (2008: 170). Bununla birlikte *ki/ o ki* ile kurulan yan cümlelerin Trabzon Rumcasının yan cümle oluşturma stratejisi ile benzerlik gösterdiği dikkat çekmektedir. *Hacan* ile kurulan yan cümleler ile *ki/o ki* ile kurulan yan cümleler arasındaki iki temel fark *ki* parçacığının Farsçadan kopyalanmış bir birim olması ve Çaykara dışında çok az rastlanmasıdır. Dolasıyla söz konusu özelliği yalnızca Trabzon Rumcası ile olan etkileşimle ilişkilendirmek yeterli bir açıklama olmamakla birlikte bütünüyle söz konusu etkileşimin dışında değerlendirmek de mümkün görünmemektedir.

Derlemelerimizde ve Brendemoen'un derlemelerinde tespit edilen diğer örnekler şunlardır;

(2) çikmiş idi kara boɣday düşünürdük ki ben çecuɣu idim keşke tarlamuz az olsa idi alsayduk boɣday/ (DM 9/712)

‘o zaman kara buğday çıkmıştı, ben çocuğu idim keşke tarlamız az olsaydı da buğday alsaydık diye düşünürdük.’

(3) şımdı rus burai ki istila: yapti/ haman yola başladi (Brendemoen 2002b: 18/2)

‘şimdi rus burayı istila ettiğinde hemen yol yapmaya başladı.’

(4) *o ki dedelerumuz bilmezdi oni/ demek yüz seneden ileridur* (Brendemoen 2002b: 19/11)

‘dedelerimiz bilmediğine göre yüz seneden fazladır.’

(5) *köbek ki beni gördi köbek kene buna bi huçum çekti* (Brendemoen 2002b: 23/41)

‘köpek beni gördüğünde yine buna saldırdı.’

(6) *rus burai ki aldı burdan bu köy galdı* (Brendemoen 2002b: 50/54)

‘rus burayı alınca buradan bu köy kaldı.’

5.3. KARIŞMA

Johanson, sosyal olarak zayıf dil A’nın baskın dil B’yi etkilediği süreci karışma olarak adlandırmaktadır (2014: 24). Karışma durumunda A dilinden vazgeçilmekte fakat A diline ait bilgilerin bir kısmı B diline aktarılmaktadır. Karışmanın uzun süren etkileşimden kaynaklanan etkiden mi yoksa dil değiştirmenin sonucu olan altkatman etkiden mi kaynaklandığını tespit etmek oldukça güç görünmektedir. Bununla birlikte karışmayı kopyalamadan ayıran belirtiler olduğuna daha önce değinilmişti. Bu bölümde söz konusu belirtiler çerçevesinde derleme metinlerinde tespit edilen kopyaların karışma durumuna işaret edip etmediği tartışılacaktır.

Trabzon bölgesinde Osmanlının fethinden önce Rumca konuşan gruplar ile Türkçe konuşan gruplar arasında etkileşimin nasıl olduğuna dair kaynaklar oldukça belirsizdir. Brendemoen, Osmanlının fethinden önce Trabzondaki Türkçe ve Rumca arasındaki temas durumunun Batı Anadolu’daki temastan esasen farklı olduğunu belirtmektedir (2002a: 297). Ona göre Trabzon’da Türkler, Rumcanın anadil olduğu ve diğer Türk

gruplarıyla temas olasılıklarının sınırlı olduğu bir krallıkta yaşamaktaydılar. Fakat bu durumla ilgili net kaynaklar bulunmamaktadır. Daha belirgin olan ise Osmanlının fethinden sonra dilsel anlamda bölgede Türkçenin yaygınlık kazanmış olduğudur. Dolasıyla bir kısmı belirsiz olan durum bölgedeki dilsel etkileşimi karmaşıklaştırmaktadır. Bölgedeki etkileşimin bir altkatman etkiye neden olup olmadığını tarihsel perspektifle belirlemek zor olmakla birlikte dilsel belirtileri dil ilişkileri kuramları çerçevesinden değerlendirerek bir yaklaşımda bulunmak mümkündür.

Johanson karışmanın her şeyden önce ses ve sözdiziminde aranması gerektiğini sözvarlığı etkisinin az olduğu durumların altkatman şüphesi uyandırdığını belirtmektedir (2014: 71). Trabzon ağızlarında Trabzon Rumcasından kopyalara bakıldığında söz varlığı kopyalarının temel kelime hazinesi içerisinde olmayan daha çok yöreye ait kültürel durumları ifade eden kelimelerde olması dikkat çekicidir. Nitekim Thomason & Kaufman karışma durumunda dil değiştiren grubun kendi anadillerini sadece hedef dilin yetmediği yiyecekler, kültürel ögeler, yerel hayvanlar, bitkiler gibi varlıkları ifade etmek için kullanacaklarını belirtmektedir (1988: 39). Dolasıyla yiyecekler, hayvan ve bitki adlarında yoğunlaşan genel kopyalar Trabzon ağızlarında Trabzon Rumcasının altkatmandan etkisine işaret etmektedir. Fakat bununla birlikte bu kopyalar yoğun etkileşim ihtimali de barındırmaktadır. Bu sebeple ses ve sözdizimi kopyalarına yakından bakmak yerinde olacaktır.

Trabzon ağızlarının alanyazında sık sık sahip olduğu arkaik özellikler ile ele alınmaktadır. Örneğin yönelme durum ekinin bulunma durum ekinin yerine kullanılması arkaik bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Bunun nedeni benzer bir duruma Eski Türkçede de rastlanmasıdır. Diğer bir örnek Türkçenin eski dönemlerinden itibaren karşımıza çıkan hacan bağlacının farklı bir işlev daha kazanmış olmakla birlikte hala korunuyor olmasıdır. Bir başka dikkat çeken arkaik özellik ön seste soluklu patlamalı diş ünsüzü /t/ ve soluklu patlamalı damaksıl /k/ ünsüzünün bulunmasıdır. Standart Türkçede aynı sesler soluksuzlaşarak /d/ ve /g/ şeklini almaktadır. Söz konusu seslerin Eski Anadolu Türkçesinde de soluklu olması nedeniyle bu özellik Trabzon ağızlarının arkaik yönü olarak kabul edilmektedir. Söz konusu arkaik özellikleri dil ilişkileri çerçevesinden de değerlendirmek mümkündür. Johanson, diğer B varyantlarından oldukça soyutlanmış

olarak konuşulan dil değiştirme tipi ağızların B hususiyetlerini korumaya eğilim gösterdiğini belirtmektedir (2014: 72). Başka bir deyişle dil değiştiren grup B dilini ilk öğrendiği şekliyle korumaktadır. Böylece zamanla dil değiştiren grubun sahip olduğu varyant diğer varyantlara kıyasla daha arkaik özellikler sergilemektedir. Trabzon'da Türkçe konuşan grupların oldukça izole ve Trabzon Rumcası ile etkileşim içerisinde gelişim göstermiş olduğu daha önce belirtilmişti. İki grup arasındaki iki dillik seviyesinin yakın dönemi dışında net bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte Trabzon ağızlarının sahip olduğu arkaik özellikler dil ilişkileri çerçevesinden yeni bir anlam kazanmaktadır. Trabzon ağızlarında bir dil değişimi söz konusu ise sahip olduğu bu arkaik görünüm karışmaya işaret etmektedir.

Trabzon ağızlarında Trabzon Rumcasında kopyalanan ses kopyalarını karışma perspektifinden değerlendirmek mümkündür. Örneğin Trabzon Rumcasında çok tipik kabul edilen /ʦ/ ve /dz/ seslerinin başta Trabzon Rumcasından kopyalanan kelimelerde olmak üzere Türkçe kelimelerde de bulunması dikkat çekmektedir. Başka bir özellikle /ö/ ve /ü/ fonemlerinin art damaksılaşması, /ı/ foneminin ön damaksılaşmasıdır. Trabzon Rumcasında /ö/ ve /ü/ sesleri yalnızca Türkçeden alıntı seslerde bulunduğu belirtilmişti. Trabzon Rumcasında bulunmayan /ö/ ve /ü/ seslerinin Trabzon Ağızlarında da art damaksılaşması önemli bir kopya unsurudur. Karışma durumunda en dikkat çekici özellik A dilinin fonolojik özelliklerinin B diline taşınmasıdır. Dolasıyısıyla Trabzon ağızlarındaki fonoloji seviyesindeki seçilmiş kopyalar iki dil arasındaki uzun etkileşimin bir sonucu olabileceği gibi Trabzon Rumcasının altkatman etkisi ihtimaline de işaret etmektedir.

Thomason & Kaufman karışma durumu söz konusu olduğunda sesbilgisel kopyaların olduğu yerde benzer derecede sözdizimsel kopyaların da olacağını belirtmektedir (1988: 38). Trabzon ağızlarında dikkat çeken sözdizimsel kopyalardan biri yönetilen-yöneten normundan sapmalardır. Trabzon ağızlarında çoğunlukla ÖYN dizilimine rastlanmaktadır. Trabzon Rumcasının da ÖYN dizilimine sahip olduğu göz önüne alındığında yönetilen-yöneten dizilimindeki sapmaların dil ilişkileri ile açıklamak mümkün olmaktadır. Başka bir özellik arkaik özellikler arasında yer alan durum eklerindeki görev değişikliğidir. Bu özelliği dil ilişkileri çerçevesinden incelediğimizde Trabzon Rumcasının etkisiyle bir tür 'ortak olanın seçilmesi' prensibi içermektedir. Diğer bir özellik zamir yinelemlerine sıklıkla

rastlanmasıdır. Örneğin *elinde pi te:gnek varidi çektum aldum oni* (DM 5/ 343) cümlesinde oni zamiri Standart Türkçede çoğunlukla kullanılmayacaktır. Zamir yinelemlerinin sık tekrarlanması sözdizimsel kopya olması nedeniyle Trabzon Rumcasının etkisine işaret etmektedir.

Özetle Trabzon ağızlarındaki sesbilgisel, biçimbilgisel, sözdizimsel ve söz varlığı seviyesindeki kopyaları karışma teorileri çerçevesinden incelediğimizde Trabzon Rumcasının bir altkatmandan dili olarak Trabzon ağızlarına etkide bulunduğu ihtimali güçlenmektedir.

SONUÇ

Dil ilişkileri iki farklı dili veya aynı dilin farklı varyantlarını konuşan toplumların temaslarında dillerin ne tür değişiklikler gösterdiğini inceleyen araştırma alanıdır. Doğu Karadeniz bölgesi Türkçenin ve Rumcanın yanyana konuşulduğu bir bölge olması nedeniyle dikkat çekmektedir. Bu çalışma Trabzon'da Türkçe ile Rumca arasındaki dil ilişkileri seviyesini betimlemeyi amaçlamıştır. Dolayısıyla çalışmanın araştırma sorusu şunlardır; Trabzon Rumcası ile Trabzon ağızları arasındaki dil etkileşimi yoğunluğu nedir? Trabzon Rumcasına dair kopyalar dilin hangi seviyesinde yoğunluk göstermektedir?

Çalışmanın ilk bölümünde bir araştırma alanı olarak dil ilişkilerinin temel kavramları ele alınmış, daha sonra çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan Lars Johanson'un Kod Kopyalama Modeli ayrıntılı olarak tanıtılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Trabzon Ağızlarını diğer Anadolu ağızlarından ayıran özellikleri irdelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Trabzon Rumcasının diğer Rumca varyantlardan ayıran özellikleri ele alınmıştır.

Trabzon ağızlarındaki Trabzon Rumcasına ait kopyaların tespit edilebilmesi için Trabzon'un Çaykara, Dernekpazarı, Sürmene ve Tonya ilçelerinde görüşme tekniği kullanılarak derleme yapılmıştır. Söz konusu derlemeler çalışmanın sonunda yer almaktadır. Bununla birlikte Brendemoen'un 2002 yılında yayımlanan derlemeleri de kullanılmıştır. Derlemeler Lars Johanson'un Kod Kopyalama Modeli çerçevesinde incelenmiştir. Bunun sonucunda elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir.

Trabzon ağızlarında tespit edilen genel kopyalar iki alt başlığa ayrılmıştır; sözlüksel genel kopyalar ve dilbilgisel genel kopyalar. Sözlüksel genel kopyalar isim ve fiillerden oluşmaktadır. İsimlerin sözlüksel genel kopyalar içerisinde daha geniş bir yer tuttuğu tespit edilmiştir. Genel kopyalandığı tespit edilen isimler şu başlıklara ayrılmıştır; bitki-hayvan adları, araç-gereç adları, yemek adları ve ay adları. Tespit edilen isim kopyalarının temel kelime hazinesi içerisinde olmayan daha çok bölgesel ögelere ait isimler olması dikkat çekmektedir. Dil ilişkileri kuramlarına göre dilin sözvarlığı seviyesi temas durumlarında

almaya ve vermeye açık alanlarından biridir. Fakat hangi kelime türlerinin kopyalandığı iki dil arasındaki temas türüne göre değişiklik gösterebilmektedir. Kuramlara göre sözvarlığından yalnızca temel kelime hazinesine ait olmayan, bölgeye ait ögelerin isimlerinin kopyalanması altkatman dil özelliğine dayalı karışmaya işaret etmektedir. Trabzon ağızlarında Trabzon Rumcasından yapılan genel kopyaların da yalnızca bölgeye ait ögelerin isimleri olması altkatman karışmanın bir sonucu olarak yorumlanabilmektedir. Genel kopyalanan fiiller ise isimlere göre çok daha azdır. Genel kopyalanan fiillerin basit fiil stratejisi ile kopyalandığı tespit edilmiştir. Dilbilgisel genel kopyalarda ise yalnızca tek bir özellik tespit edilmiştir. Trabzon Rumcasına ait dişil -Ga eki Trabzon Ağızlarına genel kopyalanmıştır. Söz konusu ekin dişil anlamını koruyan örnekleri tespit edilmiştir. Gramatikal cinsiyet ayrımı bulunmayan Türkçenin dişil anlam taşıyan bir eki dişil anlamı ile genel kopyalaması yoğun dil ilişkisinin bir sonucu olabileceği gibi altkatman karışmaya da işaret edebilmektedir.

Trabzon Ağızlarında Trabzon Rumcasından yapılan kopyaların seçilmiş kopyalarda yoğunluk gösterdiği tespit edilmiştir. Bu sebeple seçilmiş kopyalar sesbilgisel seçilmiş kopyalar, biçimbilgisel seçilmiş kopyalar ve sözdizimsel seçilmiş kopyalar olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir.

Trabzon ağızlarında Türkçe tipolojide bulunmayan /ʦ/ ve /dz/ seslerinin Trabzon Rumcasından kopyalandığı tespit edilmiştir. Özellikle /ʦ/ fonemine hem genel kopyalanmış kelimelerde hem de Türkçe kelimelerde Çaykara, Sürmene ve Of ilçelerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Söz konusu fonem genel kopyalar aracılığıyla yaygınlık kazanmış olabileceği gibi altkatman karışma sonucu kopyalanma ihtimali de barındırmaktadır. Seçilmiş ses kopyalarından /dz/ fonemi /ʦ/ fonemi kadar yaygın olmamakla birlikte genel kopyalanmış kelimelerde ve çeşitli Türkçe kelimelerde tespit edilmiştir. Diğer bir sesbilgisel seçilmiş kopya Standart Ağızda bulunmayan art damak /ɬ/ foneminin varlığıdır. Standart ağızda bulunmayan /ɬ/ fonemine Trabzon ağızlarında rastlanması yoğun dil ilişkisinin bir sonucu gibi görünmektedir. Sesbilgisel seçilmiş kopyalardan sonuncusu /ö/ ve /ü/ fonemlerinin art damaksılaşması, /ı/ foneminin ön damaksılaşmasıdır. Trabzon Rumcasının tipik sesleri arasında /ö/, /ü/ ve /ı/ bulunmamakta söz konusu seslere yalnızca Türkçeden alıntı kelimelerde rastlanmaktadır. Trabzon ağızlarında hem Türkçe

kelimelerde hem kopya kelimelerde rastlanan bu sistematik değişim Trabzon Rumcası ile etkileşimin bir sonucu gibi görünmektedir. Fakat bunun uzun süreli bir temasın sonucu mu yahut altkatman karışmadan mı kaynaklandığını tespit etmek güçtür.

Biçimbilimsel olarak yalnızca tek bir seçilmiş kopya tespit edilmiştir. Söz konusu seçilmiş kopya zamir yinelemlerin sık kullanılmasıdır. Türkçenin etkileşim içerisinde olduğu dillere kıyasla zamir yinelemlerini bırakma eğilimi gösterdiği belirtilmişti. Trabzon ağızlarında gözlemlenen zamir yinelemlerindeki sistematik artış Trabzon Rumcası ile etkileşimin bir sonucu gibi görünmektedir.

Seçilmiş kopyalar arasında sesbilgisel kopyalardan sonra en yoğun seçilmiş kopyalar sözdizimi seviyesinde tespit edilmiştir. Sözdizimsel kopyalardan ilki yönetilen-yöneten diziliminde gözlemlenen sapmalardır. Türkçenin aksine Trabzon ağızlarında ÖYN dizilimine sıklıkla rastlanmaktadır. Hint-Avrupa dil ailesine mensup Trabzon Rumcasının ÖYN dizilimini yaygın olarak kullandığı bilinmektedir. Trabzon Ağızlarında yöneten-yönetilen diziliminin yaygınlık kazanması Trabzon Rumcasıdan yapılan seçilmiş bir kopya gibi görünmektedir. Diğer bir sözdizimsel seçilmiş kopya durum eklerinde gözlemlenen görev değişikliğidir. Trabzon ağızlarında sık sık yönelme hali ekinin bulunma hali görevinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Sözdizimsel kopyalar arasında dikkat çekici olanlardan bir diğeri hacan soru parçacığı ile kurulan belirteç yan cümleleridir. Türkçe tipi belirteç yan cümle kurma stratejisinden farklı olarak hacan soru parçacığı iki bitimli fiili birbirine altasıralı olarak bağlamaktadır. Hint-Avrupa dil ailesine mensup Trabzon Rumcasında da benzer strateji ile belirteç yan cümleleri oluşturulmaktadır. Başka bir deyişle hacan parçacacığına sentaktik bir işlev kopyalanmış gibi görünmektedir. Hacan parçacığına benzer olarak Çaykara ilçesinde ki veya o ki ile kurulan belirteç yan cümleleri tespit edilmiştir. Tıpkı hacan soru parçacığında olduğu gibi ki veya o ki de iki bitimli fiili birbirine altasıralı olarak bağlamaktadır. Fakat hacan soru parçacığından farklı olarak ki veya o ki ile kurulan belirteç yan cümleleri Çaykara ilçesinde yoğunluk göstermektedir. Hem hacan ile kurulan belirteç yan cümleleri hem ki veya o ki ile kurulan belirteç yancümeleri Trabzon Rumcası ile yoğun etkileşimin bir sonucu gibi görünmektedir.

Çalışmanın temel sorularını tespit edilen bulgular neticesinde yeniden ele alırsak Trabzon ağızlarına Trabzon Rumcasından yapılan genel kopyaların dilin temel kelime hazinesine

ait olmayan sözvarlığı alanında, seçilmiş kopyaların ise dilin sesbilgisi ve sözdizimi alanlarında yoğunluk gösterdiği gözlemlenmektedir. Kopyalamaların yoğunluk gösterdiği dilbilgisel seviye dil temasının yoğunluğu hakkında bilgi vermektedir. Kod kopyalama çerçevesinden dilin sesbilgisi ve sözdizimi alanında kopyalamaların olması yoğun etkileşime işaret etmektedir. Fakat sözvarlığında benzer derecede kopyaların olmaması kopyaların sesbilgisi ve sözdizimi alanlarından seçilmiş kopyalar olması altkatman karışma işareti olarak da kabul edilebilmektedir. Daha geniş bir ifade ile Trabzon ağızlarında tespit edilen kopyalar yoğun etkileşimin bir sonucu olarak yorumlanabileceği gibi altkatman karışma sonucu olarak da yorumlanabilmektedir.

KAYNAKÇA

Andersson, Samuel & Sayeed, Oliver & Vaux, Bert (2017). *The Phonology of Language Contact*. Oxford Hanbooks Online, Oxford University Press.

Appel, René & Muysken, Pieter (2005). *Language contact and bilingualism*. Amsterdam University Press.

Aydemir, İ. Ahmet (2018). Çağdaş Türk Dillerinde Kopya Fiiler: Tipolojik Bir Değerlendirme. *XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri (25-28 Eylül 2018, Varşova),* Ankara, 649-655.

Aydemir, İ. Ahmet (2020). *Çağdaş Türk Dillerinde Altasıralama Stratejileri*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Bloomfield, Leonard (1935). *Language*. London: Allen & Unwin.

Bortone, Pietro (2009). Greek with no models, history or standard: Muslim Pontic Greek. *Standard languages and language standards: Greek, past and present*, 67-89.

Brendemoen, Bernt (1992). Trabzon Ağızlarında Şimdiki Zaman Bağlantı Ünlüsü. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 19-34.

Brendemoen, Bernt (1998). Turkish Dialects. *The Turkic Languages*, 236-241.

Brendemoen, Bernt (2002a*). The Turkish Dialects of Trabzon Their Phonology and Historical Development Volume I: Analysis.* Harrassowitz Verlag.

Brendemoen, Bernt (2002b). *The Turkish Dialects of Trabzon Their Phonology and Historical Development Volume II: Texts*. Harrassowitz Verlag.

Brendemoen, Bernt (2008). Anadolu Ağızlarındaki Sözdizimi Üzerine Bir Not. *Turkish Studies*, *3*(3), 166-175.

Bryer, Anthony (1975). Greeks and Türkmens: the Pontic exception. *Dumbarton Oaks Papers*, 113-148.

Caferoğlu, Ahmet (1994). *Kuzey-Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar: Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve yöresi ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 116.

Coşar, A. Mevhibe (2008). Trabzon Ağızlarında Ek Fiilin Kullanılışı. *Electronic Turkish Studies*, *3* (3) 176-188.

Coşar, A. Mevhibe (2015). Bir Kimlik İşaretleyicisi Olarak Dil ve Trabzon Ağızlarında Arkaik Hususiyetler. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, *1*(1), 241-253.

Dawkins, Richard M. (1910). Modern Greek in Asia Minor. *The Journal of Hellenic Studies*. Vol.30 (1910), 109-132.

Dawkins, Richard M. (1937). The Pontic Dialect of Modern Greek in Asia Minor and Russia. *Transactions of the Philological Society*, *36*(1), 15-52.

Deffner, Michael (1878). *Die Infinitive in den pontischen Dialekten und die zusammengesetzten Zeiten im Neugriechischen*.

Demir, Nurettin (2002). Ağız Terimi Üzerine. *Türkbilig 4*, 143-157.

Demir, Nurettin & Yılmaz, Emine (2014). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Demirci, Kerim (2007). Türkçedeki hal eki nöbetleşmesi üzerine. *Karaman Dil Kültür ve Sanat Dergisi*, 126-139.

Emiroğlu, Kudret (1989). *Trabzon Maçka etimoloji sözlüğü.* Ankara: Sanat Kitabevi.

Grosjean, François & Li, Ping (2013). *The pyscholinguistics of bilingualism*. John Wiley & Sons Publication.

Haugen, Einar (1953). *The Norwegian Language in America: A study in bilingual behavior Vol: 1: The bilingual community*. Bloomington: İndiana University Press.

Hayashi, Toru (1984). Dialects on the Eastren Turkish Coast of the Black Sea. *A Preliminary Report, gengo Kenkyu*, *85*.

Hickey, Raymond (2010). Language contact: Reconsideration and reassessment. *The handbook of language contact*, 1-28.

Johanson, Lars (1992). Strukturelle Faktoren in Türkischen Sprachkontakten. *Sitzungsberichte der Wissenschaftlichen Gesellschaft an der Johann-Wolfgang-Goethe-Universität Frankfurt am Main*, 169-299.

Johanson, Lars (2014). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, (çev. Nurettin Demir). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Johanson, Lars & Csató Éva Ágnes (2015). *The Turkic Languages*. Routledge.

Janse, Mark (2002). Aspects of Pontic grammar. *Journal of Greek linguistics*, *3*(1), 203-231.

Karahan, Leyla (2017). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2002). Trabzon Ağızları Üzerine Değerli Bir Araştırma ve Düşündürdükleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, *50*(2002/2), 66-104.

Kúnos, Ignácz (1896). *Kisázsia török dialektusairól* (No. 16. 9). Magyar Tudományos Akadémia.

Liosis, Nikos, & Kriki, Eirini (2012). Towards a typology of relative clauses in Modern Greek dialects. *Modern Greek Dialects and Linguistics Theory*, *5*(1), 245-271.

Lowry, Heath W. (1981). *Trabzon şehrinin İslamlaşma ve Türkleşmesi, 1461-1583*. İstanbul: Bogazici Universitesi Matbaasi.

Mackridge, Peter (1987). Greek-speaking Moslems of north-east Turkey: prolegomena to a study of the Ophitic sub-dialect of Pontic. *Byzantine and Modern Greek Studies*, *11*(1), 115-137.

Mackridge, Peter (1991). The Pontic dialect: a corrupt version of ancient Greek?. *Journal of Refugee Studies*, *4*(4), 335-339

Macnamara, John (1967). The bilingual's linguistic performance -a psychological overview. *Journal of social issues*, Vol. 23 (2), 58-77.

Matras, Yaron (2007). The borrowability of structural categories. *Gramatical borrowing in cross-linguistic perspective*, 38, 31-73.

Matras, Yaron (2009). *Language contact*. Cambridge University Press.

Özkan, Hakan (2013). The Pontic Greek spoken by Muslims in the villages of Beşköy in the province of present-day Trabzon. *Byzantine and Modern Greek Studies*, *37*(1), 130-150.

Parcharidis, Ioannis (1880). Γραμματικὴ τῆς διαλέκτου Τραπεζοῦντος: Περὶ ἐπιθέτων, ἀντωνυμιῶν και βαρυτόνων ρημάτων.

Shukurov, Rustam (1999). Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkçe Konuşan Bizanslılar. (*çev. K. Çiçek) Trabzon Tarihi Sempozyumu (Trabzon 6-8 Kasım 1998) Bildiriler, Trabzon*, 111-121.

Sitaridou, Ioanna (2013). Greek-speaking enclaves in Pontus today: The documentation and revitalization of Romeyka. *Keeping Languages Alive: Documentation, Pedagogy and Revitalization*, *98*, 112.

Sitaridou, Ioanna (2014). The Romeyka infinitive: continuity, contact and change in the Hellenic varieties of Pontus. *Diachronica*, *31*(1), 23-73.

Tellioğlu, İbrahim (2005). Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Etnik Yapısına Tesir Eden Göçler. *Karadeniz Araştırmaları*, (5), 1-10.

Tursun, Vahit (2019). *Romeika-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Heyamola Yayınları.

Thomason, Sarah & Kaufman, Terrence (1988). *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. University of California Press

Thomason, Sarah G. (2001). *Language Contact*. Edinburg University Press.

Thomason, Sarah G. (2009). How to establish substratum interference. *Senri ethnological studies*, Vol.75, 319-328.

Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Weinreich, Uriel (1963). *Language in contact: Findings and problems*, 2nd printing, The Hauge: Mouton.

Wichmann, Søren & Wohlgemuth, Jan (2008). Loan verbs in a typological perspective. *Empirical approaches to language typology*, *35*, 89

DERLEME METİNLERİ

Metin 1

Çaykara İlçesi, Karaçam (Ogene) Köyü

Cemile Şeker, 65

-Anneniz ve babanız hangi dilde konuşurdu? Rumcayı ne zaman öğrendiniz?

evde rumca konuşurduk/ otuz tört sene oldi çociklerum kideli/ hepsi rumca konuşuyu:ler hepumuz/ ilk kittum ~~u~~ş dört sene sonra orda bi tane toɣdi başladi yavaş yavaş konuşma:/ tedum buna rumceyi alıştırmayım/ türkşe yeder/ ortanca az kaldi yedi beni//

-Bir çocuk doğduğunda neler yaparsınız?

şindi her şey ozelleşti ama onceden mesela/ benum kırk sekiz yaşunda kɨzum var/ kɨzumun çecukları var on yaşunda/ onceden hamile katınlar ne hasdaneye kiderdi ne kontrola kiderdi/ ben aldɨ dana toɣum burda yapdum kɵyde/ hem de kiderdum ormana yolda sancilar kelurdum içeri kirmekten beri çecuk tünyaya kelurdu/ ontan sora bu mahalle karşu mahalle her kim olursa/ her sabah yaɣni kalbunden ne koparsa o lahusaya sofra ketururler/ ha şimdi de var/ pişkevit keturiyorlar/ ama onçeden oyle teɣildi/ kuymak yapılu:yidi/ kayma_ilan ya terayaɣı_ilan/ kɵnlünden ne keçerse çecuɣa da bişe/ e yogti o zamanlarda/ bi parça bi hediye/ kendisi tikerdiler vardisa evden ketururdilar/ ama birbirimize çok yardum ederduk/ mesela benum çecuɣum var ama bakicum yok/ işe de meʒbur kidece:ɣum/ kayananam kiderdi yaylaya/ on yeti yaşumda ilk çecuk/ kaynatam birez titiz idi/ çecuɣu hau balkonda pirakardum işe kide:rdum/ konşular alurdiler çecuɣu ketururdiler evlerune/ veyahut kezduru:rdiler ben kelene kada/ ordaki konşularumuz bakardiler/ sahap çikardiler çecuklarumuza/ onceden çok zulumlar varidi//

-Günlük hayatınızda neler yapardınız?

ormanlardan otunlarumuzi sirtᵾmuzlen taşurduk/ o ormanalardan otlarumuzi şu körduɣun yeşullukler hepsi kesilᵾrdi/ sirtumuzlen taşurduk onlari// tarlalarumuz var/ misir tarlalarumuz varidi/ patatidz/ kurufasulye/ bamya/ taze fasuliya/ pertdzi/ lahana/ misir zaden meşhur idi/ onçede hayvanlar var idi/ yaparsun misir egmeɣi doɣrarsun oni sᵾta yoɣurda ayrana/ ondan sora yaɣ sıca: ikan yaɣ ilen peynir katarsun/ çok kuzel yemek olur/ tsumur denur/ sicak sicak furundan çïkaracaksun terayaɣ ila peynir katacaksun/ bi demlik de çay/ çek buyana//

-Düğünlerde neler yaparsınız? Siz düğün yaptınız mı?

piz kaşma kittuk/ herkes kaşmıyordu/ biz tört kelindᵾk dordu de kaşma keldi/ sade kız kardaşum ovlendi/ eskiden oyleydi/ anne boba verme:zdi/ bu tarafdan da iştemezlerdi/ birbiruni sevdun mi kaşar kiderdun/ ben ikki ay şu ormanlarda şu tepeden ta yokarsᵻnda gorinmiyor ev/ ikki ay orda kaldum/ kimse pilmez karlar bᵾriya kadar/ eltim ile kaynum el ayak çekildᵾktan sonra/ tuysalėr peşlerune tüşecekler/ saat on ikkiden sonra gahfeler kapanurdu/ kar buriya kadar/ bod kiyerdiler pize yemek ketururdiler/ orasi issiz herkes el ayak çekildi kimse yog/ ketururdilar yiyeceklerumuzi saba: karşi tekrar keri tönerdiler/ şeyler varidi onceden/ ama taha neşeliydi// şu caminin altinda/ hepsi de bizum teɣil/ üş tane kėlin yarim evde kaliyurduk/ ama o kadar mutluyduk/ burayi yine ahşobdan yabduk/ ondan sora üş tane kelin/ kaş tane on beş on alti çecuk bi evde/ ahşab bi evde/ iki dane oda var/ dört dane erkek kayinler vardi/ habuni ben buyuttum / masa kursan da yanumda olmasa/ yane muhakak bulacaɣım oni/ ama çok mutluyduk/ benum heruf şeydeydi avropadaydi/ aşşada bi oda var ama beyuk oda/ on beş dane çecuk bi odanun içinde yatiyurduk/ sabahlen kakduɣumden puhar mi koku mi/ kapu penʒere aştuɣumda oksiʒen alurduk/ amma çok ra:d idum / dord anadan çecukler vardi/ dovüşmezdi/ ne kavga olurdi//

yorelerumuzin ormanlari şeyleri isimleri yonandan kalma/ onlar koydiler/ ogene şindi karaçam/ şu kiden yol onlar rumlar yaptiler o yoli/ hiş teɣişilmedi/ başka yol yogdi//

-Yaylanız var mıydı? Gider miydiniz?

ablayaras yaylasunun tam karşisi bizum yaylamuz/ benum boba yaylasi daha ilerde/ taɣın sirtunun ᵾsdi/ onceden elli atmış kilo un yuklenur oriya çikarduk/ habu yollardan yokari çikarduk oriya bütun köy/ her şeyumᵾzi hep ayni// biz ordan da pi sefer suldan muratan

şeyxiye kittuk/ benum bekar oɣlan keldi izine/ tedi şu taɣlaru kezeceɣum/ kittuk bizum yaylaya/ evun önunde piknuk yapduk yeduk/ ta: o lemon suyinden suldan muratdan ondan aşa çaykaraya induk/ baya çok yol ya:ne/ bizum o gadar te:ɣil/ pen de onceden mardun üş beşinde beni yayleye çikarurdu kaynadam/ gʉzin de üş dord sefer kar yaɣardi/ ancak kelurdum//

-Kalandarda neler yaparsınız?

kalandar kicesinde onüşü on dörte baɣlayan kice/ onu kutlarduk/ mesela kidup kalandar/ kapulara gideʒekler/ yʉzlerini kül ilan simsiyah yapardiler/ kadin erkek kelin yapardiler damad yapardiler/ nemazluklardan saruk yapardiler/ kiderler kapɨlara/ güvendikleri yerden çuvali doldurmadan zahara alup kiderdiler/ parasi olan para vereceksun/ biz bunlari taşiyamazuk terdiler once zamanlarda/ soradan soradan kenşler alurdiler bi çuval omuzlarina paran mi var para veru:rsun/ ha evlerde da helva yapulirdi/ kavurmali helva/ ondan sora misir koliva yapulirdi/ iş yaɣ_ile/ don yaɣı diyurler ya/ ehmek yapilurdi/ çoh şeyler yapilurdi/ sofralar varidi ozaman/ sofralar kurulirdi/ çeluk çecuk toplanirdi yerdiler / kapuya da kelėnler/ saba:hlen de şeydi/ erken kelen oni denerdiler/ habu senemuz eyi keşmedi/ çecuk o:ɣursuz keldi/ oni yabardiler/ ama akşamdan ne yapulirdise/ saba:hle ilk kelecek olana bırakardiler/ helva mi misir ekmeɣïnden mi/ arduk ne yapulurdise/ şeker mi bulunirdi/ çikolatalar peg yog idi/ tahin helvasi da alunurdi/ o çecuɣa ahşamden ne yapulʉrdise saba:hlen ilk kelene verulirdi/ karakonculusla korkudurdiler çecukleri//

buralarda horon çok olurdi/ ben oɣrenmedum/ benum bi amcam var penden beş yaş beyuk/ ben doɣduɣumde o emiyordɨ/ babanem de kestireyum oni teye/ sen emma bebek emsun deye/ bu amcam zit tʉşti/ baannemi de emmedum ama öyle kandurdi oni/ ben evlenene gadar / hep tövuyordu/ soradan evlendukten sora korkuyo:rdum ondan/ o kadar korkuturdi beni ki boyle kafami kalduramazdım/ mesela bi yere kidecem/ şurda gidiyo:rsun saɣ sola pakmak yok/ onune bakacaksun/ saɣa sola paksam ne/ seni oɣlan körer sen bi oɣlani köre:rsin/ körsem ne olur mahlenin çecukleri/ oyle korkudurdi/ mesela yeyleya kiderduk bir kün senin evune bir kün benum/ toplanirdi kɨzlar horom yapardiler/ eɣlenurdiler/ kaynım da kavalci başka yayladan kelurdi/ severdi beni çok çecukluɣumdan beri/ ormana oynaduklerinde terdi ben gɨzlarun yanına utanurum gel yanuma otur ben uzakden kaval çalarum onler oynarler/ kelurdi yaylalarda çatıdan eşɨk kelurdu/ çikardi

çatıye başdan aşaɣa bakardi/ bakardi bu oynar mi/ pen oyle yaşli kari kibi otururdum bakardum kɨzlare nasi oynardiler/ ama onun kɨzlari ise/ hane ben yeɣenimi korkudurdum bunlari de ayni yabayım/ ama kimse bakmadi herkes oynardi onu yatururdiler pencereden inerdiler aşa/ kiderdi oynardiler kızlar ne yaptiyse/ ama diyur ben onun ahɨne kaldum/ oteki kɨz kardeşlerime yapmazdi/ sadde bana//

yaylede birleşup odunlara kiderduk ot alma: odun alma: kiderduk/ pelli bi yer varidi ko:caman/ şu tumanın ta usdinde / orda bi tʉz alan vardi/ ekseriden orda toplanurduk/ başka yaylalėrden hane beyukleri olmayan kızler yaylaya kalurdi/ başka yaylalėrden toplanurdiler orda olurdi kırk elli tane kɨz bi de kavalci kaynum/ onlar burda oynarler şurda ben kavalciyla odururdum/ ama amcam ona kıskanmazdi/ o şerbeş idi/ ama tiɣerleri/ şimdi kimse kaval yog/ onceden çok varidi//

Metin 2

Çaykara İlçesi, Karaçam (Ogene) köyü

Fatma Şeker, 76

-Günlük Hayatınızda neler yaparsınız ?

şimtiluk 76 yaşinda kari ne yapabilur/ onceden yaparduk tabi/ alurduk ineklerumuzi çıkarduk mezirėye/ ordan çikarduk yayliya/ ota kiderduk/ oduna gide:rduk/ inekleru bekle:rduk/ ahirlara giderduk/ elumuzden ne gelurse yaparduk//

-Rumca biliyor musunuz?

rumca konuşuyruk/ bu köy hep rumca konuşuyur/ hapumuz rumca konuşuruk/ turkçe da konuşuruk/ ama şimdi yaşlanduk/ koyde oturuyruk/ kelinler kide:yur yaylaya inekler ile/ keserler çayirlari/ yaparlar odunlarini/ kar yaɣdımi inerler buriya//

turkçeyi beyudum oɣrenduk/ mesela aşaɣa kideruk doktorlara/ misafurluɣa kideruk/ tişarda adamumuz var kɨzlarumuz çecuklarumuz/ o arada oni da oɣrendik buni da oɣrenduk/ iki tarafini da çok kʉzel konuşiyruk//

-Eskiden buralarda neler yapardınız?

eskiden buralarda tarlaya kiderduk/ onceden tarlaya siɣur kembesini taşurduk/ sonra toprak kaldururduk/ sora bellerduk/ ėkerduk/ k'a:ɣan ederduk/ bu vakɨtlarda fasulye misir/ efendum patatidz lahana pancar her şeyumuz olur/ olari da toplarduk/ gış mensununde ormana kiderduk/ odun yaparduk/ kar yaɣmak akşam üzre/ yaprak deruk onlari ineklere sererduk/ kemre yaparduk/ kofinlerlan beraber / oyle boyle ev işlerilan/ ahirlarlen// beş tane çecuk var evli/ hepisi de tüzenini kurmiş ben ila ehtiyar otururuk/ ama şindi gendu başumuzi bakaruk/ sonradan daha mamiga oluruk yanumuza kelʉrler/ kötu şeyler de vardur amma bizum ailede yoktur//

-*Yaylanız var mı?*

var var/ stavrina yaylasi bize aittur/ ondan yugari turnali yaylasi/ olarun aşaɣɨsina mezirelerumuz/ inekleri pakarduk/ ormana kiderduk yakacak odun yaparduk/ ot yaparduk ineklere yedururduk/ saɣarduk/ sʉdi makinaya vururduk/ ondan sora yayuk yaparduk/ yaɣ ayran yaparduk peynir yaparduk/ ya:ni ben bilduɣuma köre onlardan da xabarunuz vardur//

biz o kondunun tükanlarından çok küzel pez kelʉrdi/ onlardan ener alurduk/ olardan entare yaparduk şålvar yaparduk axir içun/ şimdi hazur aluyruk olari çaykaradan/ o zaman pazen derduk ona dividin derduk ona/ yane bez/ e şimdi hazır keliyirler/ alup keyiyuruk/ tikmiyruk/ onceden ıɣne ile tikerduk/ keçirurduk oriya ipi çok kʉzel tiker kiyerduk//

tarlaya nisanda başlaruk ekmeye/ patatidz misir/ beyaz kuri fasulye de yeşil fasulye da / yani yemekluk yaparuk tolaba koruk/ kurisini bundan bir ay sora toplaruk/ kuri fasulye yaparuk/ misirleri de/ şindi ayu pirakmiyur bizi/ ayu kirup yiyur onlari/ kʉrulti yapsan kirmezler/ herkes tarlasunun başuna otursa/ ayunun vardur sahibi ama milletun yokdur vuramazsun oni/ ama otur pekle oni/ tiɣer mahsuli aluruk/ fasulye patatidz kabak lahana/ bu esirler başlaruk toplamaya/ turşi yaparuk/ eyle işte/ tolaplari toldururuk/ kar yaɣdimi yapar yeruk//

bir gişi iki kişi giderduk de:germenlere/ ayni de:germenler çalişiyur hale/ bizum misir/ burda olan mahsul doɣaldur/ yane otekiler kibi teɣil/ çaykaradan un oluruk pizum kibi teɣuldur/ unlar kʉbre vʉrurler/ ilaç vururler/ piz ole pişe tarlalara kullanmiyoruk/ fasulyenin tohumuni misirin tohumuni sakliyu:ruk/ patatidz tohumuni deɣişturduk almanyadan keturdiler kirmizi

uzun bi şeyler onlari ekiyuruk/ eski tohum yok patatidzte/ ama misir devam ediyür/ tezluk fasulye göne almanyadan keliyur/ yapar kȯrsun oni dolabina/ o guri fasulye o keş çikar/ o tohum bizdedur//

-Kalandarı kutlar mıydınız?

ȯnceden kalandari kutlarduk/ onceden mesela sen gelurdun bana/ bu sene bi kaza keçurmeduk/ ȯrtesi sene kene sen kelurdun/ şimti terler ki o yane eyi bi şey deɣildur rumdan kalma/ hėkayeydi/ ama pen kene/ ta:kıp ediyurum oni/ yani kelen bazi ayaklari aɣır kelur/ şimdi bizum petekler kiduyur taɣa/ adamdan adama farg var/ bi senesi arabaya yʉkleduk petekleri/ çɨktu dere başiya/ araba ariza etti/ petekler kaldiler/ ama habu yokarda bi tane ismail portakalci var/ şimdi onu devamli keturuyiruk/ o alduɣumuz adam taha aramaduk/ her adamun ayak aɣırlıɣu var/ Kalandarda minala:ɣma yapılur/ oyle boyle künler keçer/ kidersun konşiya/ şindi borası o aşaɣalar kibi teɣil/ seni tavet etecekler de ondan sora kideceksun/ burda oyle yok/ konşiler sormazden kirer çıkar/ konuşur oturur tişarisi oyle teɣuldur/ teklif etmezden kimsenun kapʉsina kidemezsun/ kimse evunun içini köremezsun/ çayini içemezsun/ ama burasi serbeş/ yatmak zamanina kadar kapularumuz açuk/ olar kündiz kiçe kapalidurler/ mesela ben sultanbeyliɣe kittum perdeleri de aşmazdiler/ kapular hep kitli/ biri kelseydi soracasun ondan sora açacasun ole bi kural yog purda yog//

-Burada yetişen otlardan bahsedebilir misiniz?

her çeşid odlar var/ bunlarun ismini size anlatursam hiç kördʉniz mi/ bizum bir ottan haric bütun otlarumuz yeyiyulur/ bir ottan haric/ bi kateno deruk ona o yeyʉlmez tiɣerleri hepsi sira:yle yenur/ ama mesela kokuli ot var taɣlarda ontan seçer alur çay yaparuk/ burda da pilangurlar var onlardan da toplar çay yaparuk/ ayva aɣaşlari var/ onun yapraklariyle da çay yaparuk/ ormana siyah ufak ufak lirgaba derler/ ormanlarda çok küzden küze toplarler/ kutiler ile ketururler/ burda paketler dolaba atarler/ kişun komposta yaparler/ mor fuska toplarduk/ ben onlari taɣdan toplar yerum olari/ yane arkaya pakmam/o taɣdan haman aɣzuma atarum/ ama az ama çok/ ȯyle sarar bana/ kırmizi mor da var/ siyahi da var/ bu koyde olan morlar da taha başka/ ormanda olan mor onun oti uzanur/ ama purda olanlar köne siyahturler ama paşka renkturler/ o kirmizi mor yapraklari yeyulur/ haboyle kɨrarsun oni/ morlar orda dutarken kirarsun onu/ otun kibidir/ koçinomoro teruk/ o yapraklar da

yeyulur/ ama yumuşaklėri/ sert oldumi yok/ alalofoşki teruk/ uzun pirez de tardur lapaza taha geniştur/ stipika pilmezsunuz/ tedum ya uzum yapraklarundan toplarler kuşun sarma yaparler/ ormanda lirkaba deduγumuz yapraklarında da mesela bi yere kittun/ tutuldun çayun yokdur ondan da çay yaparuk/ taγlarda komar var/ komar usten açar beyaz çiçek keturur/ o çeçiγi da yeruk/ o yapraklarundan da alur kene çay yaparuk/ komarun ama eyisini/ yeşıl çiçek ketıren yok/ beyaz çiçek keturen komar o ehildur/ yani çiçeγu da yenur/ yapraγi da çay olur/ hepisi teγil/ tsifinden bi şey olmaz/ yaz başu şimdi otlar pittimi/ kirerduk ormanlara tadzi terduk/ çünki yeni o taγlar açardi/ iyicene olmazdan kırar ketururduk hayvanlara/ şimdi yog/ bayburdtan ot keturur/ ayular çoγaldi//

Metin 3

Çaykara İlçesi, Tüfekçiler (Arşela) köyü

Gülnaz A., 70

-Neler yaparsınız burda?

kişun toplanuruk bi yere çay içeruk/ yatsi mehli çay usulumuzdur/ çay yaparuk/ kündüz de yane firsatu olan kene konşiya kider/ evun işini yapar/ daha paşka ne yapacaγuk kış memleketi//

-Rumca biliyor musunuz?

piz hep rumca konuşiyuruk/ çecuklerumuz de yane yeni torinalar bilmiyıler rumcayı/ pizum beyukler pilur/ şinti yane on beş yaşunda olan zor anlar/ oni zor anlar/ tırkçeyi zamanindan peri konuşiyruk ama piz turkçe zor kelur bize//

bu sene hava boγalturdi hava/ hep tumanli/ hep yaγişli yane köy bu zamande ot yapıyor ineγi olan/ hayvani olan onlar ile şey purda başka pi kelur yok/ bizum külfetumuz hep taγildi//

-Eskiden neler yapardınız burada?

eskiten purda koyunumuz varidi ineɣumuz varidi/ onlar ile uɣraşiyurduk/ paşka burda o zaman misir olirdi patates olurdu/ onlar olurdu/ purda funduk olmaz/ şindi onlari de ekemezuk/ şey tomuzlar ayilar pirakmaz//

beyumle otuz yaş var aramuzda/ benum bobam yok/ eldi bir yaşindayken/ onun hanumu ėldi/ iki dane çecuɣu varidi/ zorlan oldukten sonra uyacaksun/ on beş yaşundaydum/ bobam eldi annem evlenti/ oz kardaşum yog/ annem evlendi yapti iki kɨz/ bursada duruyiler kiderum oriya o gi çecuklerum oriyadur/ trabzonda oɣlan ev aldi/ oriya turuyuruk/ yazun şenlenur kişɨn ıssuz/ çilemuz çog idi/ burdan arkamuza yetmiş sehsen kilo yug köye kötururduk/ kalabaluk yetti şekiz kişi/ horon var idi manaxo/ o zaman kenşlik varidi hiç yorulmag yogidi/ o zaman araba yog idi/ meʒbur kidi geleceksun/ araba yoɣidi / purda köç kuracaksun külfet yeyecak/ ununi her şeyini köyten ketruyirdʉk/ şindi oyle teɣil arabalar var/ piz o zaman yadak da birakmazduk burda/ idare yaparduk/ şindi bolluk//

ormana kiderduk dʉzluk var orda/ orda oynarduk oynarduk/ tombale derduk ona/ hem iki denim yapacaɣduk hem oni yapacaɣduk/ ormandan iki denum yapacaɣduk/ akşam üsdi kelecesun inek var çeluk çecuk var/ ama şinti hoşluɣumuz kitti/ hoşluɣu olan kene yapacak//

-Ne tür yemekler yapardınız?

şinti her yemek yapulur/ eskiden xaşil yaparduk/ malez yaparduk/ xaşil deduɣumuz suyi kaynatiyursun sora misir uni korsun oriya pişe:r/ bir seat pişecak bir buçuk seat/ ondan sonra yoɣurdun varise yoɣurd teɣil ise sud ile/ yaɣ kordik usdine yane o yemekler taha bambaşka/ hiç olmazsa evun yemekleri iti/ şindi yedumuz yemekler hep şey ilaşli//

Metin 4

Çaykara İlçesi, Uzuntarla (Alifinos) köyü

Gülsüm T. , 80 yaşında

-Rumca biliyor musunuz?

tabi biliyruk/ herkeş Rumca konuşurdu pirlukta olali beri Rumce/ ama paşka bi yere gideruk Turkşe konuşuruk/ yeti tane çecuɣum var/ herkes bilur/ Turkşeyi kendʉ aramuzda/

biri kelur konsu yabancᵾ turkşe konuşur sen da konuşacaksun Turkşe/ kim piliyuse Rumce onlen Rumce/ oyle//

-Neler yaparsınız günlük hayatınızda?

burda çayculuk yapardiler/ şintikiler bayburdtan od taşur/ bakarler hayvanlarını/ on beş yaşunda evlendum/ işlerle uɣraşiyurduk/ çecuklerle uɣraşiyurduk/ keçim ile uɣraşiyurduk/ inek pakarduk/ koyun pakarduk/ satup olur keçinurduk/ yazun burda altı ay sonra köyde/ köyde misir fasulye patatis/ funduk olur ayu pirakmiyur/ fundug bokyiyen ayu pirakmıyur//

pizden önce olanlar çok çekti/ ben çok çekmedum/ benum zamanumda yapardiler/ haburdan bi aɣaş yuklenurdiler kiderdiler bayburda satardiler bira boɣday bi şey alurdiler/ itare yapardiler/ ben hiʒ bi şey çekmedum/ ufaktaydum e bobam da guzel dukani varidi/ hau adam anlatiyur onlar çok çekti/ aʒluklar çileler/ o zaman kötu zaman idi/ koyden taşurduk buriye elli kilo un arkamuza kelurduk ketururduk haburiya/ yol yoɣ_idi/ burdan da ot yaparuk altmiş kilo yug endururduk oni köye//

Metin 5

Çaykara ilçesi, Alifinos Yaylası

Ayşe Akçay, 88

-Neler yaparsınız buralarda?

eskiden köyden kėlurduk elli kilo yug arkamuza/ yurur yurur yurur çikarduk buriya/ ketururduk da yerduk/ o zaman araba yoɣ_idi/ herkes oyle yurume çecuklar adamlar karilar kelurduk/ haburiya kelurduk eskiten çayur yoɣ_idi/ çayir piçeceɣu:duk/ şindi sora yapduk çayirleri/ bi şey yog yapar yerduk/ kᵾzin siɣirler ile ormandan otun taşurduk hau ormandan da yakarduk/ şindi oyle teɣil/ koyden keturuk odun araba kelur tayanur kapiya yukler kelᵾruk yeruk içeruk kezeruk/ işlerumuzi yaparuk/ şindi oyle//

-Tarlalara ne ekersiniz?

buriya tarla yog/ koyde tarlalara axbin yaparduk siɣirlarun kempresi/ keturur tökerduk tarlaya/ ondan sora kelurdi yaz başi/ sererduk bellerduk/ dȯner kazarduk k'exan ederduk/ bakla tikerduk/ herekleri tikerduk/ kim çikacaɣisa yaylaya çikardi/ koyde olan işte çalişurdi/ ormandan otun yapar ketururdi/ herkes arkasiyle/ piraz uzaktan ormanlari de esirgerduk/ ketururduk yiɣarduk/ kişun yakarduk/ oyle// tarlalari kuzun piçerduk/ misirlerini odluɣunu alurduk eve/ misirleruni biz yerduk odlarini ineklere yedururduk/ tarlayi piçin ayunda toplarduk/ bir ay tutmazdi temizlėrduk/ purda fundug olmaz/ çürü: ayunda toplarduk//

-Kalandarı kutlar mıydınız?

kalandar kiçeleri kızlar toplanuyu/ yeti tane nikahli karidan uşaklar ilen da bi annenin hen beyuɣu hen ufaɣılan hiç konuşmazlar yeti tane evden un alurlar/ tuz alurler/ kimi teɣermeni çevurur tersine ondan da su alur/ teɣermenin alduna kanatlari var çevurur tersine alur ondan su/ kider üş yolun üsdine/ yakarler adeş/ o annenin hen beyuɣu ile hen ufaɣi/ kim rastlarse/ kizlar da bile uşaklar dė olur pazi defe/ her zaman ufakläri almazlar/ oraya oni yoɣurirler/ o uni/ yaparler oni çurek/ tuzli/ baserler ona tuzli yari bişmiş yari bişmemiş/ yerler ondan kimi alaca:ɣseler ruyalaruna körerler oni/ piz de yapduk/ çoɣusi yaptu/ sabahtan kaktuk mi her körduɣumuzi teyecėɣuk/ bi kiz kördü bi uşak/ verdu oɣa bi pardak su işti/ temedi oni pize/ bitanesi yeti körerdu ayri köye kitti koçaya/ kalanas kitti koçaya turdi oriya/ pi sene da durmadi eldi küyam keturdiler oni bobasunun evune/ koyverdiler oni/ oyle ruya kördi oyle geşti kalandar/ habu soradan kızlar yapardiler terdiler uşaklardan korkayler/ pizum ev biraz tenhadadur oyane evler var/ yenge kel bizlan de yapalum tuzli çürek/ pişirelum olari uşaklar pirakmayiler olari/ kittum ben bekledum olar yaptiler/ pi kizum var o şindi taha ufak meyrem/ o popasi da içerde yatayi/ kizlar gizlin yapacakler oni/ anne pişe yeyuler pen de yeyecėɣum/ sus ses etma tedum oɣa/ olar çenneti körecekler rüyasina tedum çenneti kȯrecek/ olar körecekler da pen yeyėyim pen de köreyim/ ufa:g idi/ çecuɣun kabahati yog/ tedum ses etma bobam odadadu uyuyur/ tuyar/ oyle yapardiler//

teɣermen varidi hem bobamun köyine/ hem kondiya/ oɣuturduk/ kide:rduk alurduk misiri kuruturduk alurduk arkamuza kiderduk teɣermene/ sen benden oɣune isen sen oɣutursun senun peşine tökerdum üsdine pen ederdum bi çuval un/ teɣermen arkasi oɣutur/ yog ise ustinden/ tinka kiderduk/ tink habole döne:rdi alurduk bi çuval arpa kiderduk tinkė arpa çorbasi ordan/ tinka tökerduk oni piraz islaturduk oni kiylari var xabu gada yuksek/ suyi

verurduk/ o daş deɣermen daşi tikine yurur oyle arguri teɣil/ habole toner toner/ doverduk arpayi alu kelʉrduk eve/ oɣarurduk kordik oni küneşe kururdi/ yemek ondan yaparduk/ arpa çorbasini ondan yaparduk/ oyle tünyayi keçurduk/ kiderduk yaprak meşede toplar/ kofinlarumuz varidi toldururduk yuklenu kelurduk tökerduk axira azer azer sererduk ineglerun aldina ıslanmasun/ axiri toldururduk oni yaprak/ kider kelurduk/ bi darafa inegler argaki tarafa yabraklar/ herkes meşeye kalur/ elli kaful yaparduk/ kırk otuz oyle yapar/ toldururduk axiri/ yaɣardi kar/ kabadurduk kapilari sererduk odururduk aşaɣa/ yapar yerduk/ başga karda ne olur/ buralara çog kar olur/ hele köylere//

koyinler peklerduk/ sabahten akşama kader koyun peklerduk/ erkişiler de peklerdi/ ovle mehli kelurdiler saɣarduk/ saɣardik koyinleri alurduk koyin sʉdi/ o çok eyi olur onun peyniri/ peyniri çok eyi olur/ habu siɣurların peynırine benzemez/ kazani korduk usdine/ sıɣirleri saɣarduk/ korduk sobanun üsdine kazani/ o sudi kestururduk biraz tutmaɣa durdumi/ kestururduk yaparduk ordan yaɣ peynir/ yaɣi makinaya vurur yapardik/ koyunun siɣirun sudini karuşuk/ kirkarduk olari/ kirkluk var/ onlar ile tuyleruni yunleruni alurduk/ kuzileri gelur ayri tökerdiler/ bi kişi koyuni peklerdi bi kişi kuziyi/ haçan saɣarduk koyuni kuziyi verurduk/ koyun baɣururdi kuzi baɣururdi/ birleşurdiler emecėgler/ emerdʉler/ eski adamlarumuz ketʉrurdiler kȯyden kesme şeger/ tanirsun kesme seger/ ketʉrurdiler on dane/ asardiler olari adeşden aşaɣa ocaɣa/ siɣur aɣulansa ondan vereceɣdiler ona bi tane da kurtacaɣi teyi/ olar olurdiler kapkara ateştan maneya:lardan/ olari a:lur enerdiler gene yemezdiler olari/ şintiki kibi bol bol harcar yersun tökersun teɣil o zaman/ esgiler neler çegerdi / kiderdiler ormana yapardiler odun su haole yirmaɣa idi/ ketureceɣdiler su da yikayacaɣdiler/ yırmaglara yıkardiler çamaşuri/ yemek yapacaɣdiler kider alurdiler bi tane iki tane teneke toldururdiler / kaplar da olsa bi otun habu kada takardiler oriya birer tane kugar/ oraya takardiler habu gerdanlarina/ ketururdiler oni/ hem ormana kite:rdiler hem sigurlarun ineklerun hizmetini yabardiler/ hem su da orda taşurdiler/ şindi herkesine evunda akayur//

yaylada herkesle duvuşurduk/ çemenler bizum olaca:ɣdi/ olar da derdiler bizum olaca:ɣdi/ bi vura vur/ bi tefa bi adam İsmail ufa:ɣidi habu gada/ babasilan pekleyler naxir/ siɣirlari pekle:yler naxir ona tenur/ siɣirle inekleri pekleyir/ hau aşaɣidan habuların evun usdinten keçerken/ bi çecuk bi kari bi inek kovaladi benum çecuɣum/ bi gari kitti tedi onu o aşaɣıda

Alifinozludu olar/ adamun naxiri o darafa/ oɣuneydi kuzi haneye kitti/ çecuk da keldi ayalaya aɣlaya/ tedi ona ne aɣlarsun/ tedi felancunun çecuɣu tövdi beni/ o senun dedenun hiç akli yoɣidi/ keldiler ordan ėkisi ordan ėki adam/ sora o çecuk kitti tedi oni eve/ iki tane ergişi aldiler birer tane teynek de keldiler/ kittiler dedenun yanina tediler oɣa vuraca:ɣuk/ benum adamuma/ yolladi şefkɨyi peşine sıdkinin uşaɣi/ keldi tedum oɣa nedu/ tedi tursun emiceyi iki kişi haurda işteyiler/ tedum oɣa kit soyle oɣa kelsun her keldi mi yemek yapardi/ ovle mehli mala kiderdi inekleri/ kitti kene yolladiler oni/ megerem seyfeddinin orda tedenun orda turiyiler o adam/ tört sefer keldi o çecuk/ o da haburiya tururdu/ tört sefer üsdine kittum dedum işteyiler seni piri/ kak tedum kit oriya/ kapudan çikarken biraz hersli bakti/ ama pilmeyurum pen kavga ettiler/ o ismailum turdi aɣlamaya ey kidi anne doɣuşacaklar/ ben de yʉrudum keldum evun arkasina pi yer var ordan tedum bagayım/ pakarum aldi olari da kemal keldi arabayle aldi olari da keluyur pize/ tursun da çikti dişari adamum tedi ki kidin/ pen de dedum ya bagayım kizli nedu pularun zori/ keldum o argadan paktum teyur ona ki habu yaylarun aɣasi sen misin/ tedi yog hayır pen deɣɨlum / ov ona teɣneɣi koyverdi oɣa vuracak/ bi çam oduni talli da/ pen haman yʉrudum keldum/ bi şe almadum/ keldum o adam kurtaramayur uş mermi addi ayaklarunun dibine da keri kitmez vuracak oni/ neysa adami yıkduk benum adamumi kideyidi aşaɣa dori yıgıldi baktum/ arayur alacak tapancasini/ ha gavur oɣli gavur hem kelʉyisun buraya hem de tapancasini alacasun/ elinde pi te:gnek varidi çektum aldum oni/ buna başuna koyverdum/ uş dort tane kanlar burdan aşaɣa ahti/ kit dedum ėldureceɣum sizi/ haman kaştiler kittiler pi dahadam da kim sizden koyin aldi/ o adam yanaşmayır bana korgar/ kasparun duvarunun tibine töner o yana töner bu yana olar kitti/ kittler endiler aşaɣa bi adam çattiler hau konduden/ vurun oni te:yur tursuni vurun/ hagaret edeyur size/ neysa kittiler olar/ o adamlar kitti tedi adamum ki Ayşe habular çok körgüsʉzduler pen kideyim köye toplanup kelurler/ meʒburi pirini vuracaɣum mermilan kideyur/ kitti / haunun dedesi tedi sora oni vuracaɣdunuz pakleyecaɣdunuz oni/ ama yatarsun ha:pis/ teden oyle tedi/ tedi ki vursaydunuz oni/ kapıyaki keluyur çezali/ neyse kittiler/ oni kan revan ettum/ piz harkeslan toɣusurduk/ hau yayle ilan visir ilan/ amma pen herkesi korkuturdum/ visirlilar şey hau visirlilar hacan peni korerdiler olar da nasi peklerdiler mallari tur tur bizimkini çevurelum pırak maluni ȯɣune/ tüşünurdiler silah varidi vururdum olari/ ondan silah kezdurmezdum//

Metin 6

Dernekpazarı İlçesi, Tüfekçi (Holo) Köyü

Şükriye Şenarslan, 73

-*Rumca biliyor musunuz?*

Biliyrum//

-*Türkçeyi ne zaman öğrendiniz?*

aklumuz hacan biraz kesdi/ oyle yaru buçuk o:ɣrenduk okul da okumaduk túrkcemuz da túzgún degil ama işde/ kėndi işumuzi köre:yir.

-*Günlük hayatta neler yaparsınız ?*

yazun kʉşun memleketun işi çog tarlamuz var / ineɣumuz var idi/ taɣlardan ot keserduk once araba yogdi/ taşʉrduk sonra araba yollari vʉruldi bi arayla ketʉrduk oyle/ ormanlara kider yaprak supurur sepetlere kȯr ketururduk/ inekler ʉşimesun diye altlaruna sere:rduk/ o samra olurdi arkamuzle bir sepeti doldurur taşirduk/ tʂaylarun icinde/ çok eziyetle peyudum//

-*Sizin yaylanız var mıydı?*

bizum yayla/ bobamun yaylasi Seydi Yakup/ Bayburdun bitişiɣu/ iki günde yuruyerek burdan gidersun oriya/ ama beyumun yaylasi parma deruk ona/ Suldan Murata çɨkarken orda//

-*Düğünlerde neler yaparsınız?*

bişe yapmazuk/ tʉɣun burda olsa olsa en fazlasi elli kişi yetmiş kişi olmaz/ oyle bir tʉɣun //biz tʉɣun yapduk/ eskiden kelinler yʉrüyerek kiderdi/ sora atun üsdine kelini kordiler iki kişi/ kɨz tarafindan bir saɣdan bir soldan duşmesun diye tudarak/ oyle ketururdiler/ sora çikti işde araba işi/ arabayla keliyür kelinlerumuz//

-*Eşinizle nasıl tanıştınız?*

biz hiç tanişmaduk/ bizum köyden biri var idi/ beyumun amcasɨnɨn kelini o şey yapdi/ tedi işte felan yerde bi kɨz var/ peg güzel teɣil ama çok eyi kɨzdu/ işte kaynanam o ke:ldiler bizʉm oriya/ tediler o bizʉm köylünün evi/ bizʉmkinden daha ilerde/ onun babasunun evune kide:yruk da işde/ nemaz vakti keldi/ bi o:ɣrayalum tediler/ oɣradiler bizum oriya/ bizum da eskiden beri pelki sizde da var/ bi ovle nemazi ossun akşam nemazi ossun/ evune nemaz kɨlanun önüne sofra kuracasun/ hacan geldiler kɨldiler sofra kurduk yeduk/ işde so:ra kitdiler/ sora iştemeɣe başladiler/ pi aplam varudi o da derneɣe kitdi/ gördi benum kaynumi/ küzeldur küzeldur oyledur boyledur/ nasip oldu mi işde/ oyle hiç kȯrmezden birbini tanimazdan işde oldi/ muamele yapmaya kitduɣumuz zaman uzakdan uzaɣa/ oyle paraber gitmek bir şey yog/ ȯyle biraz kȯrduk birbini işde o kadar//

-*Cenazelerde neler yaparsınız?*

purda eskiden tutsi yakardiler/ bi yakardiler köz bir temir kʉregun icine da oni da kordiler usdine /ketururdiler mefdanun altuna tüttirirdiler/ her taraf şey yapardı ama/ kɨrkinde de iş de mevlud okidiyúrsun/ yemek veriyursun/ piz kɨrki da peklemeduk/ zade dȯnilece:ɣdi muɣlaya/ piz yetisinde çameye şey yabduk xatim yabduk/ bizum tarafda ekseri xatim var/ muɣla yöresinde o kada okimiş yok xatim yabacak/ burda çameye toplandi millet xatim yabduk/ pi de şey iki cüz okuyan olur bir yerʉn kuran kursunda/ benum oɣlan talebe aldi keldi/ olar da çüz okɨdiler işde/ herkese pi ikram kapidan çıkarken taɣittuk piskevut meyve sʉyi/ habole paketlediler ternekte taɣuttiler//

-*Köyünüzde değirmen var mı?*

taş deɣermeni var/ hep taş deɣermene kideruk/ genç iken şey yaparduk odunç yaparduk/ bir kün senun odunlari yaparduk/ taşurken pi dʉzlɨk yer gördik mi orda oyna:rduk/ hem yorgun hem odun taşurduk hem oynarduk/ pi de imece olʉrdi/ misir ayitlarduk/ findug ayitlarsun/ fasʉlya ayitlarsun/ piraz ayitlarsun ondan sora oyniya oyniya/ beyukler sabah nemazına hacan kalkacak o zaman gidersun eve yatarsun aşaɣa/ habu tarlanun tibinden odunç yaparduk/ iki üş kişi sebetleri toltururdu/ bi sebet arkamuzda ordan doldurirler toprak taşurik habu tebesine/ oyleler işte/ omrumʉzi harcaduk/

-*Yaylalarda ne yapardınız?*

likarba toplarduk eve kėturme:zduk/ ormana otun yapmaya hacan kidėrduk ordan onumuze düsse açeleden de fazla toplayamasun/ bi künde odun gider yapar kelurduk/ yemek yanumuzda ekmek peynir/ gider yaparduk pi yuk odun/ tezek yakaruk/ o tezek otun olmazdan kesinlıkle tuduşmaz/ ile biraz otun olacak/ kiderduk bir kun işde yaparduk birer yuk odun ole kona kona bi yarı yolda orda bi yemek yerduk/ yaşlilar nemaz kılardi/ piz o zaman kılmazduk/ orda Allahtan habole yerden su kayna:yür çıka:yür/ üstünden çenabı Allah tarafından taşdan bi şey oldi taştan sülen kibi çıka:yür akıyür/ kocakariler de önlerinde peştamal mendil derler ona oyle bağlarler/ o sudan bira düzlik var orda odıurirler/ o mendili çöze:rdiler verıurdiler bize/ iki kad yaparduk giderduk o taş sulegun aldına tutarduk oni tolardi su/ yerden çikmazdi/ oyle bi sovuk idi/ tönerdi o yana bu yana tipten çikmazdi/ ketururduk kocakariler içerdi/ oyle bi pilastik kab hiʒ bişe yokdi/ olur gidersun yanina da oniınle taşursun su/ ey gidi yaşlilar ne çekdiler/ kadinler inek bakardi/ yağuni peynirini sadardun evde bi gelur ketururdun//

-Tarlalara ne ekersiniz?

piz sade misur fasulye/ eskiden çay yogdi sonralardan çay tikdiler/ piz tarlamuzi çay tikduk/ kardeşum findug tikdi tarlaya/ çok eskiden benum kizluğumda bi senesi tikduk bir ay iki dane bayburtli çalişturduk/ yatu kalkardiler/ günde üş öğun yemekleri verurduk/ çay tikduk/ hepsini tipten bi_şe kesti/ yetişturemeduk oni/ ilaç aldi rahmetli bobam/ bi kazanun içine su:yle kaynatıurdi oni/ misir yarmasi ilan/ güya o ilaş oraye kelecek faremi ne kese:yür çayi/ oni kazduk tarlaya kene olmadi/ sökduk oni/ şimdi babamun hiç çayi yok hep findug yerleri//

-Çocuklarınıza Rumca öğrettiniz mi? Biliyorlar mı?

piliyıurlar/ şimdi karı koca Rumca konuşduğu zaman onlar haliyle o:ğrendiler/ ama tabi okula kider gelürken de turkşeyu: oğrendiler/ biz ev içinde kene Rumca konıuşuruk/ bi çecıuklarle turkçe konıuşuruk//

piz yaylaya çok kidup kelmezduk/ mayis ayinda annem ila rahmetliyla kidėrduk bi daha sonbaharda inerduk/ burdan kalkarduk yaru yolda han var/ beyuk habole bi pina/ aldina inekleri bağlarduk/ inek başi para / ustine erkegler bi darafa/ şeyler bi darafa bayanlar / habole poydan boya bi pegė/ onun üsdine yatarsun/ ne yorgan ne yastuk/ ama soba

yanayʉr/ han sahibi sobasini yakar/ tabi parasunu alu:yur senden/ soba yana:yur orda yatarduk/ axşam sıɣurlari saɣarduk/ kapta sebete bir kaş kap/ sebet de yukleniyuruk/ axşam şey yaparuk inekleri saɣa:ruk sʉdini kaynaturuk pölerik iki üş yere/ mayalaruk/ sabah tökeruk oni temiz torbaya/ pi uni evden şey gidersun bi eyi şey ip pa:ɣlaruk torbanun aɣzuni/ iki erkek biri ordan tudar biri burdan lapa lap lapa lap süzer kideruk/ o kėne Allah taraftan akar sular var/ oriye otururbut/ inek aş kitme:z/ hem ineɣun otlar hem de sen yemek yersun/ ordan olursun süzme yogurdi/ tadi da olmaz/ oyle oyle işde iki günde çikarduk yayliye/ piz şimdi en son lemon suyi terler oriya/ o lemon suyinden ödeye alti sat kideruk hiç bi ev bi tal da yok/ bi yaɣmur yaɣar piraz yaşli inek tikanur/ tikanduɣu ineɣi keserler poɣazini da pirakurlar oni oriya kiderler/ vurur bi furtuna bişey/ siɣinacak bi yerun yok/ oyle kiderduk yayliya/ yayliya kalacak olan kalu:rdi/ kalmayacak olan bi kün dinlenurdi/ biraz ȯrdesi kün inek olmadɨ mi usden aşaɣa sabah erken yola kirse bi künde iner kȯye/ ama inek oldu mi meşbur otlatacaksun//

bizum köyden ȯyle yaylaya kideyüler/ anne bana inekler ila/ oɣlanlari koyunlar ila/ bi oɣlan ȯnde onlar arkada/ kittiler kittiler bi yaɣmur bi yaɣmur o yaɣmur yaɣɨnce inekler çokur bi yer ara:yur/ oraya kaçer gider sıɣınıyur/ ordan şaşurdiler birbirini tediler oɣlan koyunlar ile kide:yur/ olar da ineklerle kittiler kittiler/ kittler yayliye baktiler oɣlan yok/ töndiler kiçe ellerinde bi şey alektirik bi şey var ise/ oɣlani bulamadiler/ sabak kittiler baktiler bi taşɨn altɨna sıɣındi/ ordan sovuktan ėlmiş/ koyunlar da sarilmiş yanina/ oyle ya:ni bizum fuşki yayla//

yaylamuz çok kʉzel/ hayatda bizum yaylada habole tuman inup da sis olmaz/ pi ortaluk kararur bi yaɣmur ondan sonra küneş/ kėne ortaluk kararur bi yaɣmur ondan sonra küneş/ pi aɣaş bi şey yok hep habole çʉmen yeşulluk/ amma çok uzak/ şindi kiderler hep inekleri de korlar arabaya/ kideyü:rler/ araba da yo:ɣ idi para da yo:ɣ idi/ sora herkes segiz dane on dane inek haşindi herkeste bi dane iki dane iki üş dörd kişi birleşʉrler da bi arabaya kȯrler ineklerini/ o zaman herkes bi araba tutmasi lazım/ pahali olurdi/ çog da araba da yog/ piz soɣanli ta:ɣi var pizum yayladan çikarduk soɣanli taɣına kelurduk/ orda araba peklerduk/ Bayburt tarafindan kelecek/ kelʉ:rsa biner kelursun köye/ kelmezse kėne dȯne:rsun yayliya/ purdan ternekten pinerduk/ bizum yaylaya girmese soɣanli daɣundan çikarduk/ ordan pi yukʉn varse yüklenurdun oni/ bi sefer kideyuruk yayliya rahmetli bobam

ile/ bi de çok samimi arkadaşi var idi/ onun xanumi köyde çeçu:le iş yapamayur diye çeçuɣu verdi bobama al da kit ketur onu kaynanama yayliya pen iş yapcaɣum/ kittuk bi yaɣmur bi yaɣmur/ çaykaranun yukarisinde o şur altlari hep usden aşaɣa indi hep yol kapandi/ töndük kelduk çaykaraya/ çaykarada yattuk/ ha çaykarada yatmaduk/ çaykaraya pekleduk pekleduk/ ondan sora kėne kirduk yola/ kazma küreklerle usden aşa:ɣa indi yola bira pisluk çektiler çektiler/ kittuk Ogene şindi Karaçam terler/ Ogeneye yattuk/ ordada han kibi bi şey var/ orda yattuk/ o elun çecuɣu da yanumuzda/ ordan da ȯrtesi kün kaktuk yol aça aça yane piz açma:yuruk/ kittuk/ soɣanlıya haçan kittuk ordaluk karardi/ soɣanlida çıkti araba bizum yayliya kitmeyecek/ şindi bi çuvalumuz var yuk aluruk/ fasulye patates un çay şeger tuz mesela/ o zaman ȯle bulaşıɣı sabunle yıkarduk/ şindi koca bi çuval/ çuval aɣur ben yüklenemem/ ben yʉklendum o çeceɣu/ bobam rahmetli o çuvali çekti omuzuna/ pi elʉyle tutayur oni/ bi elʉyle sigara içeyur çakmaɣılen/ oyle kittuk yayliya//

biri haste oldu mi işde o soɣanli daɣına kide:rsun/ ordan Bayburd tarafina araba kidece:ɣisa alur kidersun oni bayburta/ orda pirileri şey bayburd ila bizum tarla şey mahkemeluk/ oriya pekçi tudacekler/ bi kari koca bi da kɨzlari/ güvendiler orda pekçulik yapa:yler/ her ihdiyaçlarɨni aldiler/ otunlarını pi evde oturacaklar de orayi pekleyecekler/ o kari orda ėldi/ kari orda ėldi tabi kar yaɣdi uş metre/ kar dondi/ ordan oyle kitti bayburda kocasi/ bayburd şeherinde deɣil da kȯyunde/ oraya habar verdi de keldiler işte/ o kari aştiler aştiler/ o karıyi oraya kömdiler/ pekçi tutulmadi oriya// bi senesi keldiler pütün yayledeki yeni evleri yaktiler bayburdlular/ piz de yeni ev yapmiştik ȯriye/ pizum evi da yakdiler/ ondan so: rada daha da ev yapmaduk/ yayliya kitmeduk//

-Kalandarı kutlar mıydınız?

kalandar kecesini bilurduk/ bizum bi komşiler varidi/ biraz fakır/ onlar kirerdiler köye/ para fundug/ kalandarda misir pişirurler/ misir ole toplardiler//

bi sefer haburiye buraya keldiler/ çaldiler kapıyi/ aşdum kapıyi/ çecuklar kirdiler habu araya bi oynumak bi oynumak/ allahum çecuklerum korgacak/ çıkaramadum olari/ burda bi şeyum varidi/ koyun postinden nemazluk/ oni bi senesi pen nerdeydum/ oni kesdiler de yaptiler habole saruk kibi bi şey da/ kirerdiler koylere eşki kenşler//

Metin 7

Dernekpazarı İlçesi, Kondu Köyü

Lütfiye Ekşi, 83

-Ailede hangi dilde konuşurdunuz?

penum annem rumca pilmeyidi/ kenaşerali/ benum o:ɣey annem varidi/ o:ɣey annem bobamle konuşurdi da onlen ȯɣrenmiş idum/ o idi xolali / pen ondan ȯɣrendum/ ama çog ufag idum/ sora peyudukçe piraktuk/ purda orumca pek hiş orumca xolodan kelenler yane iki kėlinler konuşurdiler/ başga burda orumca pilmezdi/ pen burda rumca konuşen işde kancanin xolali/ yusufoɣun xolali/ ahmedefendinun bekir xocanin anasi/ onlar işde ole pirpirilan baraber konuşurdilar paşka pilmem/

hau kancanın henifeolar onlar anlarler/ zuhdiye mesela anlar/ benum ȯ:ɣey annem orumca konuşirdi/ oyle rumca konuşurdum ki peh/ piraktum oni/ ȯ:ɣey annem ėldi ben de biraktum/ soradan aɣabeyumun karisi keldi xolodan/ o konuşurdi/ pen anlardum oni/ konuşmak konuşmazdum da anlardum/ mesela urumca ne teyi/ şimdi epey epey sildum kafadan/ benum anam keneşariliydi orumca konuşmazdi/ hiʒ de pilmezdi/ anlamazdi/ habu boɣazda/ xolo zenazona kalanas eşkiden boyleydi/ alifinos çevirdiler mesela isimlerini/ yenice çayirbaşi bişeler yaptiler onları/ mardadas zenezona kalanas fortmene arşala/ olar ole konuşurdiler/

-Yaylacılık yapar mıydınız?

yaz keldimi alurduk siɣurlari keçururduk oɣumuze ya:vaş ya:vaş / mayista kiderduk tururduk çürü: ayı tururduk aɣustosun onbeşinden sora başlardi millet aşaɣılara kelmeye/ kelurdiler komlara/ çikoşalara/ orda da turʉrduler pir ay siɣurlarla/ ordan alurdiler siɣʉrlari sepetlerini enerdiler haburalara/ orda da tururdiler ikki ay üç ay/ zemheri siftesine gada/ ordan kene alu:rdiler siɣurlari sepetleri enerdiler haburalara/ uç tortd tane siɣur oɣunde elʉnde pi çėbuk/ yaylede naxɨr varidi/ siɣurlar kelurdu/ siɣurlari saɣa:rdiler/ tenegeler varidi olara sizdururdiler sudlari/ uslerini kaşukle alur kordiler bi kaba/ orta o kapte dururdi bi zaman/ ondan sora tökerdiler oni tahta aɣaş yayiklari varidi olara vururdiler/ yaɣlari kap yogidi/ alurdiler taşlar/ o yaɣi boyle ederdiler duzerdiler oni/ kiderdiler yaylanun

meşesinden odlar varidi/ kusud derler ondan alur üsdlerine korler/ kapadurdiler yaɣlar habukada olurdu/ limonsuye kelurdi çamdan kavran/ kavranlar boy boy boy kelurdu/ parasi alan kider olur o yaɣi oraya kordi/ olmayan o taşun üsdine kordi/ sonradan kazana kordiler endururdiler köye/ bizum kavranlarumuz vardi/ peynir kavranlarumuz vardi oraya korduk basdururduk/ peyniri kavrana kordiler o suyi boyle sizer çikardi kavrandan/ üsdinden aldıne tevamli tokmakle döverdiler oni/ suyi çikardi suyi çikardi/ ondan sora usdine çeviz yapraɣi tüze:rdiler/ kapaɣuni kapaturdiler ketururdiler köye/ yaɣ da oyle yapardiler//

o zaman çay yoɣidi/ sif tarla baska azer azer fundug/ kendir çog varidi/ kendir işte ip yapardiler keten yapardiler/keyecek yapardiler/ tarla tarla azacuk fundug başga bi şey yog/ meyve işteduɣun kadar/ aɣaşlarda meyveler olur/ pekmez yapar xoşef yapar kurudur/ muşmul olur kiderler suyi küklere korler armud olur kuklere korlar kuşun komanya//

yaylalarde biraz çayır yapardiler/ bahçeler oyle ufak kenarina piraz sarmusag tikerdiler bi lahana, soɣan o gada/ o sarmısaklari koparurdular kuzin köç kelurken sebedun arkasina baɣlardiler oni köye toplardiler/ çaylar çıktukten so:ra insanlar hasdalandi/ çay bura çog yaɣışli ya/ insanlar çog hastalandi/ kimse toɣumda hastahaneye kitmezdi/ ben çayir kesmekte xunibaɣada toɣurmuşim/ komda yaylaya herkeş toɣum ederdi/

-Düğünler nasıl olurdu?

tu:ɣun etmek de işte/ uşaɣa sormazdiler habu kizi sevey misun işteymisin ole bişe yog/ konuşurdiler filancinun kizi iyudur kidelum işteyelum oni/ enerdüler pazara/ o zaman çaykaraya hafdeye kiderdiler/ çaykaranun sali kuni hafdesi varidi/ fodinosli olurdi oriye keneşerali olurdu/ oryororostan her yerden adamlar/ işte bi kiz/ filancinin ey bi kizi var adam kider oni işte:r/ annesine ter uşaɣına de filan yerden bi kiz işteyeceɣum ona/ uşak ses etmez turur/ kiderler işterler oni/ ondan sora tabi ba:şiş elli lira yuz lira beşli olacak/ o zaman işte toner/ para bulacag bahşiş verecek elbise alacak sanduk alacag/ alur bi emanet beşi biyerden kider tu:ɣunde o keline takar bi iki ay sora onu işter ondan/ alur keturur oriya teslim eder/ sanduk para var ise yapdurursin yoɣ_ise kelur der saɣa sanduɣuni ver baɣa on peş kunluɣune sanduɣuni ver baɣa/verur oni saɣa/ kelun kelur ondan so:ra/ sanduɣu da poşatur/ penum sanduɣum karaahmedun seherun sanduɣu idi/ kilidi de idrusun nusredun karusunun sanduɣunun kilidi idi/ pi iki ay turduk/ pi sene mi

negada turduk/ tediler ki sandug seherun/ asla vermem tedum asla sandug vermem katiyen/ vermedum/ hau usdindedu o sandug kene/ anahtari de o gari iştedi benden tedum vermeseydun oni/ hiʒ birinɨ vermedun/ harbiyenun sanduɣu da elde bi sandug varidi/ oni tamir etdiler kittiler rendelediler oni verniglediler oni harbiyeye de o sanduɣu verdiler/ işte kelini kiderler/ kelini kittiler nişanladular oni/ tu:ɣune kidecekler/ alurler bi tane elbise/ bi peştamal bi ipeg o:ɣlug/ peştamal de ipeg çog kʉzel/ korler oriya bi gilo pirinş bi gilo da şeger piraz da kina yettiye de yabu yedirecekler onlari/ ketururler kizun evune ketururler oni/ tu:ɣuni kina geçesini yaparler/ saba:len beş on kişi şindiki kibi arabalar yogidi/ iki tane şarşafli kadın kiderler tayanurler kapıye/ ordan de bi şarşafli kari alur kɨzi: keturur/ tu:ɣun ogadaydi/ oyle hahu hahu yoɣidi//

-Bir doğum olduğunda neler yapılırdı?

çecuk meselan birisi bi katın eyi anlayan bi katın ebelik yapardi ona/ yikardi kordi/ ondan so:ra çecuɣun kulaɣına ezan okurdiler/ boyle yugseɣe kaldurirdiler/ kadunin yataɣune bi ip kȯ:rdiler/ piraz tuz piraz kȯmur azacık egmek/ egmeɣi piraz yakardiler/ oni da başunun ucine kordiler/ bi musaf keturur yattuɣu yere asardiler/ çecuɣu kundag ederdiler annesinin argasine kordiler/ ondan sora: tönerdiler annesine/ yaɣlä kuzel bir kuymag yapardiler/ sud var isi sud pişirur içirurdiler/ yog ise şeger varisa şeger şorbeti ederdiler/ toɣumlar oyleydi/ yetti gun kaldurmazdiler oni/ konuşturmazdiler oni/ hiʒ kakmayacak konuşmayacak yetti künden sora kakacak/ once çecuɣu yikardiler/ tespihleri uş kerem kʉɣumun suyina sogardiler/ çikarurdiler kirkdaşlardiler çecuɣu/ kirkdaş terdile oɣa/ çecuɣu yikadikten sonra annesini de o sulan yigardiler/ o suyu pi temiz yere kider tökerdiler/ ondan sora: o kadını yatturirdiler o çecuɣu da yattururdiler/ en son yatma işi o idi/ sora kalkardi/ çecuɣu da sahap olur//

-Değirmenlere ne zaman giderdiniz?

teɣe:rmene kitmek hiʒ karuşturma/ sabaha karşi kalkarsun/ alursun çuvalini/ arkadaşun varisa alursun arkadaşini/ korgmayisan alursun feneruni eline kidersun teɣe:rmene/ kadzal teɣe:rmeni/ kidersun teɣe:rmene/ kalabaluk isa peklersun/ kalbaluk teɣilse tökersun usdine ȯ:ɣutur kelursun/ kelursun eve evde bakarsun un yog/ çecuklarun pirine emaned eder/ kelur eve birisi nobed verur kiter teɣe:rmene/ yolvarir birine nebed ver baɣa ȯ:ɣudi kideyum/ verur oɣa nebed/ ȯɣutur çog oyle insanlar varidi/ kelur eve bagar çecuɣu yeni

uyanmiş/ kitler kider/ teɣe:rmen işi zor idi/ yekun o xolo boɣazi habu kondu hep o katʤal teɣe:rmenine kelur/ o katʤal teɣe:rmeni kiçė kündüz hiʒ turmazdi/ pi adam verudi katʤalda taɣmir ederdi olari/ şindi kimse yog/ çayran teɣermenleri çıkti//

korneɣe çiktun mi ayni yol kideyu/ atlar eşegler/ atlar yug taşirdiler/ çayir taşırdıler/ taɣlarda koyincilardan yun taşirdiler/ kuveloɣun ilyas varidi kuvelioɣullarindan katırci idi/ abogamun ahmedin bobası katırci idi/ ikki tane ati varidi/ xoloda bidane adam varidi onun uş dane ati varidi/ kipiʤ derdiler oɣa/ o kipiʤun kɨzi aceralilaların orda olarun kelinidu/ kipiʤun kɨzi/ onlar taşirdiler/ yeylaya yug ketururdiler/ çayir taşirdiler/ toplanurdi mesela milled herkes habole birer çuval keturursun katircunun evine/ katiri olar hep boyle atun ustüne baɣlar/ keturur yaylaya herkesun çuvalini verʉr paralan/ yun alurdiler yunleri orduye yollardiler/ orduya kilim dogʉrdiler/ boyali kilimler/ pazarda kumuşoɣullarının togmaglari varidi/ kendur dȯɣerdiler/ taştan pilėgi yapardiler/ xamuri yoɣururs̈in korsun oni usdine/ usdine bi şaç kapadursun//

-Ne tür yemekler yapardınız?

laxana/ gorgod çorbasi/ fasulyelan patatiʤ yaparduk/ tarlada eger buɣday yapardıkse kider yaparduk bulgur/ patatiʤle fasulyeya boɣday atarduk suli çorba/ ele bişe/ oyle çeşid yog/ sora sora menderesun zamaninda olar//

-Yayla şenlikleri nasıl olurdu?

aɣustȯsun yetisi/ herkes kider/ bizum aɣustosun yettisi sizde on üş kün ilerde/ herkes yarun yaylaɣa kidilecek/ bʉtün tünya kaka:r kopardi/ sebedlerun ʉsdine birer dane ȯrti/ elbisesi olan elbise olmasa kelinun o:ɣluɣʉni alur/ e:akkablarini alur/ toplanurler çümbür çemaat/ kȯrneɣe çikarlar/ yayan oɣunden uşaklar arkadan olar türki deyi:/ orda uşaklar su ketʉruyi kızlara işte içe:yler/ ondan sora: horom kuruluyi çikli kurʉliyi/ körnekte başlayi/ ordan kideyi bi telikanli kʉzelce peçe yapayler/ sirayle boy boy/ hen oɣune uzun kim ise/ ketururler/ başka kȯyun kizlarini da bu uşaklar aluyi ama bizum kȯyun kɨzlarini kȯline tutayi:/ çikli baɣlanuyi horon horon horon kemençe kaval/ kaval taha çog varidi/ en oɣune kapardiler aɣaş başinde horom ederdiler/ sora kiderdiler kʉçug şineɣun başinda dʉzluk orda horom edėrdiler/ ondan sora yayliya kiderdiler/ kɨzlarun evleri yog idi sana baɣa kelurdiler kalurdiler/ ondan sora kiçe uşaklar toplardiler çikardiler perun başina/ orda yari

kiçeye gada horom ederdiler/ herkes kelu yadardi sabahtan ovleden sonra o perun başina/ orda kene horom/ amma hep topli kalabaluk oyle sabahesi künde oyle horom ede ede inerdiler kondaritssaya/ en son kondaritssada yapardiler herkes payilurdu / uş kʉn/ pen çecuɣ iken kıramafon varidi/ o kıramafon bize çok zor kelurdi/ şindi habu sonradan aɣustosun yetisi teɣil/ aɣusyosun yetisine bayburddan atli insanlar kelurdi/ şexid daɣina kiderdiler/ oraya beyuk bi xetɨm ederdiler/ orda şindiki kibi şexidlerun orada kemençe kaval yogidi/ piz oralardan ole korgarduk/ mavreyasta horom olurdi/ teyurum çecuklere o anderler eski zamanda olaca:ɣdi ne çileler var/ eskiden kopacasun yayliya gaz yaɣi yog/ piraz kara saɣiz kidu alacasun/ habugada şeger alacasun/ ketururler olari asarlar oradan aşa/ siɣur aɣu:lanursa verecesun/ karnun aɣrursa şeger verurler/ siɣur aɣu:landi/ ocaɣun usdine koyarler maneya oni ole sulandururler/ tökerdiler oni siɣurun aɣzina/ siɣur hastalanmazdi çog/ yayleye kidersun koptun şindi/ kimisi eder hamsili edmek/ azıg edersun/anlay mısın/ herkes kendi şeyuni ketʉrurdi/ şindi siɣur kalmadi/ eski insanlarun zulumluklari/ ne bir tiken yerde kalurdi ne bir çupi//

Metin 8

Dernekpazarı İlçesi, Günebakan (Zenozena) Köyü

Kıymet Akçay, 44 yaşında

-*Türkçeyi ne zaman öğrendiniz?*

çocugluɣumda oɣrendum/ buyuglerle hizli anlaşabilmeg için rumceyle daha çog seçiyoruz/ taha kolay anlatabiliyoruz/ peş alti yaşındagi çocug konuşamasa da anlıyo/ benum yaşumdakiler piliyo//

-*Günlük hayatınızda neler yaparsınız?*

kunlug hayatumuz burasi köy olduɣu için işler baɣ bahçe/ hayvan işi/ çay var findug var misir karalaha/ patates/ pazı/ çayda uç kırım oluyur/ ama pizum buralar biraz yugseg olduɣu içun aɣustos ayinda havalar erken soɣumaya başlayınca uçuncu çay pazen olmuyo/ aɣustos ayı eylul ortalarına kadar hava kʉzelse burda o zaman üçüncü çay oluyo/ karşi daɣlara kar erken kelirse olmuyo/

-Düğünlerde neler yaparsınız?

eskilerde vardur ama şimdi her şey salonlara taşindiɣi için/ kalan pi kelin çıkarken yol kesiliyor/ kapıyi kesme/ kına mesela onceden kınalar da farglı olurdu/ düɣünlerden sora yediye dediɣumuz/ kelin çaɣırılırdi/ aile akrabalar pirleşir en yagın kişiler kelini çaɣırırdı/ şindi olar kalmadi/ hazırlıgları farglı olurdu/ sandıg hazırlanırdı//

-Değirmenler var mı köyde hala kullanıyor musunuz?

teɣermenler var köyde su teɣermenleri hiʒ bırakılmadı/ halen aynı faaliyetlerde tevam ederler/ imeceler var/ imece benum pi işun var konu komşu tavet edup işi hep birlikte yapup onceden oni yapardug şimdi odurur çay içeruz saddece/ onceden oyle deɣildi imeceler yapıyurdug imeceler bittuɣu kibi o yorgunlukla horon moron/ işte şey tegerleme oyunlar vardi onları yapardug//

-Siz gençler neler yapardınız buralarda?

pi kün onceden yayla şenliɣine hazırlanurduk/ çog onceleri yurume kiderdik/ taha sonra araç/ kiderken uş tört yerde horonlar kuruldu/ atışmalar olurdu/ pi akşam yaylada kalınır şehidlik yapılır bazıları kalır bazıları o kün tönerdi/ yaylada kalanlar yaylada yine o şenlikleri yapardi/ imeceler filan pirpirumuze sorup farklı oyunlar vardi//

-Ne oyunlar vardı?

şinti şey peş taşı çog oynardug/ yuzug oyunu vardi oni çog oynardug/ sora pilmece sorar kaybedeni sakasına bayani erkeglere satardug erkekleri bayana satardug/ ole//

Metin 9

Dernekpazarı İlçesi, Yenice (Holo) Köyü

Hanife Yavuz, 70

-Yaylanız neresi? Yaylalarda neler yapardınız?

yaylamuz mavreyas/ mayisun onbeşinde burdan koparduk çikarduk tsikoşaya orda yadarduk ovleden sora: koparduk/ sabaha: karşi ordan kakarduk saba: işikleyene gada çikarduk gorne:ɣe/ orda da kalʉrduk/ mallar ıla kezerduk o axşam orda kalurduk/ ordan saba: karşi kakarduk kʉşluk olmazden millet birbirʉlen yariş ederdi once pen kirecuɣum yayleya obiri pen kireceɣum yayliya/ girerduk yayliya beklėrduk şindi laxana yapaca:ɣuk/ kiderduk kelmeyenlerun darlasina hacan bakarduk keluyi ordan kaçarduk keçerduk obur bahçeye/ beki bişey der bize/ laxana yaparduk/ çikmak ole olurdi mallar yollar bi kʉnde yayle şenlenurdi/ ogada kalabaluk olurdi hem kucuk baş mallar hem beyuk baş/ yaylada kalurduk eylul ekimun ordalarına gada/ mallari olan kalurdi mallari olmayan daha tez enerdi/ mallari olan daha çok kalurdi/ karlanmak da karlanurduk/ bi sefer kittuk/ enmeyecaɣuk dedemlen bile kittuk yayliya/ bobanemi yolla:duk/ biz mallarlen ineglerlan/ yugarki yaylalarda koyunlarumuz/ bi gar yaɣdi bi gar yaɣdi ki köz közi körmüyo/ dedum kalduk yayliya taha kelemeyeceɣuk ne yapacaɣuk/ pi akşam yattuk/ pi kʉn sora: kindi mehli küneş çiktʉ/ mali olan aldi düşti oni yola/ ama kar çikti buriya/ piz de o mallarun izinden/ inekleri dedemlan inekleri alduk çiktuk/ kelduk varlansuyine/ mallar kitti ordan aşaɣa taha yol kesilmemiş/ ordan ole bişey yapduk ama butun haburalarum hep yandiler kardan/ kelduk kȯrneɣe/ dedem tedi kalalum kȯrnegte/ yok çanum tedum kidelum hiʒ bişemuz yog kidelum/ oldug sadde su enduk sokak dipine axşam ezani ogundi/ orda sogag tipinde xan varidi kalalum buruyi dedi dedem/ nasi kalacaɣuk haburiye/ tedi kidelum/ o xolo başlarunda bi küçük işig elumde dedi dedem sen kendune işik eyle siɣirla karanlık onlerini körerler oyle karanlug kelduk/ kelduk kelincuk taşina kondaritssaya ordan aşaɣa mallarlen bile enduk/ yatsi okundi enduk mezireye/ kimse bi yerde yog/ annem çiktu oriye pekledi pekledi bakti kimse kelmedi/ enduk aşaɣa içeri kireceɣuk anahtar yog/ tedem kızdi/ bi şey yapdi aşdi evi/ baɣladuk inegleri enduk aşaɣa/ enduk aşaɣa ama o kardan habu elbiselerumuz ıslak surmekten yekun habu tizden aşaɣa ayaklarum yandi//

-Düğünler nasıl olur burada?

tʉɣun yapıluyi/ pizun tarafta tʉɣun oldi oldi/ burda cuma:luk yapardiler/ tuɣun künʉnun sabahesi kuni milled topla:nurdi/ keline bakacakti/ çeyize bakacaɣdi/ sabahtan kindi ezanina gada milledun idi ev/ bizum orda çumaluk yog/ oluyi tuɣun kʉni horom ile turkisi ila/ tuɣun bideyi yane/ ondan sora bişe yog//

-Neler ekersiniz köyde? Yayladan döndüɣünüzde neler yaparsınız?

tarlalari biçeyiduk/ misir laxana patatidz fasulye toplarduk/ tarlalarumuz olardi o zaman da çay da az bişem çay vardi/ heb milledde çay yogdi/ onlari toplarduk inegleri yesun diye biraz arpa atarduk/ başka bişe yog//

-Doğum olduɣu zaman bir şeyler yapar mıydınız?

toɣumdan sora mesela biri ederdi toɣum kelurdu köy ebesi/ toɣurdurdi oni/ ederdi bi tava kuymag/ ordaki milledi yedururdi/ çecuk aş közli olmasun / yedurur toyururdi/ toɣuma kelen milledi/ yedi kün de o ebe kider kelur o hasdanun hızmetini yapardi/ çecuɣu yıkardi/ yedi künden sora hasda kakacak çalışacak//

-Değirmenlere gider miyzdiniz?

bizum evun aşaɣısinda teɣe:rmen varidi/ taş teɣe:rmeni/ irmag boyi teɣe:rmendi/ herkes kiderdi/ çikmiş idi kara boɣday düşünürdük ki ben çecuɣu idim keşke tarlamuz az olsa idi alsayduk boɣday/ yane boɣday alanlara heves ederduk/ ogada severduk oni/ şindi sevmeyrim misir egmeɣini essehten//

-Siz Rumca biliyor musunuz? Aile arasında hangi dili kullanırdınız?

piz bobanem burali olduɣu için karişuk/ turkçe da biliruk rumce da biliruk/ pen şindi buriya keldum xolalilar varidi olarla da rumca konişmazdum/ yeniceden keldum/ rumca konuşmaɣa kelin keldikten sora başladum/ kiderdum bobamun oriya yane unutmişdum oni/ raxmetli yüz beş yaşunda yengem varidi o gonuşirdi Rumca Turkʒe diyemezdi terdum oɣa ossun yenge sen rumce konuş pen anlarum oni/ nerdeysa unutmişdum oni/ kelin keldikten sora//

-Çocukken neler oynardınız? İşlerin yanında neler yapardınız?

işler var amma oynarduk/ çecukluɣumuzi da yaşaduk/ toplanurduk o zaman oyuncag bi şe yogidi/ koyden kabak sukrekleri ilan/ keremitlerle pi da yamalardan tikerduk bebeg/ bebeg yaparduk/ başka bebeg yog pen çog bebek yapardum/ yaylaya da çikardug xardomalarlan çemurlarlan/ çemur yoɣururduk bebeg yaparduk ineg yaparduk/ meşeden tsifin dallari ketururduk olardan o paçaklarini eɣerduk ineg yapardug/ pi de çameye kiderduk çecuɣudug/ kiderduk çameye erkegler çaliga oynardiler/ çaliga habugada bi

odun bi tarafdan çapraz keserdiler oni bi bu tarafdan/ ole sopala bilen kordin oni bi sopanun üsdine vurdun mi kakar kiderdi o yana/ o biri bi tane vururdi o gidi ona çarpardisa oyuni alurdi/ piz de oynarduk çizik oyuni segsek/ pi de o zaman olurdi tufeg mermileri habole uzun olurdi/ ondan da pi taşa habole vururdik bi tane kiderdi o yane/ o biri vururdi bi dane çarpardisa ona alurdi oni/ çameye kiderduk oyunlarumuz olardilar//

eskiden çog çalışmag varidi/ kiçe kakar taɣlara kiderduk/ odun taɣtan keleceɣdi ot taɣtan keleceɣdi/ taşirduk ordan yerduk/ sabahleyin kuymag yaparduk çorba yoɣurd/ çay bişe yoɣidi o zamanlar/ ovle mehli patatidz var isa patatidz pişurursun çorba yoɣurd/ remezanda biraz boɣda uni alurdi dedem/ ederduk makarina/ bi on kilo pulgur beyaz fasilyalan/ pi akşam makarnalan kuymag/ sehurde/ pi akşamda fasulyeli pilavla kuymag/ kuymag baş/ yemegler olardi kimse ne yeyeceɣuk temezdi/ olan yemeg belli/ işter sev işter sevma/ çayir kesmeɣe kiderduk taɣlara çay may pişe yog/ bi pez torbasina piraz peynir orta yerune de kordug pira yaɣ ki eruyup da torbaya sarilmasun/ erirse peynire şey yapsun/ misir etmeɣi armud salataluk patatidz pişmiş varise olari da kordug/ azıh alu kiderduk/ ovle mehli çekilurduk bi suyin yanuna yer kakarduk/ ogada mutluyduk/ aşluk varidi ama ogada mutluluk varidi/ kiderken mesela yaylaya kideysun/ bira armud bi kaş dane patates/ misir bişe/ sebed sirtunda tʉrki deye deye kideysun pi yere hade bi horom/ horon bideyi kene kak tʉrki/ oyle seveyuduk yaylaya kitmeyi/ her Pazar küni avustosun yetisi/ yayla ortasi/ şindiki kibimiydi avustosun yettisinde dunya kakar kopardi yurume/ o zaman oynaya oynaya tʉrki tiye tiye/ her koy/ surmene tarafından tud xolaya gada/ surmeneden kelurdu argadan yurume/ ama horonlar pirleşmezdi herkesin ayri/ pir çiklide ederduk onde argada erkegler arada kɨzlar/ kɨzlar peceli/ o horomda kondu kadzal habu tsikoşada pirleşurdi o tuzde/ ordan yugari kopar kiderdiler/ usden aşaɣada şehid taɣında birleşurdiler/ pirleşur horon ederduk/ misir mesela tarlalari piçerdiler/ eylulde/ yıɣardiler onlari bi iratluk/ ondane misiri olan bi iratluk yapardi/ hade bagalum misirler bitdi bi horom/ misirler kurudi ufanacekler hade bi daha iratluk/ bi daha horom/ misiri ufadurdug sora horom/ iratluɣa kelenlere ya feli ya koliva kabag felisi/ o zaman oydi//

-Kalandarı kutlar mıydınız?

tuzlu kolos varidi/ hep toplanurduk uşaklar beklerdi/ toplanurdi kɨzlar bi ana beyuɣu bi ana kʉçuɣu yardimcileri da olurdi yanlarunda/ olar konuşurdi ana beyıɣu ila kʉçuɣu

konişmazdi/ kezerdiler yedi nikahlidan un toplardilar tuz toplardiler/ yedi begar kapusundan odun alurdiler/ teɣe:rmeni kidu ters çevururdiler ordan su alurdiler/ habugada habugada tuzlar olar çeɣnènmez/ uşaklar vuri alurdiler olari kɨzlara bişe kalmazdi/ kizliden alurdi kɨzlar/ issiz yerde nerde bi uç çatma var/ meşe yolimidu ne:yse/ kidu oraya pişirurduk/ bi ev varidi kice orda kalurduk/ kim gorerdise diyeceɣdi/ baɣzısi ruyada kòrerken anlaturdi oni/ kulmekten èlirduk/ sabahdan anlatirduk/ kʉnüz oldi mi uşaklar işterdi/ ruya körmeyece:ɣsan da susanurdun ogada tuzli şeyleri yiyen pişe körece:ɣdi/ kalandar kuni da kimse kimseya kitmezdi/ uɣursuz olurdi/ çecuklar kiderdi kalandaris etsunlar diye/ fındug verurdiler olara/ kalandar kuni de feli pişerdi evde/ kelene oni ikram ederdiler/ kabakla misir/ bişesuz evden çevirmezdiler/ insanlarun yuzi külerdu//

Metin 10

Dernekazarı İlçesi, Kondu Köyü

Hanife Cansız, 65

-Günlük hayatta neler yaparsınız?

hep ayni bu memleketun işleri/ lahana misir çorbasi/ misir egeriz/ kider tink yaparsun oni olur misir uni/ misir egmeɣi/ kenelde ayni şeyler//

-Yaylanız var mı? Yaylaya gider miydiniz?

piz yende yaylasinda yayla yapardug/ yaylalar kuzel olurdi/ giderduk odun yaparduk orda odun çok/ ikki saat yol kiderduk otun taşurduk/ arpa egèrduk/ tarlalari oɣʉzlèrlan surerdiler/ egèrdiler/ tandur çureɣi yapardug/ tandırlar varidi pilmem bilir misun/ yuvarlag tandur/ onceden çay yo:g idi/ habu soradan/ hep misir egerdik/ ondan sora hep oldi çay/ piz anca gider od taşurdug/ axşama gada: yaparduk oriʒli oriʒli alurduk yʉgi arkamuza baɣlarduk yʉg eder inerduk köye/ oyle şeyler/ kerendilan çog od keşmişiz/ horondan da keri kalmazduk/ eɣlencelidaydi işlerun arasinda//

-Düğünler nasıl olur burada? Siz düğün yaptınız mı?

yirmi yeti yaşunda evlendum/ tünyanun sonuna evlendum/ pen keʒ evlendum/ ineklerumuz çog varidi/ mezerelerumuz varidi çikardug yaz başi/ ondan bi köç daha

ederduk yayliya/ odlar keserduk/ onlari kişun parayle od almazduk/ yayladan mezereye tegrar/

-Bitki toplar mıydınız yaylada?

çog bitgi toplamazduk/ hamucera ligarba/ yayla çaylari olurdu/ saba:len kopar giderduk çayir kesmek o arada horon etmek/ bugada/ iratlug olurdi severduk kideceɣuk/ o zaman neşesi oydi/ o işlerun arasina/ sifte arkamizda taşurduk yugleri sora çikti araba yuglerduk arabaya/ o arada bize neşeli kelirdu/ keldi keʒti/ keldum genş yaşta sekiz sene usdine eşum öldi/ oyle keldi kideyi/ ineg bag ögʉz bak tevrani töndurduk//

Metin 11

Tonya İlçesi, Sayran Köyü

Ayşe Kara, 63

-Burada Rumca mı konuşuluyor hep ? Siz aile içerisinde hangi dili kullanıyorsunuz?

turkʒe da konuşuruk/ piz taha ehtiyarlar hep rumca konuşiyuruz/ punlar da oyandan bu yandan keliyurlar/ herkes piliyur Rumce / haşimdi torinler de alişti rumceyi/ onlar da konuşiyur/ pu köyde hep rumca konʉşiyoruz/ ama şintiki kenşlerimuz başladi Turkʒe konuşmaya/ eskiten hiʒ konişamazdiler/ küçʉklarumuz da / punlar okula kittiɣu zaman hiç Türkçe da pilmezdiler/ yavaş yavaş//

-Buralarda neler eker neler biçersiniz?

laxana ekiyorʉz/ patatidz/ fasulya/ karalahana patdzi/ burda haonlar olur/ şindi paşladiler fundug tikmeɣe/ fundug da olur purda/ çay yog burda//

eskiden yurume kiderdik yayliya/ akşama kadar yȯrurduk/ inegler de arkamizda/ sirtumuzda seped/ yiyeceglerumuzi kȯrduk/ punlar derdiler ki bi şeyler atışturalum da seped yenliklesun/ azuɣumuz beraberdi/ haşindi yȯruyemeyrug/ ama punlar kene yorur pen yoruyemem//

-Kalandarı kutlar mıydınız?

kalandarı o şey kʉş ayı/ tişari da çikamazsun kardan/ o zaman çog kar yapıyür/ çecukler kelur kapıyi açarlar içeri poşed atıyurlar/ bi kerem bi dane kizum varidi purda bi dane otun aldi koydi poşedine/ olar da tedi punlar otun koymişler poşede/ yiyeceg koymag kereg/ peynir mandalina pordakal/ pazi kiʒiler da para atıyur/ kişun eyi meyva olmıyur/ nisan ayinda ton yapar/ purda nisan ayinda da kar yaɣar/ purasi yuɣsek purdan yokari yog yane/ en yukseg/ piz deyuriz koyımız purda tiyular ki pu ne koydi/ yayla burasi//

-Siz nasıl evlendiniz? Düɣün yaptınız mı?

ȯvlenmeg çog kolay/ haşindiki kibi teɣil/ şindi sevdaluk yapuyular keziyular konuşiyular/ piz hiʒ pirpirumizi da körmeduk/ amca çecʉklarıyız/ habole keldiler iştemeye hayde ne tuɣun ne hiʒ bişe/ papalarumuz karar verdi/ eskiten kirerdiler içeri alurdiler/ sandug verurdiler kiza/ sanduɣun içinde pişe kordiler orag tirmaç/ bunilan pen toplanu ormana kiderduk/ haorda çali köreysın oraglan bile kesu yapıyurduk yugleni keluyurdug eve/ eskiten çog kiderdug/ sabah kiderduk uvleyene gada/ iş yapaca:g diye/ kap çanag pişeler kordiler/ kapinun oninde tudardilar oni para almag içun/ kim tudarsa oni para alacak/ yogsa çikarmazdiler kizi//

-Ne yemekler yapardınız?

yemeg fazla ole şindiki kibi teɣil/ misir egmeɣi patatidz fasulya / o zamane yemeg de yogidi/ kara laxana çorbası yaparduk/ patdzidan bi yemeg yaparduk malahdza terduk/ fasulyeden tsimira yapardug/ işte yemeg yaparduk siz haşindi olari yemezsunuz/ sırgan yapardug//

teɣe:rmende oɣuturuk misirlari/ erkekler de kiterdi teɣermene kızlar ergegler/ ha şindi erkegler kitmiyu teɣirmene hep karilar kiduyi/ eskiten taha iyi yardım ederdiler/ pu kahveler çiktu//

-Evlerin dışındaki ambarlar ne için?

seranderleri misirlar içün yapıyoruz/ misirlari kuruyoruz ya tarladan/ onlari soyup atiyoruz serandere onlar kuruyunca uşden vuruyoruz alttan tuşiyu misir/ fare kitmesun/ misiri koçandan ayirmak içün/ kodoflama tenur/ futsanından ayrılur/ oyle//

Metin 12

Tonya İlçesi, Sayran Köyü

Fatma Kara, 65

-Neler yaparsınız buralarda ?

neler yapiyuruk/ ineg pakiyuruk/ evun işini yapıyuruk çayir piçiyuruk/ kesip doɣrayıp duzeyruk otun//

-Tarlalara ne ekersiniz?

tarlaya misir/ fasulya laxana patatidz pezik tikeruk/ burasi hem yeyla hem köy/ piz kitmeyuruk ama kidenler oluyi koyden/ eskiden tetelerumuz kitti pi sever taha kitmeyruk pizum burasi hem yeyla hem koy/ ama yeylelar kuzel kitsen eyidur/ hem hayvanlar içun hem saɣluɣun içun hem paşka itareler içun/ ineglerun yayilur çayir alursun/ ordaki şeyun eyidur/ yayle eyidir ama olsa olmadi mi meʒbur/ purasi da yeyla kibi/ eskiten araba yolu yoɣudi çeyran yoɣudi/ o zaman fakirlug varidi/ şimdi herşey ulaşim keldimi ha köy ha yayla ha burasi hepsi pir oldi/ eskiden at varidi/ pizde ineg var şindi/ at varidi katirlar eskiten taşirdiler yayladan kalas aɣaş mesela/ kelu piri yapardi tahta kesu verurdiler onlara/ arapa yoli yoɣudi ya o zaman hep atlan taşurduk/ puraya ketururduk habu yogarda otegi evumuz/ kayinpederumla orda tururdum / kiderdun keserduk hau karakusaklarda/ kunde iki sefer kiderduk katirla/ yuklerduk ketururduk habu zeman ile son pi daha kiderduk yatsilere doɣru/ kelurduk neler çektuk neler/ katirculuk yapardu aynen haole/ kelduk habu zamana/ şindi zaman her şey pol/ ama rahatsizluk var//

-Siz kaç yaşında evlendiniz?

evlenmeɣumi söylesem sana peki da külersun/ piz ne yaptug piliy misun/ pen emicem uşaɣilan evlendum/ piz birarada peyiduk çobanluɣumuz inegler peklerduk peraber/ onbir yaşundaydum ota penden iki yaş beyuk idi/ onbir ben idum on tört o idi/ aldiler beni yanlaruna boyle kardeş kibi tururduk/ uş tört sene turduk kardeş kibi ne ondan pi kavga çikti ne penden ne hiʒ biyerden/ peyuduk ondan sora evlenduk/ olduk kari koca siz benum evladumsuz/ ontan sora hayad tevam etti o da çog ehlakliydi çog akilliydi çog insan idi/

yaşadug keldik/ uşaklar oldi evlendurdik/ şindi pi uşak var benila// kelin alurken eyileri seçup alurdug/ pen habuni hau odegi evde dururdum eski evde/ keldi bi kere keldi yaɣumi boşaltti/ ezdi çog küzel yabdi/ kittum tedum emiceme puni alacaɣug çare yog/o da tedi hemen alalum oni/ hemen aldug yaptug ona altun/ çog severdug oni/ kɨzum yoɣidi hep puna tabdug//

-Yazın kışın neler yaparsınız buralarda?

kʉşun toplayiruk çayirlari/ hepsini koyayiruk içeri/ tarlayi toplayirug/ hepsini toplayirug patatidzlerumizi kazayirug/ toplayirug içerde kuşun içerde/ yeduruyirug ineglerumuzi/ yemeɣumuzi yapup oduruyirug/ ne yemek yaparug/ sarma yaparug dolma yaparug/ korkod çorbasi fasulyelan karuşuk pişurʉyurug/ ama çog küzel oluyur/ misir öɣüturug/ gorgodayi ezeriyurug yapayiruz misir/ peynirleri yapayrug ekmeg yapayurug/ tsirıxta yapayrug//

-Bir çocuk doğduğunda neler yaparsınız?

ne yapardug o zaman/ pu toɣum yabdi heman yaptum ona tsumur misir ekmeɣinden/ misir ekmeɣinde yaɣi eruttum eritmesam da sicak olsa çog kuzel olur/ pir bardag sud verursun/ yureɣu pulanuyi aɣʉruyi/ pir bardag süd/ yatururs un/ bi tane fundar süd/ turumuna köre yatar/ pen hiç yatmadum ilk toɣumumi yaptuɣum zaman / ilk uşaɣumi köyde otururdug/ penum kaynanamun çog paş aɣrisi varidi ama neden idi pilmezdug/ kiderdi doktora pişe yogidi pi hap dalidon pi tane içerdi/ olʉyi penum uşaɣum keçe onda sabah kakacaɣuk kaynanam kakmayi ne olacak oɣa baş aɣrisi tutdi oni istifra/ oldi penden beter hane lohusa olsan/ kakdum baɣladum bi dolay başima kakdum emzurdum pepeɣi doɣri axira/ kettum yedurdum inegleri kettum usdine xuzani yedurdum/ topladum evi yattum aşaɣa o penden hasda/ ama yatsan daha eyi olur/ toɣum yapmag kolay bişe teɣil/ çayir işi pellerdug/ şimdi makinalar yapay/ erkeɣun işi haole//

-Çocukken ne tür oyunlar oynardınız?

çog bilip de diyemeyrum/ yedi tane çubukcuk habole uflerduk olari/ yavaş yavaş atardun oyana buyana/ uflerdug daɣuturduk olari/ tsimboniga/ maya oynarduk/ erkegler çurut oynardilar/ yapardiler pi ince çubug/ pi hendeɣun ustunden vururdiler/ kiderdi uzaɣa/ hen uzaɣa kiden yenerdi otegini/ haole o zaman fazla da şey yoɣudi//

ormana kiderdug otun taşurdug/ eskiden kiderdug köye purdan pi saatlug iki saatlug yol/ yuklenurdug kiderdug aşaɣa otun/ ordan alurdug laxana kurardug kabag yapraklari/ yedurceɣuk inegleri teye:/ o zaman od yoɣudi ne od varidi ne yallug varidi ne çali varidi doɣru dürüs/ o zaman her şey kıd idi/ ama şimdi merelerden od yaparsun yallug/ kiderdun piçersun mesela kapidė gelu yedururug inegleri/ o zaman niye olmazdi nimed pilmeyrum/ bugada yaɣmur yoɣidi/ hiʒ ilaş vurmazdug patatidzlere/ habu kuzul aɣaş çog lem yapayi/ ama o zaman ineg de çogidi merelerde//

Metin 13

Tonya İlçesi, Sayran köyü

Fatma Kara, 44

-*Neler yaparsınız buralarda?*

her zaman ayni purda/ orag ayi pitecek gelecek aɣustos ayi/ piçeceɣuk//

-*Siz nasıl evlendiniz düɣün yaptınız mı?*

kʉzel tuɣun yaptiler baɣa o zaman oyleyti/ boyle severag evlenelum o teɣildi/ tabe beyukler izun verurdi oyle/ yanliş ta teɣil/ saygi sevgi oldi mi/ eyisini seçerdiler hamarad kuzel/ iyi iş yapan seçer aludurdiler//

toksan ikide kɨzum oldi Tilek sonra bi kizum daha oldi/ iki tane daha erkeɣum var/ pen kʉşun İzmirtteyum/ kʉşun orda çaluşuyi tiyelum/ şinti evum var bahçalar var/ çocuglar da keluyi/ orasi sicak/ purda yazluɣumuzu yapayrug/ işimuzi yapayrug/ hazurluɣumuzi yapayirug/ terayaɣi yapu kideyiruk/ toɣal urunleri kȯturuyrug/

-*Siz gençken neler yapardınız?*

pekar hayatumi çog yaşamadum/ çobanlug yapardug/ pi kere Nimed seni alup kitdum Asiyela hiʒ piragmadunuz elumi piliy misun/ küzel anularumuz da oldu/ çabanlug yaparsun önce/ sora axira/ kısmetun çikar hayde koçaya/ orda işlere tevam//

-*Türkçeyi ne zaman öɣrendiniz?*

Okulda oɣrendum/ çocuglarumuzla hep turkçe konuşdug/ pizum tilimuz Rumce//

Metin 14

Tonya İlçesi, İskenderli Köyü

Mustafa Karadeniz, 67

-*Siz Rumcayı ne zaman öɣrendiniz?*

anatilimuz odu/ anadan oɣrendumuz til/ piz ilkogulda iken ogretmenlerumuz da yabanci kelurdi/ rumca konuşanlari yazar çizerdi/ Rumca konuşmag yasak idi/ şinti çocug yetti yaşundan sora turkçeyi oɣrenmeɣe başlar/ soradan egzogami yane tişardan evlulugler çoɣaldi/ orneɣun pizum koyden tişardan evlenen ikinçi kişi penum/ yozgattan evlendum tişardan kelin/ benum hanum anlıyör konuşamiyor/ çocuglarum rumca pilmezler/ pen hem muftiyum hem oɣretmenum/ yaşlilarumuz penum halalarum vardi terdum ki kelin anlamiyor hanumum türkçe söyleyun/ oɣrensun terdi/ taha kolay keliyor//

çigar içerum çigar içmezsem canım çikar/ pi tane şu sigara pirakturma servisleri var ya pi bayan/ tesadüfen arıyo peni/ hocam sigara içiyor musunuz/ tedum elli yıldır benum sevgilim nasıl terkedeyim/ üzülduɣum zaman tesellum o/ efkarlanduɣum zaman tesellum o/ pundan boşanmami isteyemezsunuz/ ya amca tedi sesinuzden anlıyorum tedi/ tedum sen torunum yaşundasın pen de sana kizum tiyeceɣum/ sohpetunuz çog küzel tedi/ pen size sigara içun bi şe temeyeceɣum ama ara sira sohpet edebilir miyiz//

-*Sizler gençken neler yapardınız?*

piz okudug/ beyuyunce evdekiler yadar kalkar ondan sonrasini kezerug/ pizum tönemde oyle geşti/ bu doɣrudur/ yanliştur ama oyleydi o zaman/ pin dokuzyuz altmişlara kadar ergegler kezer kadınlar hamamlug yapar/ pi fikra anlatayum size/ kaymakan koyleri dolaşiyʉ/ rastlamış birine ki kadinʉn sırtunda seped/ koçasinun çeketi de elinde/ adam da kolsuz kideyʉ önden/ kaymakan temiş ula utanmıyor musun temiş eşine hem seped yukledun hem çeketini de ona taşituyusun/ taha çevap almadan kadın hemen çevap vermiş sanane sen kim oluyusun o penum kocamdu/ evet/ oyle//

Metin 15

Sürmene İlçesi, Yılmazlar Köyü

Yahya Kahveci, 87

-Rumca biliyor musunuz?

piraz biliruz/ buralar rumca piliyor/ puda pilur piraz mono//

-Eskiden neler yapardınız köyde?

eskiten ne olu puralarda/ kurbet yoɣudi/ kėremitçiluk yapmaduɣum mesleg yog/ çocugken paşladug/ on yeti yaşumdan otuzsegiz yaşuma kadar gurbet yabdum/ çog yerler kezdug çog yerler tolaştıg boyle yaşli da teɣildug/ bartun limanini yabdug/ orda çog zorlandug/ okur yazarluɣumuz turkçe bilemiyorus keluyuler natonun sahtekarlari pize kızayiler pu makine niçun çalışmay/ pen pakımcıyım/ baɣa kızardiler/ puraya keldik biraz boşta kalduk/ boşta kalurken habu makinelerimiz Hopaya keldi Hopa limanina/ orda başaramakdılari yer oldi/ çaɣirdiler peni orda çalıştum peş sene/ orda hasta oldum/ popreklerum kuçúg/ soɣanli taɣ tiye bi taɣ var o taɣun eteɣunde tünyaye keldum/ orda beyudum/ beyurken havalar sovuktu su işmezdum/ çecuk beyurken su içeceg pepregleri beyuyeceg su işmezdum/ kuçug kaldi/ sicaktan bayulu tüşüyordum/ bir iki úş beş terken kanser teşhisi koydular peni emegli yaptiler/ otuzsegiz yaşumda emegli oldum buriya kełdum köye/ koyde yabulacag şeyler yoɣudu/ yane çog iş var yapacag yog pilen kişiler yog/ pen koyume nasi faydali adam olurum tiye duşundum/ faydali zamanlarumuz/ pi profesor baɣa sen yayla çecuɣusun bobreglerun kucugtur tedi/ sicaktan onunçin bayıliyusun tedi baɣa on sene yaşarsun tedi/ pen on ay kabul ettum/ senun tedi pobreglerun kuçug/ yaşadug işte elli seneden peri emegliyim/ kėlduk buralara evum yukardaydi yıkɯluyidi oni tüzelttum/ koyde yapmaduɣum iş yog/ yani koyde su işleri elektrig işleri teleferig işleri uɣraşiyorum halledaha/ şimti peçeriyi kaybettum/ pu sene pi kezmeɣe kittuk pi arkadaş tedi ya bana teleferig lazum/ tedum tamam ben yaparum/ kełdum başladum beceriyi kaybetmişim/ yapilmuşa baktum olmadi peçeriyi kaybetmişum/ pelleyirum bi işi öte tarava kideyrum uygulayamıyorum/ ne pileyim tunye işte/ şinti kün bekleyrum/ poprekler kucug/ rehatsuzluɣu hala çekeyrum/ tusuz yiyorum itare ediyrug//

-Yaylara gider miydiniz eskiden?

yaylaya kiderum/ tokuz on yaşlarundaydum/ sozumona bi şeyumuz varidi benimgada kücug elli kilo yug/ alur kiderdug arkadaşumla/ pazen olmazdi da/ kavgadüzinde yerumuz var merkezumuz orda orda buluşacaɣuk amcamla baraber / hiç aklumdan çikmaz kittum bulamadım amcami kelmedi/ pi yayla yolunda ka:vede ordan çiktum pi yere kiderken yʉgumun afedersunuz eşeɣun pi baɣi varidi/ töneyi kafasinun usdine yʉgi yɨkıyor/ pir yıgdi iki yıgdi/ oyle bir yerde yıgdı ki akşam oldi orda kurtlar yer adami/ orda oturdum aɣliyorum/ orda aɣlarken karşudan pi amca kördü peni/ baktı ki axşam olmiş kurtlar yeyecek beni/ pen burda şindi ne yaparum/ pi eneg de bakıyo bana/ tedum kurtlar kelduɣu zaman bu inegi yeyecekler/ yerler toyarlar peni yemezler/ o amca kördi ordan yuguni pirakti keldi/ kimin nesisun/ buni yugleyelum hamızaɣa yaylasina gel/ pirag yugi da kel hayvani al da gel/ yaylaya keldum yaɣmur da yaɣıyor pi hareme keldum/ harem usdi açug bi yer oda pi yer oraya kirduɣumi biliyrum/ pi de bakayrum sabah oldi küneş aldi pi yayladan yugari kideyrum/ o arada nasi kün keçti heç habarum yog/ rʉyame pile kiriyor pen ordan oriya nasi kittum/ uyanmag uyanmadum/ pi baktum yoguş yukari kideyrum/ yaa kiderdug yayliya ordan kelurdug soɣanli taɣun tepesinde bayburddan kelen hayvancilaar varidi yaɣ pennir un ketururdiler/ Lemon suyi Suldan murad/ papam raxmetli bekleyi arkadaşum olmaduɣi zaman peni onlara koşardi/ pu adamı felan yere keturun terdi/ kiterdug kezerdug/ on yaşundan on tört yaşina o yaylalarda peyudum/ on tört yaşumda babam rahmetli oldu/ ondan sora ara sira kider kezerum/ pizde bi yayla ortasi var/ çurug ayunun äski hesap üzerinden şindi çiktug ordan/ çurug ayinun ilk salisında yayle ortası yaparduk / toplanurdug köyler/ of yoli kalabalug olurdi/ babasuz beyudug biz vaxşiydug/ silahsuz da kitmezdug Lemon suyinda mermi adaca:ɣdug/ kösteri yapaca:ɣdug/ horon ederdug/ emsallerum pilurdu pen oɣrenemedum/ ismailaɣa yaylasında kettuk yaylaya yadacak yer yog kalabalug milled/ Lemon suyinda yadarug/ kittug lemon suyina keçe kurtlar olur silah elumuzde/ e burda karakol var ne yapalum/ silahlari kizledug kirdug içeriki jandarma oduruyur orda/ meɣer komutan temiş pen silah almayacaɣum mermi atılmayacag o şekilde pekleyrum/ tediler bole boye/ piz ayri oturdug baskun olursa pirpirumuzi koruyacaɣuk/ baktug yog bişe yatalum/ behram aɣa varidi oftan tükanci orda/ kilumlerun üzerine yatacaɣuk/ orda uyurken karakolden kelu silahlari alurken pen patlattum mi orda pi mermi kazalen/ teldug çeketumuzi para varidi çebumde daɣittug/ çeketimu teldum bi

top kumaş varidi oni teldi/ neysa behram aɣa korkti kaşti/ kene da aldi silahlari/ sabahleyin aldug kittuk yaylaya keriden oftan kelen kalabalug var Kalanas Zenozena onlar keldiler tediler yav Lemon suyinde pirisi kaza yabdi/ Behram aɣanin pi top kumaşini teldi oni arıyor/ cahillig verurug verurug parasini/ param da yog seksen lira param varidi beş lirasi kaldi saɣlam odekini tardaɣan etti mermi/ ama yeɣenum var onda para var/ kittug oraya behram aɣa yeɣenumi tanidu/ tedi tayin neredu/ kapiyi tudti korkma tedi silahina sahap ol tedi/ peni kördü hah tedi seni arıyorum/ kirdi koluma tedi sen tedi parayi ver pi top kumaşimi teldun/ tedum ki kaş kuruş/ o arada tenekeler varidi kumaş da onbir lira metresi/ pen eɣildum elimi çebuma koydum/ o da zanneddi tabancami alacaɣum kapti beni/ kᵾreş şekli/ subay da tişarda oturuyur/ kumandanum punda tabanca var baɣırdi Behram Aɣa/ pen ordan nasi kendumi aldum kapᵾnun öɣᵾne tüştum çeket sirtumda/ ne yaparum tabancami mi vereceɣum/ komutana çektum tabancami/ hiʒ olacak şey mi/ vururum seni tedim tabancami alamazsun teyince firenledi/ mermi pile yog ama nerden pilsun/ kakdiler tᵾfekleri sardiler/ pizum yiɣen tedi tayı kaş/ zaten kaşaçaɣum ne yapacaɣum/ kaştum/ of yolina kirdug surmene yolilan of yoli aşaɣıda pirleşiyur/ baktum jandarmalar o tarafta yoli kestiler herkes tabança çekti/ ne yaparum pen şinti/ benim içun tabanca çekeni ne yaparum/ negada cahillug/ ogada udaniyurum yaylaya kittuɣumda/ şatir var orda kofte felan yapıyür/ behram aɣa çog yaşamadi ondan sora/ sora behram aɣa ile köruştug ertesi sene/ pen tedi seni tanidum/ haber vermedum tedum pen tedi sana korkumdan sarildum zannedum tapanca çekecesun/ helallaştug/ tedum ne istersun seksen lira/ pişe istemem tedi her geçişte çayumi içecesun/ertesi söne yine ordan keçarken lan tedi berdüşt ne arasun purda/ çayimu içecesun/ o da raxmetlug oldi/ olee//

Metin 16

Sürmene ilçesi, Beşköy Köyü

Ayşe Yavuz, 43

-Rumca biliyor musunuz?

Pilirum.

-Türkçeyi ne zaman öɣrendiniz?

Pen ilkogula başladuɣum zaman Turkçe oɣrendum/ yayla kulduri beyuk babamlarun zamaninda varidi piz de yogidi/ yaylaya kiderdik ama oyle horomlu tuɣunli teɣil/ keturursun hayvanlari ogada//

-Ne tür yemekler yaparsınız burda ?

Pizde misir egmeɣinden tsumur yapilur/ ɣuliya yapilur/ mirodozin deruk odli egmek yaparuk/ odları toplarsun/ kezer alursun/ yaɣını soɣanini sarımsak yapraɣını kadar pişirursun/ pen pişe pilmeyrum/ bellemek kazmak/ kexan etmek/ bizum kʉldur boyle//

Metin 17

Sürmene İlçesi, Beşköy Köyü

Ayşe Kahveci, 77

-Kaç yaşındasınız?

şinti pu ay çikti mi obur ayun üçinde yetmiş yetti toldurup yetmiş segize töneceɣum/ on bir çecug annesiyim tokuzu saɣ ikisi ölti/ puralarda oduruyurug/ pi taha birinci ayda papugayla kideyrug Gebzeye çecuglarumuz hep orda/ Samsunda da var orta da var/ ama çoɣu Gebzede//

-Nasıl evlendiniz?

kaçurdiler beni/ hiş aplam verdi peni/ vereceɣı zaman keldi Ayşe yarun kideceɣuk o zaman araba yog sirtlan taşurdug otun çayir ne_isa tedum penum ayaɣum aɣuriyi kitemem/ tedi annem tedi ki Ayşe de kelsun/ eyi kittuk/ aplam verdi peni/ tedi kiderken piri sarilsa usdine ne yaparsun/ vuh pen tünyalari yiktum/ neysa kittuk/ kittum oyle o kidiş/ oyle oldi/ pin dokuzyüz altmiş yirmi yedi mayıs/ altmış sene/ menderesi o zaman attiler yirmiyedi mayis akşami/ onun içun hiç unutmam//

-Rumca biliyor musunuz? Aileniz Rumca mı konuşurdu?

piliyurum ya/ eskiten hep oyle/ ama şindi çecuglarumuz rumceyi anlayler ama çevirup konuşemezler/ tabi piz biliyrug ana tilimuz o/ turkçeyi oɣrendum Bartına kittug/ epey bi

sene/ evliydum on yeti yaşunda/ oraya kittug orda oɣrendum/ çocuglarum da oyle oɣrendiler/ piz tabi Rumceyi severdug tilimuz o idi//

-*Siz neler yapardınız gençken buralarda?*

haftada pi sefer teɣe:rmene kiderdug/ şinti teyirum ki koyde kışun koyde turulmaz/ axir yog ineg yog teɣermen yog sular içerde tuvalet içerde/ eskiten tuvalete kiderken tonardug soɣuktan/ şinti telefonlar / piz yaşlandug ya/ pi oɣlum var Ofta o her akşam çikayi buriya/ onlen de kalinur ama kızlar hep orda/ eskiten kiz doɣdu mi ov kiz oldi oyle terdiler/ ama kiz başka//

-*Tarlanız var mı neler ekersiniz?*

var ya/ purda misir patatidz lahana padzi / tabi şinti patates olmayi/ şindi misirim var ekilmiş/ pu ayun çıkmalarunda misirlar olur/ purasi çog yugseg erken olmay/ pi de pizum evumuz köhi/ sapah buriya küneş aluyi ovleye kitmeden küneş töneyi/ küney teduɣumuz yerler sabahtan akşama kadar küneş alur/ oyle işte//

eskiten turşi vardi/ ayran yoɣur da yog/ yayuklardug ama sihhat onlarda varidi/ turşi laxana gorgod çorbasi/ şinti oyle teɣil/ her çeşid var//

Metin 18

Sürmene İlçesi, Beşköy

Hasan Özgüven, 70

Hayriye Özgüven, 68

-Rumca biliyor musunuz?

Hasan Ö: piraz/ piraz da teɣil/ purda Rumca konuşanlardan peg yog//

-Neler yaparsınız buralarda?

Hasan Ö.: pen yazlug kuşlug yaparum/ yazun puriya kelurum kuşun İzmitte tururum/ bi şe yapmayız/ puranun arazi yapisi dar/ burada en çog fundug yapan iki yüz kilo fundug yapar/

ufag bi bahçemuz var/ misir fasulye patates ekerug/ odunumuzu ormandan yaparuz yasag ama/ pen yetmiş yaşındayım/ eskiten peri devlet bu ormanlari pakar ama pugada sıkı teɣildi/ şinti çog yasag/ pi yerde pizumdi ormanlar/ şinti atam hırsuzlug yapayi/ pen memur emeglisiyim/ toksan toguzda emegli oldum/

-Nasıl evlendiniz?

Hasan Ö. :pen lise ikiteyken evlenmiştum/ çocugukken hatun penden tört sene kuçug o hepten çocug/ neyse piz kaçarag ternekpazarina kadar keldik/ çaykaranın mardadas tiye bi koyü var/ orasi anaanemin köyü/ tedi pize kel/ okul bitmeden mayıs ayinde piz kaştug/ ternekpazarindan yukari çaykaraya kadar yurudug/ yolu pilmezug ikimiz de çocug/ sordug soruşturdug akşama ancag varabildig onlarun köyine/ orda akrabalarumuz var//

purda buyug çame var/ o çame esgiden kiliseymiş/ Yende çamisi var çaykarada/ Yende çamisi ikizidir bu çami/ bu çamiyi restore ederken/ kiliseden çameye tönerken/ adam orda pilaka pulmuş aɣlamiş Rum/ punin da usdalari Sanda ustaları arsinde Sanda var ya Sanda harabeleri/ onlarun ustalari bunun restoresine kelmişler/ temiş adam niye tuygulandın purasi tiyor Rumlugtu hatta tiyor Rum mezarluglaruni piliyordum çamenin hemen aldında/ orasi on bir xane rumluktu/ puranun halki papaza bakamamış/ ofun arşala köyinde puna yardum kelirdi ondan tuygulandum tedi/ Rumlardan ne kordig işte misir egmeɣi oɣrendug//

Hayriye Ö.: pen altmuş sekkiz yaşundayum/ pir buçug aydan peri hiʒ yaɣmur turmadi purda / yaɣayi //

-Ne yemekler yaparsınız burda?

Hayriye Ö.: purta olan işler pular taha iyi piliyur/yemegler laxana yemeɣi/ misir egmeɣi yogurd/ işte laxana sarmasi/ misir çorbasi oyle/ pi da yaɣle peynir eridursun/ kuymag puranun şeyi poyle/ tuɣunlerde ev tatlisi yapılurdi/

-Eskiden biri doğum yaptığında neler yapardınız?

Hayriye Ö.: eskiten nasi:ydi/ toɣum yapti hetiye kekturelum yogdi/ toɣuma kitmezdi epe alunurdi/ eve kelurdi/ oyle hetiye gekturelum kidu körelum ole pişe yoɣidi/ mirodozin yapardug odli egmeg/ maydonuz patatedz patatedz yapraɣi içaɣı teruk piz zeytin yaɣ misir oni/ patatedz pişururdug çikardug çayir kesmeɣe havaduzinin arkasunda çayir keser ortan

yuglenur puriya indururdug/ yeti sekiz baş hayvan varidi/ çameşler varidi/ şinti pişe yog/ yapamayrug/ pu araba yoli yoɣidi/ pizum pira yemeglug fundug ogada/ ormandan yaprag yapardug/ çubug sebetleri varidi olari yapar getururdug ineglerun aldina sererdug/ olurdi kubre taşirdug/ hep sirtlan/ purda elma olur uzum olur inçir olur armud olur muşmul olur/ tabiki o zamanlari geşti/ salud turşisi yaparug/ pi da fasulye turşisi padzi turşusi/ konkoroş yaylalarda yapilur/

Kiderdug yaylalara yug/ purdan yugleruni yuglerdug çikardug suldan murad yaylasunun pu tarafina İsmail aɣa yaylasi oraya çikardug/ oraya kiderdug/ şenligler olurdu//

Tarih: 17/02/2020
Sayı: 35853172-300-E.00001002941

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172-300
Konu : Tuğçe GENÇ (Etik Komisyon İzni)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 29.01.2020 tarihli ve 12908312-300/00000976611 sayılı yazınız.

Enstitünüz Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencilerinden **Tuğçe GENÇ**'in **Doç. Dr. İbrahim Ahmet AYDEMİR** danışmanlığında hazırladığı **"Trabzon Örneğinde Rumca-Türkçe Dil İlişkisi"** başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **11 Şubat 2020** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr adresinden a0671926-7808-455d-93ba-7d4982bd37350 kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9902 E-postacyazimd@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Sevda TOP***

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 22/06/2021

Tez Başlığı : Trabzon Örneğinde Rumca-Türkçe Dil İlişkisi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 116 sayfalık kısmına ilişkin, 22/06/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
2- ☒ Kaynakça hariç
3- ☒ Alıntılar hariç
4- ☐ Alıntılar dâhil
5- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

22.06.2021

Adı Soyadı: Tuğçe GENÇ
Öğrenci No: N18134587
Anabilim Dalı: Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Programı: Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç.Dr. İbrahim Ahmet AYDEMİR

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MODERN TURKİC LANGUAGES AND LİTERATURES DEPARTMENT

Date: 22/06/2021

Thesis Title : Greek-Turkish language contact using the example of Trabzon

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 22/06/2021 for the total of 116 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 2 %.

Filtering options applied:

1. ☒ Approval and Decleration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☒ Quotes excluded
4. ☐ Quotes included
5. ☒ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

22/06/2021

Name Surname: Tuğçe GENÇ
Student No: N18134587
Department: Modern Turkic Languages and Literatures
Program: Modern Turkic Languages and Literatures

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Doç.Dr. İbrahim Ahmet AYDEMİR